

QMU JANINDAG'I AYMAQLIQ ORAY

OQIW-METODIKALIQ
KOMPLEKS

2023

«Sport oyunlarin oqitiw metodikasi»

**Ózbekstan Respublikası Johári bilimlendiriw, pa'n ha'm innovasiyalar
ministrliǵı**

**Berdaq atindag'i Qaraqalpaq ma'mleketlik universtiteti janindag'i pedagog
hám basshı kadrlardı qayta tayarlaw hám olardıń qánigeligin jetilistiriw
aymaqlıq orayı**

«Tastiyqlayman»

Aymaqlıq oray direktori

_____ **K.Ubaydullaev**

“ _____ ” _____ 2023 jil

«Sport oyınların oqitiw metodikasi» moduli boyınsha

OQIW METODIKALIQ KOMPLEKS

Nókis-2023

Bul oqiw metodikalıq kompleks Johári bilimlendiriw, pa'n ha'm innovasiyalar ministriliginiń 2020 jıl 7 dekabr'degi 648 sanlı byuuyırığı menen tastıyıqlanǵan oqıw reje hám dástúr tiykarında tayarlandı.

Dúziwshi: Ájiniyaz atındaǵı NMPI-niń Dene tárbiya kafedrası docent
A.Niyazov

Pikir bildiriwshi: Ájiniyaz atındaǵı NMPI-niń Dene tárbiya kafedrası
docent A.Eshbaev

Oqıw metodikalıq kompleks Ájiniyaz atındaǵı NMPI-niń -niń keńesinde
usınıs etilgen 20__ jıl «__» _____ №__ protokol

Mazmunı

1. İsshı bağdarlama
2. Moduldı oqıtıwda qollanılatuğın interaktiv tálım metodları
3. Teoriyalıq shınığıwlar materialları
4. Ámeliy shınığıwlar materialları

«Sport oyunların oqıtıw metodikası» moduli boyınsha saatlar bólistiriliwi

№	Tema atamaları	Lekciya	Ámeliy	Qospa shınığıwlar
1	Joqarı oqıw orınlarında voleybol oyininin' ornı hám áhmiyeti	2		
2	Joqarı oqıw orınlarında voleybol oyininin' ornı hám áhmiyeti	2		
3	Voleybol oyininin' úyretiwdiń maqseti, wazıypaları hám basqışları		2	
4	Voleybol oyininin' túrlerindegi shınığıwlar texnikasın úyretiw metodikası		2	
5	Voleybol oyininin' texnikasın úyretiw metodikası (qısqa, ortahám uzaq aralıqqa juwırıw, sekiriw hám ılaqtırıw)		2	
6	Joqarı oqıw orınlarında voleybol oyininin' sabaqların shólkemlestiriw hám ótkeriw usılları		2	
7	Voleybol oyininin' shınıqtırıwların ótkeriw formaları		2	
8	Shınıqtırıw barısında úyretiw basqışları, uslubları, derekleri hám principi			
9	Shınıqtırıw barısında fizikalq háreketlerdi			2

	úyretiwde dástúriy emes uslublar hám innovaciyalıq texnologiyalardan paydalanıw			
10	Voleybol sport túrlerinen onlayn sport jarıslardı hám olardı shólkemlestiriw shártleri, derekleri hám uslubları			2
11	Voleybol sport túrlerinen onlayn sport jarıslardı hám olardı shólkemlestiriw shártleri, derekleri hám uslubları			2
	Jámi			20

**««Sport oyinlarin oqitiw metodikasi»» moduli BOYINSHA QÁNIGELERDİ
TAYARLAW MODELİNİN’ TİYKARLARI PÁNINEN AUDİTORİYALIQ
SABAQLARDIN’ KÓLEMİ OQIW HÁM BİLİMİN BAHALAW JOBASI**

<i>Nº</i>	<i>Sabaq túrleri</i>	<i>Ulwma saati</i>
1	Lektsiya	4
2	Ámeliy	10
3	Qospa shinigiwlar	6
	Ulwma saati	20

**LEKTSIYA HÁM ÁMELİY SABAQLARDIN’ ATAMALARI, MAZMUNI HÁM
METODİKALIQ QOLLANBALAR**

Nº	TEMA ATAMALARI	SAAT	MAZMUNI	TİYKARǴIQ OSIMShÁÁDE BİYáTLAR	OQITIW USULI
1	Pániniń ilimiy teoriyalıq tiykarları:	2	<p>- Házirgi zaman didaktikasi dúzilisiniń mazmunı, oqıtıwdıń jańa texnologiyaları menen tanısıw:</p> <p>- Bilim beriw reformalastırıwdıń maqseti, wazıypaları, pedagogikalıq innovatsiyalar hám olardı turmısqa endiriw usılları:</p> <p>- pedagogikalıq sistema xızmetiniń nızamlıqları,</p>	<p>SalamovR.S. Sport mashǵulotining nazariy asoslari. Oquv qullanmaTosh. 2005.</p> <p>Kerimov.F, Umarov.M.</p>	<p>Mashqalalı lektsiya BBB grafik organayzer</p>

			printsipieri hám onıń modernizatsiyalanıwı haqqında bilimler menen qurallanıw.	Sportda prognozlashtiris h va modellashtirish. Darslik. Tosh 2005.	
2	Tayarlaw sistemasınıń basqarıw tiykarları	2	Baqlaw maqseti sportshınıń tayarlıqlar barısındaǵı hám jarıs iskerligindegi hár tárepleme tayarlıqların obektiv bahalaw hám organizmdi sistemadaǵı zárúr bir funktsional imkánıyatların ashıw bolıp esaplanadı. Bul maqset kóplegen wazıypalardı sheshiw jolı arqalı yaǵnıy, sportshı jaǵdayın, onıń tayarlıqlar dárejesin, jarıs iskerligin nátiyjeligin bahalaw menen esaplanadı.	Kerimov.F. Sport sohasida ilmiy tadqiqotlar. Wquv qullanma. Tosh. 2004.	Diskussiya, “Neushın”
3	Sport rezevlerdi tayarlawdıń basqarıwın shólkemlestiriw	2	Sport túrlerindegi erisip atırǵan nátiyjeler kóp dárejede, nerv processleriniń xarakterlerin, anıqlıǵın, bos hám waqıt háreketi ólshemlerin belgilewshi analizatorlar iskerligine baylanıslı (gimnastika akrobatika, figuralı ushıw, suwǵa sekiriw, ılaqtırıwh.t.b).	Kerimov.F. Sport sohasida ilmiy tadqiqotlar. Wquv qullanma. Tosh. 2004.	Diskussiya, “Neushın”
AMELIY SHINIGIWLAR					

Sport túrlerindegi ózine say ózgeshelikleriniń muwapıqlıǵı	2	Sport túrindegi shıdamlılıq penen baylanıslı bolǵan ayırqsha túrlerin (júziw, eskek esiw, velosiped aydaw, shańǵı sportı, konkide juwrıw, orta ham uzaq aralıqqa juwrıw) hám nátiyjelerdi obektiv bahalawda kórsetkishlerden artıqsha paydalanıladı.	Kerimov.F, Umarov.M. Sportda prognozlashtirish va modellashtirish. Darslik. Tosh 2005.	Kishi toparlarda birgelikte islesiw, Klaster, Aqlıy hújim, klaster
Shuǵıllanıwshılardıń jası hám tájiriybe qábiletleriniń bir-bine say keliwi	2	Shınıǵıw hám jarıs aktivliginiń sisteması, mazmunı sportshılardıń jas tájiriybesine qarap anıqlanadı.	Kerimov.F, Umarov.M. Sportda prognozlashtirish va modellashtirish. Darslik. Tosh 2005.	
Shınıǵıw processinde baǵdarlardıń muwapıqlıǵı	2	Sportshınıń tayarlıq hám shınıǵıwlar jaǵdayı, kóp jıllıq tayarlıq processindegi basqıshdan basqıshqa ótiwdegi ózgeriwine emes bálkim, bellesiw basqıshındaǵı makro tsiklgada baylanıslı	Kerimov.F, Umarov.M. Sportda prognozlashtirish va modellashtirish. Darslik. Tosh 2005.	
Kúsh sıpatların baqlaw	2	Kuchlilik sifati mushakning turli ishlash tartibida (dinamik, statistik), úzigaxos bulǵan va úziga xos bulmagan testlarda wlchash asbobidan foydalanishda yoki foydalanmaslikda anıqlanadı.	Kerimov.F, Umarov.M. Sportda prognozlashtirish va modellashtirish. Darslik. Tosh 2005.	

	Koordinatsiyalıq uqıplılıqtı baqlaw	2	Koordinatsionla yoqatni nazorat qilish sportshining boshqa jismoniy sifatlari va texnik tayyorgarligini birgalikda boǵlagan holda ùtkaziladi.	Kerimov.F, Umarov.M. Sportda prognozlashtirish va modellashtirish. Darslik. Tosh 2005.
	Anaeroblıq processlerdiń quwatın hám kólemin baqlaw jámi:20 saat	2	Anaerob jarayonlarining butunligicha hajmi va quvvatini baholanishini muhim integral kùrsatkichlar yordamida kùrib chiqamiz, shuningdek, birqancha lokal kwrsatkichlar, anaerob jarayonlarining imkoniyatlari va alohida xususiyatlari haqida guvohlik beradi.	Kerimov.F, Umarov.M. Sportda prognozlashtirish va modellashtirish. Darslik. Tosh 2005.

1-TEMA. Voleybol oymınıń rawajlanıw tariyxı

Voleybol 1895--jılı Amerika qurama shtatlarınıń Massachusets shtatındaǵı Xoliok qalasında jas xristianlar awqamınıń dene tárbiyası boyınsha basshısı pastor Vilyam Morgan tárepinen jaratılǵan. Ol voleybol oymınń ápiwayı, kóp ǵárezet sarıplamastan shólkemlestiriwdi kózde tutqan.

1896--jıldı Springfield qalasındaǵı kolledj direktorı doktor Alfred Xalsted bul oymınǵa “voleybol” dep atama berdi. “Voleybol” inglizshe sóz bolıp, ózbek hám qaraqalpaq tilinde “párwaz etiwshi top” degen mánini bildiredi.

1897--jılı engizilgen bazıbir oymın qaǵıydaları tómendegishe edi:

1. Maydan shegaraları 7,6x15,1 m;
2. Tordıń ólshemleri 0,65 x 8,2 m, biyikligi 198 sm.;
3. Toptıń salmaǵı 340 g, diametri 63,5-68,5 sm.;
4. Oymınshılardıń sanı shegaralanbaǵan hám t.b.

895-1920--jılları voleybol oymınıń rawajlanıwınıń birinshi basqışı bolıp esaplanadı.

Oymınshınıń basqa mámleketlerde júzege keliwi hám rawajlanıwı tómendegishe:

1900-j. – Kanada; 1908-j. – Kuba; 1909-j. – Puerto-riko; 1910-j. – Peru; 1917-j. – Braziliya, Urugvay, Meksika, Aziyada; 1900-1913--jıllar – Yaponiya, Kitay, Fillipinde, 1914-j – Angliya, 1917-j. – Frantsiya. Voleybol 1920-1921--jıllarda orta Volga (Qazan, Nijniy Novgorod) aymaqlarında tarqala basladı. 1922--jıldan baslap voleybol Ulıwma

áskeriy tayarlıq quramına kiritildi. Moskvada voleybol menen turaqlı shuǵıllanıwǵa iskusstvo hám teatr wákilleri kiristi. 1923--jılda shólkemlestirilgen «Dinamo» jámiyeti sporttıń basqa túrleri menen bir qatarda voleyboldı da úgit-násiyatlap basladı. Mine usı - jıllarda voleybol Uzaq Shıǵısta–Xabarovsk hám Vladivostokta payda boldı. 1925--jıldan baslap Ukrainada da rawajlana basladı. Jáhán voleybol shólkemleri mámlekette voleyboldı ǵalabalıq etip en jaydırıw, tárbiyalıq islerdi kúsheytiw, texnika hám taktikanı quramalastırıw, oyınshılardıń hár tárepleme fizikalıq tayarlıqların jetilistiriw siyaqlı óz aldılarına qatar wazıypalardı qoydı. Voleyboldı keń ǵalabalasıwı jarıslardıń jekke qaǵıydaların islep shıǵıw zárúrligin qalıplestirdi. Sonıń ishinde, 1925--jıldıń yanvarında Moskva dene tárbiyası keńesi voleybol boyınsha jarıslardıń birinshi rásmiy qaǵıydaların dúzip tastıyıqladı. Tordıń biyikligi – hayal-qızlar ushın 2 m 20 sm hám erler ushın – 2 m 40 sm etip belgileندی. Hayal-qızlar jámáátlerinde oyın 15x7,5 ólshemli maydandashada ótkeriletuǵın boldı. 1926--jılda Moskvada jańa qaǵıydalar tiykarında birinshi jarıslar ótkerildi. 1927--jıldan voleybol boyınsha Moskva birinshiligi turaqlı túrde ótkerile basladı. Voleybol boyınsha dáslepki ádebiyat 1926--jılı payda boldı hám ol «Voleybol hám mushlar urısı» dep atalǵan edi. Onıń avtorları S.V.Sisoev hám A.A.Marku boldı.

Usı -jıllarda voleybol tek ǵana Moskvada emes, al Ukrainada, arqa Kavkazda, Kavkazartında, Uzaq Shıǵıs hám orta Volga úlkerlerinde de keń tarqaldı. 1928--jılı Moskvada turaqlı tóreshiler birlespesi shólkemlestirildi. Voleyboldıń rawajlanıwında mektep oqıwshılarınıń spartakiadası da (1929) úlken áhmiyetke iye boldı. Bul spartakiada qatnasıwshılarının kópshiligi sońǵılıǵında voleybol ustaları bolıp jetilisti. Qalalar aralıq jarıslar sını ádewir arttı, bul bolsa túrli texnikalıq usıllardıń payda bolıwına, voleybol taktikasınıń rawajlanıwına, oyınshılardıń fizikalıq tayarlıqlarınıń ósiwine alıp keldi. Usı dáwirde oyınshılar maydangá toptı kúsh penen kiritiw, aldaw soqqıları usılların keń qollanıw basladı, uzatıw texnikasına itibar berdi, qorǵanıwdıń áhmiyeti artıp oyın tezlikke iye, pátli bola basladı, nátiyjede, oyınshılardıń háreketshenligine talap astı. Voleyboldıń ǵalabalıq rawajlanıwı hám keń úgit-násiyatlanıwında kóp ǵana mádeniyat hám dem alıw baǵlarınıń maydanlarında ótkerilgen jarıslar úlken áhmiyetke iye edi. 1930--jıllarda Albaniya (Germaniya) «Voleybol – rus halıq oyını» dep atalǵan voleybol boyınsha jarıspaydaları kitapsha halında baspadan shıǵarıldı.

Túrli qalalardıń eń kúshli komandaları arasında birinshilikler ótkerilip turıldı. 1931--jılı Xarkovda Moskva, Dnepropetrovsk hám maydan iyeleriniń erler hám hayal-qızlar komandaları ushırası. Moskvalı hayal-qızlar jeńip shıqtı, hár úsh erler jámáati birewden jeńilip hám jeńiske iye boldı. Bul ushırasıwlar «tez pátli» oyınıń áhmiyeti ádewir artqanlıǵın dálilledi. 1932--jıldan voleybol barlıq abroylı sport jarıslarınıń baǵdarlamasına teń huquqlı sport túri sıpatında kiritildi. Sol sebepten voleybol boyınsha mámleket jarıslarınıń hár -jılı turaqlı ótkerip turılıwı haqqındaǵı másele kóterildi.

Voleybol boyınsha “awqam” birinshiligi birinshi ret Rossiyanıń Dnepropetrovsk qalasında 1933--jıldıń 4-6-aprelinde bolıp ótti. Jarıslarda hayal-qızlar komandası (Moskva, Dnepropetrovsk, Xarkov, Baku, Minsk) hám 5 erler komandası (Moskva, Dnepropetrovsk, Xarkov, Tblisi, Minsk) qatnastı. Aylanba tártipte ótkerilgen oyınlar kóp sanlı tamashagóylerdi ózine qarattı. Qızıqlısı, birinshilik tamamlanǵannan soń, moskvalı aralas komandalardıń kórgizbeli oyınları ótkerildi. Hár bir komanda quramında 3 hayal hám 3 erler bar edi. Voleybol boyınsha “Awqam” ekinshi birinshiligi 1934--jılı Moskvada ótkerildi. Onda quramında 9 adamlıq hayal-qızlar hám erler komandaları qatnastı. Mámleket maydanında endi Lenińrad, Sverdlovsk, Gorkiy, Rostov, Tashkent komandaları payda boldı. Usı -jıldıń aqırında Moskva saylandı komandası Uzaq Shıǵıs saparına shıǵıp, Vladivostok, Chita, Ulan-Ude, Novosibirsk hám Tyumende kórgizbeli

ushırasıwlar ótkerdi. Bul bolsa, gúmansız, voleyboldıń Uzaq Shıǵıs hám orta Aziyada keń tarqalıwına sharayat jarattı.

Jaslar arasında voleyboldı ǵalabalıq qılıwǵa tiykarǵı túrtki bolǵan hádiyse 1935 - jıldıń avgustında ótkerilgen mektep oqıwshılarınıń “Pútkilawqamlıq” birinshiligi bolıp esaplanadı. 12 qala hám oblast komandaları qatnasqan bul jarıslardıń birinshi basqıshı shıǵıp ketiw tártibinde, juwmaqlawshı (final) oyınları bolsa aylanba tártipte ótkerildi. Hár bir qala komandası ushın úsh komanda: úlken hám kishi jastaǵı jigitler hám úlken jastaǵı qızlar qatnastı. 1935--jılı oyınshılardıń xalıqaralıq ushırasıwlarda birinshi ret kúsh sınasıp kórgenligi tariyxta óshpes iz qaldırdı. Tashkentte hám Moskvada voleybolshılarımızdı Awǵanıstan komandası menen eki doslıq ushırasıwı bolıp ótti. Oyun awǵan qaǵıydaları tiykarında ótkerilgenligine qaramastan (komandada 9 oyınshı bar edi, oyun 22 ochkoǵa shekem dawam etti, oyınshılar maydanda orın almastı) mámleket voleybolshıları ańsat jeńiske eristi. 1936--jıldıń eń ǵalabalıq oyınlarınan biri VTsSPS Kubogı ushın 100 den artıq komanda menen ótken jarıslar boldı. Kuboktı Moskvanıń hayal-qızlar hám erler komandası bolǵan «Medik» qolǵa kiritti. Voleyboldıń texnikası hám taktikası ǵana emes, al jarıs qaǵıydaları da ózgerip dawam etti, yaǵnıy 1935--jılda erler ushın tordıń biyikligi 2 m 45 sm. ge kóterildi, 1937--jıldan hayal-qızlar ushın tordıń biyikligi 2 m 25 sm. boldı. Maydandashada hújim sızıǵı belgilendi hám aldınǵı hám artqı sızıq oyınshıları degen túsinik payda boldı, bul bolsa ayrıqsha túrde oyun ıqlasbentleriniń háreketlerin shegaralap qoydı. Usı -jılda oyinga top kiritiw ornı maydandıń arqa hám on tárepinen 3 m. etip belgilendi. Qanday sebep bolmasın, oyınshılardı almastırıwǵa ruxsat berildi (burın almastırıwǵa tek baxıtsız hádiyselerden keyin ruxsat beriletuǵın edi). 1938--jılı “Awqam” birinshiliklerin ótkeriw qaǵıydalarında túpkilikli ózgerisler boldı. Bul -jıldıń birinshilikleri jazǵı maydanlarda sport jámiyetleri komandaları arasında ótkerildi. Dáslepki oyınlar “Awqamnıń” túrli qalalarında ótti, juwmaqlawshı oyun bolsa Moskvada boldı. Birinshilik kóplegen jańa komandalardı ózine tarttı hám hámme jerde voleyboldıń rawajlanıwına janlanıw alıp keldi.

Trenerler hám oyınshılardıń texnikalıq hám taktikalıq tarawındaǵı izlenisleri dawam ete berdi. hújimdiń áhmiyeti artıp barıwına baylanıslı komandalardı 6 hújimshiden ibarat qılıp qalıplestiriwge urınıwlar boldı. Oyinga qaptaldan kúshli top kiritiw úlken áhmiyetke iye edi. Jekke tosıq qoyıw sıpatın asırǵan halda ayırım komandalar topar bolıp tosıq qoyıwǵa ótti. Ekinshi Jáhán urısı kóplegen mámleketlerde voleyboldıń rawajlanıwın toqtatıp qoydı. Kóplegen sportshılar frontqa ketti. Biraq orınlarda sport turmısı pútkilley «ólip» qalǵan joq. Bul dáwirde voleybol áskeriy bólimlerge kirip bardı. 1943--jılda front arqasındaǵı voleybol maydanlarına jan endi. Usı -jılı Moskva hám basqa qalalardıń birinshilikleri ótkerildi. 1945--jılı voleybol boyınsha jarıslar Moskva, Lenińrad, Baku, Tbilisi qalalarında bolıp ótti. Dógereklerde oqıw-shınıǵıw isleri turaqlı túrde ótkeriletuǵın boldı. Jetekshi qanıgeler urısqa shekem bolǵan dáwir tájiriyesin ulıwmalastırdı. Komandanıń hújimshilik háreketlerin jedel ámelge asırıwǵa úlken itibar berildi. Texnika hám taktikada keskin ózgerisler boldı – birinshi top uzatıw yaki birinshi uzatılǵan toptan hújim etiw keń qollanıla basladı. Toparlı tosıq qoyıw hám kúshli top kiritiwlerdiń az isletiliwin bolsa tiykarǵı kemshilikler qatarına kiritiw múmkin. 1947-jıl “Awqam” saylandı komandası xalıqaralıq sheńberge shıǵıwı menen dıqqatqa miyasar boldı. Pragada bolǵan demokratiyalıq jaslardıń birinshi Xalıqaralıq festivalında voleybol boyınsha jarıslar ótkerildi hám olarda Chexoslovakiyanıń jas komandası, Yugoslaviya hám Lenińrad saylandı komandaları qatnastı. Chexoslovakiya saylandı komandası ushırasıwda qatań qarsılıqqa dus keldi. “Awqam” voleybolshıları usı ushırasıwda ústin boldı hám demokratiyalıq jaslardıń Xalıqaralıq festivalı jeńimpazı boldı. Chexlar menen

bolgan ushirasıwda saylandı «voleybolshıları» birinshi ret “Sham siyaqlı” top kiritiw jaǵdayına dus keldi. Usı jılı Parijde xalıqaralıq voleybol federatsiyası shólkemlestirildi (FIVB). FIVBnıń birinshi prezidenti Pol Libo boldı. 1984--jılda onıń ornın Roben Akosta iyeledi hám derlik, 2008--jılǵa shekem usı lawazımda belsendilik kórsetti. 1948--jılda “Awqam” voleybol sektsiyası Xalıqaralıq voleybol Federatsiyası (FIVB) aǵzalığına qabıl etildi.

JAHON CHEMPIONATLARI

Erkaklar					
№	Yil	Wtkazilganjoyi	Iwrin	II wrin	IIIwrin
1.	1949	Praga, Chexoslovakiya	SSSR	Chexoslovakiya	Bolgariya
2.	1952	Moskva, SSSR	SSSR	Chexoslovakiya	Bolgariya
3.	1956	Parij, Frantsiya	Chexoslovakiya	Rumniya	SSSR
4.	1960	RiodeJaneyro, Braziliya	SSSR	Chexoslovakiya	Rumniya
5.	1962	Moskva, SSSR	SSSR	Chexoslovakiya	Rumniya
6.	1966	Praga, Chexoslovakiya	Chexoslovakiya	Rumniya	SSSR
7.	1970	Sofiya, Bolgariya	Germaniya	Bolgariya	Yaponiya
8.	1974	Mexiko, Meksika	Polsha	SSSR	Yaponiya
9.	1978	Rim, Italiya	SSSR	Italiya	Kuba
10	1982	Buenos-Ayres, Argentina	SSSR	Braziliya	Argentina
11	1986	Parij, Frantsiya	AQSh	SSSR	Bolgariya
12	1990	RiodeJaneyro, Braziliya	Italiya	Kuba	SSSR
13	1994	Afina, Gretsiya	Italiya	Gollandiya	AQSh
14	1998	Tokio, Yaponiya	Italiya	Yugoslaviya	Kuba
15	2002	Buenos-Ayres, Argentina	Braziliya	Rossiya	Frantsiya
16	2006	Tokio, Yaponiya	Braziliya	Polsha	Bolgariya
17	2010	Italiya	Braziliya	Kuba	Serbiya
18	2014	Polsha	Polsha	Braziliya	Germaniya
19	2018	Italiya. Bolgariya	Polsha	Braziliya	AQSh
Aëllar					
1.	1952	Moskva, SSSR	SSSR	Polsha	Chexoslovakiya
2.	1956	Parij, Frantsiya	SSSR	Rumniya	Polsha
3.	1960	RiodeJaneyro, Braziliya	SSSR	Yaponiya	Chexoslovakiya
4.	1962	Moskva, SSSR	Yaponiya	SSSR	Polsha
5.	1967	Tokio, Yaponiya	Yaponiya	AQSh	JanubiyKoreya
6.	1970	Varna, Bolgariya	SSSR	Yaponiya	JanubiyKoreya
7.	1974	Gvadalaxara, Meksika	Yaponiya	SSSR	JanubiyKoreya
8.	1978	Leningrad, SSSR	Kuba	Yaponiya	SSSR
9.	1982	Lima, Peru	Xitoy	Peru	AQSh
10.	1986	Praga,	Xitoy	Kuba	Peru

		Chexoslovakiya			
11.	1990	Pekin, Xitoy	SSSR	Xitoy	AQSh
12.	1994	San-Paulu, Braziliya	Kuba	Braziliya	Rossiya
13.	1998	Tokio, Yaponiya	Kuba	Xitoy	Rossiya
14.	2002	Berlin, Germaniya	Italiya	AQSh	Rossiya
15.	2006	Tokio, Yaponiya	Rossiya	Braziliya	Serbiya
16.	2010	Yaponiya	Rossiya	Braziliya	Yaponiya
17.	2014	Italiya	AQSh	Xitoy	Braziliya
18.	2018	Yaponiya	Serbiya	Italiya	Kitay

OLIMPIADAWYINLARI

Erkaklar					
No	Yil	O'tkerigenomi	Iwrin	II wrin	IIIwrin
1.	1964	Tokio	SSSR	Chexoslovakiya	Yaponiya
2.	1968	Mexiko	SSSR	Yaponiya	Chexoslovakiya
3.	1972	Myunxen	Yaponiya	GDR	SSSR
4.	1976	Monreal	Polsha	SSSR	Kuba
5.	1980	Moskva	SSSR	Bolgariya	Ruminiya
6.	1984	Los-Andjeles	AQSh	Braziliya	Italiya
7.	1988	Seul	AQSh	SSSR	Argentina
8.	1992	Barselona	Braziliya	Gollandiya	AQSh
9.	1996	Atlanta	Gollandiya	Italiya	Yugoslaviya
10.	2000	Sidney	Yugoslaviya	Rossiya	Italiya
11.	2004	Afina	Braziliya	Italiya	Rossiya
12.	2008	Pekin	SShA	Braziliya	Rossiya
13.	2012	London	Rossiya	Braziliya	Italiya
14.	2016	Rio-De- Janeyro	Braziliya	Italiya	AQSh
Aëllar					
1.	1964	Tokio	Yaponiya	SSSR	Polsha
2.	1968	Mexiko	SSSR	Yaponiya	Polsha
3.	1972	Myunxen	SSSR	Yaponiya	KXDR
4.	1976	Monreal	Yaponiya	SSSR	JanubiyKoreya
5.	1980	Moskva	SSSR	GDR	Bolgariya
6.	1984	Los-Andjeles	KXR	AQSh	Yaponiya
7.	1988	Seul	SSSR	Peru	KXR
8.	1992	Barselona	Kuba	SNG	AQSh
9.	1996	Atlanta	Kuba	KXR	Braziliya
10.	2000	Sidney	Kuba	Rossiya	Braziliya
11.	2004	Afina	KXR	Rossiya	Braziliya
12.	2008	Pekin	Braziliya	AQSh	KXR
13.	2012	London	Braziliya	AQSh	Yaponiya
14.	2016	Rio-De-Janeyro	Kitay	Serbiya	A.K.Sh.

JAHON LIGASILiganatsiy(erkaklar)

T/r	Yil	O'tkazilgan joyi	I órin	II órin	III órin
1.	1990	Osaka, Yaponiya	Italiya	Gollandiya	Braziliya
2.	1991	Milan, Italiya	Italiya	Kuba	Rossiya
3.	1992	Genova, Italiya	Italiya	Kuba	AQSH

4.	1993	San-Paolo, Braziliya	Braziliya	Rossiya	Italiya
5.	1994	Milan, Italiya	Italiya	Kuba	Braziliya
6.	1995	Rio-de-Janeyro, Braziliya	Italiya	Braziliya	Kuba
7.	1996	Rotterdam, Gollandiya	Gollandiya	Italiya	Rossiya
8.	1997	Moskva, Rossiya	Italiya	Kuba	Rossiya
9.	1998	Milan, Italiya	Kuba	Rossiya	Gollandiya
10.	1999	Mardelplata, Argentina	Italiya	Kuba	Braziliya
11.	2000	Rotterdam, Gollandiya	Italiya	Rossiya	Braziliya
12.	2001	Kotovitsa, Polsha	Braziliya	Italiya	Rossiya
13.	2002	Beloorezonte, Braziliya	Rossiya	Braziliya	Yugoslaviya
14.	2003	Madrid, Ispaniya	Braziliya	Serbiya va Chernogorye	Italiya
15.	2004	Rim, Italiya	Braziliya	Italiya	Serbiya va Chernogorye
16.	2005	Belgrad, Serbiya	Braziliya	Serbiya va Chernogorye	Kuba
17.	2006	Moskva, Rossiya	Braziliya	Fransiya	Rossiya
18.	2007	Kotovitsa, Polsha	Braziliya	Rossiya	AQSH
19.	2008	Rio-de-Janeyro, Braziliya	AQSH	Serbiya	Rossiya
20.	2009	Belgrad, Serbiya	Braziliya	Serbiya	Rossiya
21.	2010	Kordoba, Argentina	Braziliya	Rossiya	Serbiya
22.	2011	Gdansk, Polsha	Rossiya	Braziliya	Polsha
23.	2012	Safiya, Bolgariya	Polsha	AQSH	Kuba
24.	2013	Mardel-Plata, Argentina	Rossiya	Braziliya	Italiya
25.	2014	Florensiya, Italiya	AQSH	Braziliya	Italiya
26.	2018	Frantsiya	Rossiya	Frantsiya	SShA
27.	2019	SShA	Rossiya	SShA	Polsha

GRAN-PRI (ayollar)

T/r	Yil	O'tkazilgan joyi	I órin	II órin	III órin
1.	1993	Gonkong, Xitoy	Kuba	Xitoy	Rossiya
2.	1994	Shanxay, Xitoy	Braziliya	Kuba	Xitoy
3.	1995	Shanxay, Xitoy	AQSH	Braziliya	Kuba
4.	1996	Shanxay, Xitoy	Braziliya	Kuba	Rossiya
5.	1997	Kobe, Yaponiya	Rossiya	Kuba	KoreYa
6.	1998	Gonkong, Xitoy	Braziliya	Rossiya	Kuba

7.	1999	Yu Xi, Xitoy	Rossiya	Braziliya	Xitoy
8.	2000	Manila, Filippin	Kuba	Rossiya	Braziliya
9.	2001	Makao, Makao	AQSH	Xitoy	Rossiya
10.	2002	Gonkong, Xitoy	Rossiya	Xitoy	Germaniya
11.	2003	Andriya, Italiya	Xitoy	Rossiya	AQSH
12.	2004	Reggio Kalabriya, Italiya	Braziliya	Italiya	AQSH
13.	2005	Senday, Yaponiya	Braziliya	Italiya	Xitoy
14.	2006	Reggio Kalabriya, Italiya	Braziliya	Rossiya	Italiya
15.	2007	Ningbo, Xitoy	Gollandiya	Xitoy	Italiya
16.	2008	YakoYama, Yaponiya	Braziliya	Kuba	Italiya
17.	2009	Tokio, Yaponiya	Braziliya	Rossiya	Germaniya
18.	2010	Ningbo, Xitoy	AQSH	Braziliya	Italiya
19.	2011	Makao, Makao	AQSH	Braziliya	Serbiya
20.	2012	Ningbo, Xitoy	AQSH	Braziliya	Turkiya
21.	2013	Sataro, Yaponiya	Braziliya	Xitoy	Serbiya
22.	2014	Tokio, Yaponiya	Braziliya	Yaponiya	Rossiya
23.	2015	SShA	SShA	Rossiya	Braziliya
24.	2016	Bangkok(Tailand)	Braziliya	SShA	Niderlandı
25.	2017	Kitay	Braziliya	Italiya	Serbiya
26.	2018	Kitay	SShA	Turtsiya	Kitay
27.	2019	Kitay	SShA	Braziliya	Kitay

Usı -jıldın sentyabr ayında Pragada erler komandaları arasındaqı dáslepki Jáhán birinshiligi hám hayal-qızlar komandaları ortasındaqı dáslepki Evropa birinshiligi bolıp ótti. Bunday iri jarislar «Awqam voleybolshıları» ushın úlken tayarlıq bolıp, Budapeshtte ótken demokratiyalıq jaslardıń ekinshi xalıqaralıq festivalında qatnasıw ushın xızmet qıldı. Erler ortasında ekinshi Jáhán birinshiligin hám hayal-qızlar ortasındaqı birinshi Jáhán birinshiligin 1952--jılı Moskvada ótkeriwge qarar etildi. Jarislar kóp sanlı tamashagóylerdi ózine tarttı. A'wmet jáne “Awqam” komandalarına kúlip baqıtı. Keyingi -jıllarda rásmiy xalıqaralıq jarislarda saylandı komandalar nátiyjesi keskin páseyip ketti. 1955--jılda Buxarestte ótkerilgen Evropa birinshiliginde “Awqam” voleybolshıları barjoǵı tórtinshi orındı iyeledi, hayal-qızlar bolsa birinshi orındı chexlargá bosatıp berdi. 1956--jılda Parijde ótkerilgen Jáhán birinshiliginde “Awqam” hayal-qızlar saylandı komandası ekinshi márte jeńimpaz degen attı alıwǵa miyasar boldı, erler komandası bolsa aldığa Chexoslavakiya hám Rumıniya komandaların ótkerip jiberdi. 1958--jılda Pragada bolǵan Evropa birinshiligi xalıqaralıq kólemdegi kúshli múnásibetti ózgerte almadı. Hayal-qızlar ortasındaqı úshinshi hám erler ortasındaqı tórtinshi Jáhán birinshiligi Evropada emes, 1960--jılda Braziliyada ótkerildi. SSSR saylandı komandası óziniń eń kúshli ekenligin jáne bir ret tastıyıqlap, izbe-iz úsh márte Jáhán chempionı dárejesin qolǵa kiritti. Dáslepki ret qatnasıp atırǵan Yaponiya hayal-qızlar komandasınıń gúmis nıshanınıń jeńimpazı bolıwı úlken sensatsiya boldı. Mámleket erler saylandı komandası jáne Jáhán chempionı ataǵına iye boldı. 1962--jılda Moskvada ekinshi márte – hayal-qızlar ortasındaqı tórtinshi, erler ortasındaqı besinshi – Jáhán birinshiligi ótkerildi. Bul dáwirde Yaponiya, Polsha, GDR, Qıtay siyaqlı mámleketler komandalarınıń oyın

dárejesi ádewir asqanlığın atap ótiw kerek. Jáhán birinshiligi kóplegen komandalardıń texnikasınıń óskenligin kórsetedi.

1963--jılı Evropa birinshiligi Rumıniyada ótti. Usı -jıldıń kóplegen xalıqaralıq jarısları Tokioda bolatuǵın Olimpiada oyınlarına tayarlıq sıpatında ótkerildi. Ayırım komandalar tiykarǵı quramın 5x1 tártibinde qalıplestire basladı.

Tokio olimpiada oyınlarındaǵı voleybolshılardıń kúsh sinasıwı 1962--jılǵı Jáhán birinshiliginde sıylı orınlardı iyelegen komandalardıń sheberligin dálilledi. Yaponiya hayal-qızlar komandası hám mámlekettiń erler komandası birinshi olimpiada jeńimpazları boldı, Tokio jarısları komandalardıń sheberlik dárejesi bargan sayın ósip baratırǵanlığın tastıyqladı. Eger burın sıylı oyınlarǵa 2-3 komanda dawagerlik qılǵan bolsa, endi olardıń sanı 5-6 ǵa jetti. Hátte, 3:0 esabı ele jeńimpaz komandanıń sózsiz ústinliginen dalalat bermey qoydı. Tokio jarısları dawamında tóreshiler komissiyasınıń jıynalıstı bolıp, onda jarıs qaǵıydalarına ózgerisler kiritildi hám tastıyqlandı. Bul ózgerisler 1965--jıldan kúshke kirdi. Joqarıda belgilep ótilgenindey, 1964--jıl Tokioda ótkerilgen olimpiada oyınlarınan soń Amerika, Evropa hám Aziya voleybolı sheberlik jaǵınan teńlesip bardı. Voleyboldıń rawajlanıwında pútkilley jańasha jónelis júz bere basladı. Bul jaǵdaydı Olimpiada oyınları, Jáhán chempionatı hám Jáhán Kubogı jarısları dawamında túrli mámleket komandalarınıń erisken jeńisleri mısasında kóriw múmkin (1 tablitsa).

Umumiy savollar

1. Voleybol wyini qachon va qaeda paydo bwlgan?
2. Voleybol wyininingdastlabki nomi?
3. Erkaklar va aëllar wrtasida birinchi jaxon Chempionatining wtkazilishi?
4. Voleybol xalqaro Federatsiyasining tashkil topishi?
5. Birinchi wyin qoidalari nechanchi yilda ishlab chiqildi?
7. Voleybol qachon va qaeda ilk bor Olimpiada wyinlari dasturiga kiritilgan?
8. Qachon, qaeda va kim tomonidan voleybol qoidasi birinchi bwlib ishlab chiqildi?

-Tema.Voleybol oyın qaǵıydaları

Voleybol oyınıń dáslepki rásmiy oyın qaǵıydaları 1897-jılda Amerikalı doktor A. Xolsted basshılıǵında islep shıǵılǵan. Bul qaǵıydalardıń ayırım bántleri tómendegilerden ibarat bolǵan:

- maydannıń ólshemi 7,6 x 15,1 m;
- tordıń biyikligi 198 sm;
- toptıń awırlıǵı 340 g;
- oyınshılar quramı shegaralanbaǵan;
- top oyınǵa maydannıń oń sırtqı bóleginde jaylasqan 1x1 metrli tórt múyeshli

formadaǵı orınnan bir ayaqta turıp kiritilgen hám t.b.

Voleyboldıń bargan sayın ǵalabalasıp barıwı hám qatnasıwshılardıń oyın sheberliginiń formalanıp barıwı menen bir qatarda jarıs qaǵıydaları da ózgerip, quramalasıp bargan.

1900 -jıl – esap 21 ochkoǵa shekem, tordıń biyikligi 213 sm;

1912 -jıl – maydansha 10,6 x 18,2 m, tor – 228 sm;

1917 -jıl – esap 15 ochkoǵa shekem, tordıń biyikligi 243 sm;

1918 -jıl – oyınshılar sanı bir komandada – 6 adam;

1922 -jıl – toptı tek 3 márte oynaw, maydansha 9,1 x 18,2 m;

1925 -jıl – top 66-69 sm, awırlıǵı 275-285 g, maydansha 9 x 18 m;

1934 -jıl – tor hayal-qızlar ushın 224 sm.

Qağıydalar rásmiy halda tolıq 1946-jılǵa engizilgen, 1951-jılǵa kelip, Marselde FİVB Kongressi tárepinen tastıyqlandı.

1947-jıl – erler ortasında oyın 5 partiyadan ibarat;

1950-jıl – hayal-qızlar oyını 5 partiyadan ibarat;

1952-jıl – tánepis 1 partiyada 2 ret;

1957-jıl – tánepis 1 minuttan 30 sekundqa qısqardı;

1961-jıl – oyınshı almasırw qağıydası tastıyqlandı;

1965-jıl – tosıq qoyıwshı qayta oynawı (topqa tiyisiwi) múmkin, ol qolların qarsılas tárepine ótkeriwi múmkin;

1970-jıl – shegaralawshı antenna (180 sm.) engizildi;

1976-jıl – kiritilgen topqa tosıq qoyıw;

1984-jıl – toptı qabıl etiwde deneni beldiń joqarǵı jaǵı menen «tiyiw» múmkin, top oyınǵa kiritilip atırǵanda onı tosıw biykar etildi.

1988-jıl – eń joqarı esap 17 ge shekem, sheshiwshı partiya taybreyk túrinde, ochkolar sanı 2 ochkolıq pariqlı bolǵansha dawam etedi.

1992-jıl – top deneniń dizeden joqarı barlıq ornına tiyiwı múmkin.

1998-jıl – top deneniń barlıq ornına tiyiwı múmkin; esap 25 ke shekem, 5 partiyada 15 ke shekem; hár partiyada esap 8 hám 16 bolǵanda 2 ret bir minuttan texnikalıq tánepis beriledi; komandalar 2 retten 30 sek. tánepis alıwı múmkin; top kiritiw 9 metr aralıǵında orınlanıwı múmkin; “Libero” oyınshısı engizildi.

2008-jıl–toptıń reńi ózgerdirildi (sarı-kók); tor aldında jaylasqan oyınshılar tordıń tómenǵı bólimine tiyiwı múmkin.

Zamanagóy voleybol jarısnıń qağıydaları haqqında qısqasha maǵlıwmatlar:

- maydansha 9 x18 m., sızıqlar keńligi 5 sm;
- oyın maydanın shegaralawshı antennalardıń biyikligi 180 sm.;

Oyınshılardıń jası hám jınısına qarap tordıń biyikligi tómendegishe boladı:

qızlar	13 – 14	2 m 10 sm
	15 – 16	2m 20 sm
hayallar	17 – 18 hám bunnan úlken jastaǵılar ushın	2 m 24 sm
Er balalar	13 – 14	2 m 20 sm
	15 – 16	2 m 35 sm
erler		2 m 43 sm

- toptıń aylana uzınlıǵı 66±1 sm, diametri 21±0,3 sm, awırılıǵı 270±10g;

-hár partiyada 6 oyınshınıń almasıwına ruhsat beriledi. Tiykarǵı oyınshı 1 márte almasıwı hám qayıp oyınǵa túsiwi múmkin;

- oyın 3 yaki 5 partiyadan ibarat boladı;

- hár partiyada esap 25 ge shekem, eger 25:25 bolıp qalsa, eń joqarı esap 2 ochko pariqlanǵansha dawam etedi. Sheshiwshı partiya 15 ochkoǵa shekem, esap 2 ochko parqlanǵansha dawam etedi.

Jazalaw «ayıbı»na jarasıq bolıwı shárt. Eger tóreshi qátege jol qoysa, ol óz waqıtında bul qáteni moyınlawı kerek hám ádalattı tiklewi zárúr.

Tóreshi oyın dawamında óz ádebi menen úlgili bolıwı hám ol basqa orınlarda da ózin tuta biliwi kerek.

Tóreshiler:

- birinshi tóreshi (minberdegi tóreshi);
- ekinshi tóreshi;
- tóreshi-xatker;

- xabar beriwshi tóreshi;
- 4 sızıq tóreshileri;
- 6 top jetkerip turıwshılar.

Tóreshilerdiń hár birin óz wazıypası, huquqları, tóreshilik etiw orınları hám quralları bar. Olardıń hár tárepleme analizleniwı bayanatta awızeki hám oqıw filmleri járdeminde bayanlanadı, túsindiriledi. Jarıs oyınınan 20-30 minut aldın maydanshanı, buyım (top, tor, maydan sızıqları), tóreshilerdiń kiyim-kenshegi, tayarlıq, qullası, oyındı ótkeriwge ne nárse, kim, qansha kerek bolsa, hámmesiniń tayar bolıwı birinshi tóreshi tárepinen tekseriliwi kerek hám zárúr bolsa, támiynlewdi talap etiliwi shárt.

2. Oynıń áhmiyeti hám mazmunı.

Voleybol arnawlı maydanshanıń ortasınan tor menen ajratılğan bóleklerinde 2 komandanıń top penen jarısıwınan ibarat sport oyını boladı.

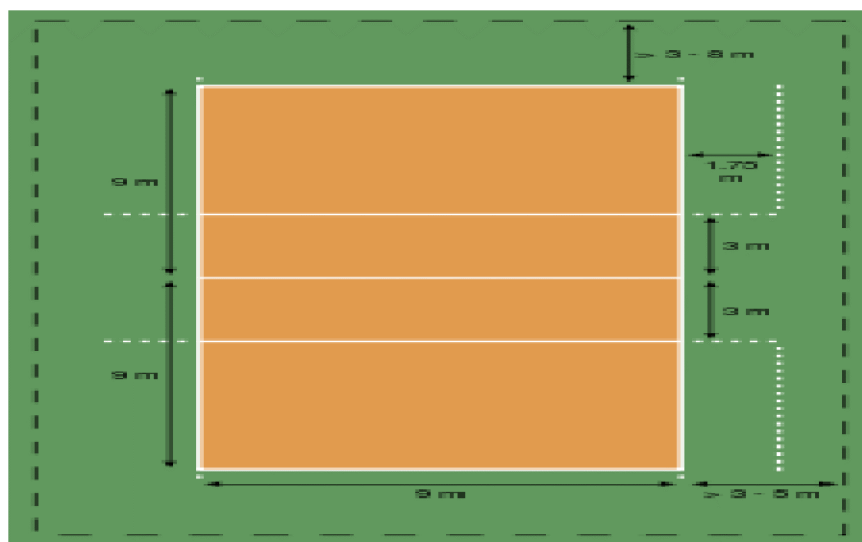
Oynıń maqseti – toptı tor ústinen qarsılas maydanına túsiriw hám qarsılastıń tap sonday háreketine jol qoymawdan ibarat. Bunda komanda top penen 3 márte oynaw huqına iye (tosıq qoyıwdan tısqarı). Oynı toptı oynıǵa kiritiw usılı menen baslanadı: top kiritiwshi oyınshı pát penen toptı tor ústinen qarsılas topar maydanı tárepke jóneltedi. Top maydan sızıqları shegarasınan shıǵıp jerge túskenşe yaki komanda oyınshısı qátege jol qoyǵansha oyın dawam etedi. Voleybolda hár bir oyın jaǵdayınıń nátiyjesin, top qaysı tárepten kiritilgenliginen ğárezsiz, ochko menen juwmaqlanadı.

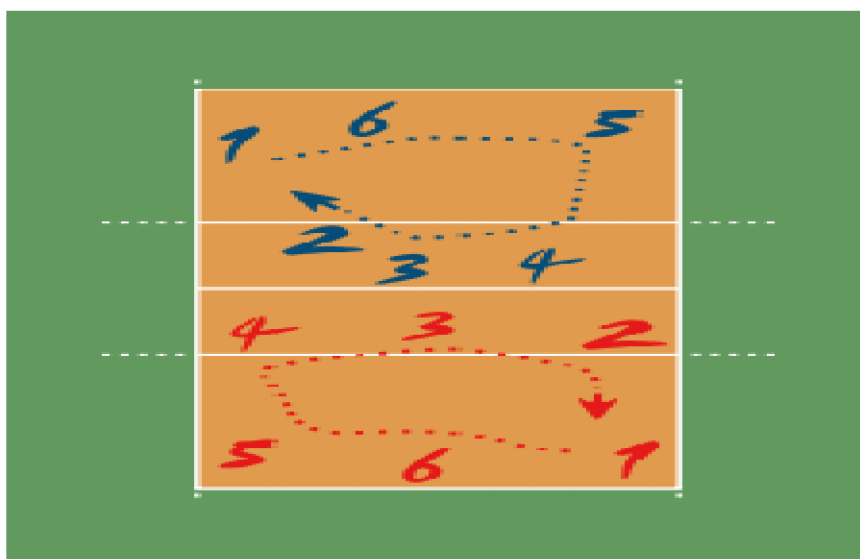
İmaratlar hám úskeneler.

Oyın maydanı. Oyın maydanı 18x9 metrlik tuwrı tórtmúyesh formasında boladı. Oyın maydanı tegis, gorizental hám bir qıylı bolıwı jáne oyınshılar ushın hesh qanday jaraqat alıw qáwpin tuwdırmawı lazım.

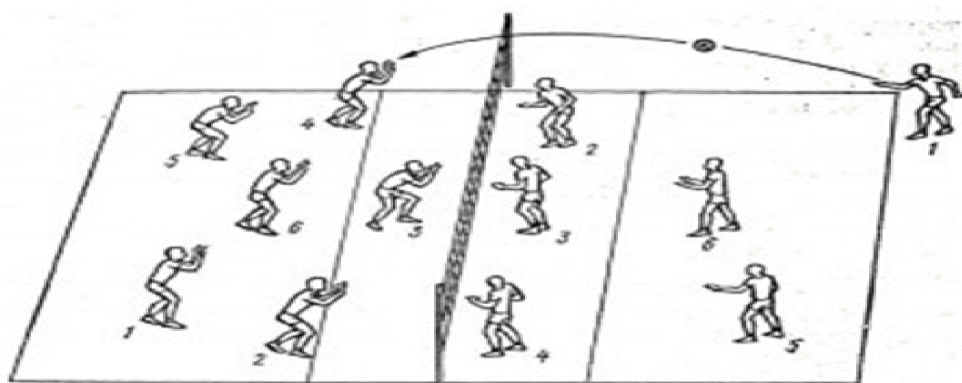
Maydandaǵı sızıqlar. Barlıq sızıqlardıń keńligi 5 sm. Oyın maydanshasın eki qaptal hám eki artqı sızıqlar shegaralaydı. Orta sızıq oyın maydanın hár biri 9x9 metr ólshemge teń bolǵan eki maydanshaǵa ajıratıp turadı. Hár bir maydanshanıń hújim sızıǵı orta sızıqtan 3 metr aralıqta bolıp, 5 sm. aralıqta bes 15 sm.li kesik sızıqlar menen qaptal sızıqlardıń sırtına dawam ettirilgen boladı.

Aldıńǵı hújim zonasında 2,3,4-zonalar jaylasadı. Artqı qorǵanıw zonasında 1,6,5-zonalar jaylasadı. Top kiritiw zonası 9 metr ólshemge teń bolǵan artqı sızıqtıń dawamı boladı.

Zonalar.

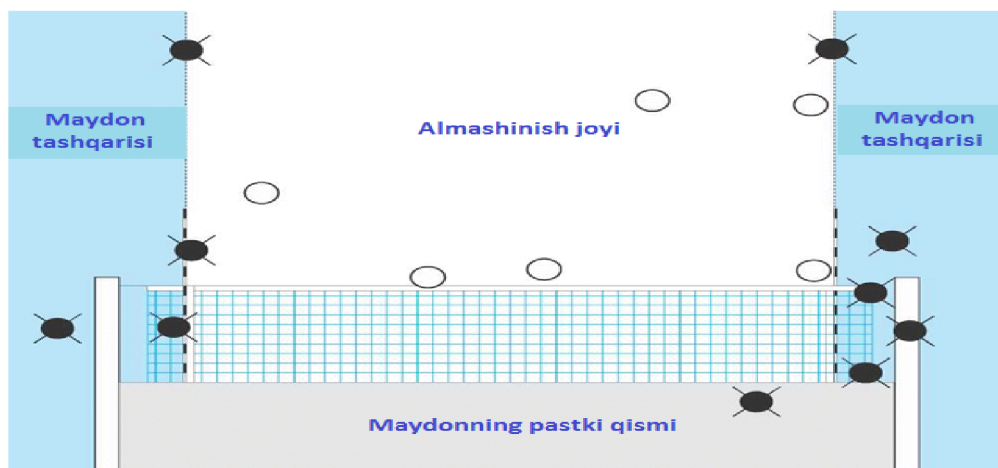

Top, tor hám ústinler

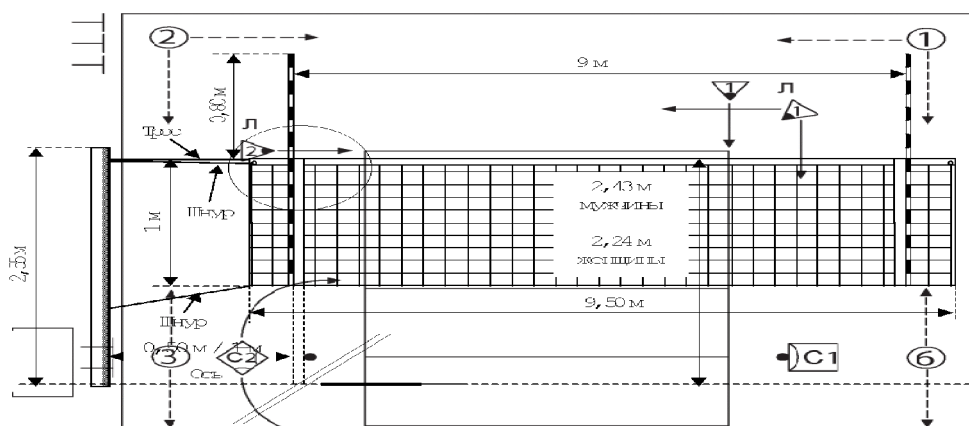
Tordıń dúzilisi.

Tordıń keńligi 1 m. hám uzınlığı 9,5 m. bolıp, tesikleri 10x10 sm. kvadrat formasında, qara reńli jipten toqılǵan bolıwı kerek. Tordıń joqarǵı jaǵında eni 5 sm. bolǵan lenta bolıp, onıń ishinen tros (ústinlerge bekkem baylanıwı ushın) ótkeriledi. Tordıń tómenǵı jaǵınan shnur ótkeriledi. Tordıń eki tárepinen eki qaptaldaqı sızıqlarǵa perpendikulyar túrde shegaralawshı lentalar jaylastırıladı. Lentalardıń eni 5 sm. hám uzınlığı 1m. boladı. Tordıń eki tárepine jaylastırılǵan shegaralawshı lentalar menen bir jóneliste eki antenna vertikal halda jaylastırıladı. Antennanıń diametri 10 mm, uzınlığı 1,8 m. li nayshadan ibarat bolıp, qattı iyiliwsheń materialdan tayarlanǵan boladı. Tor orta sızıq ústinen vertikal jaylastırılıwı kerek.

ДИЗАЙН СЕТКИ

U'stinler

Tor tartilatuğın ústinler qaptaldağı sızıqlardan 0,5-1,0 m. aralıqta ornatiladı. U'stinlerdiń biyikligi 2,55 m. ústinler domaloq hám tegis formada bolıp, oynshılarga qawip tuwdırmawı kerek. U'stinler tartıwshı úskenelerisiz ornatılıwı lazım.

Top Toptıń ishindegi kamerası rezinadan, sırtı tabıyǵıy yaki sintetikalıq teriden islenip, ózi qatań dumalaq formaǵa iye bolıwı lazım. Onıń aylana diametri 65-67 sm, awırlıǵı 260-280 gr., ichki basım 294,3 ten 318,82 mba. yaki gPa. G'a shekem bolıwı lazım.

Tóreshiler hám olardıń aktivligi. Tóreshiler quramı

Hár bir ushırasıwdı tóreshiler quramı basqarıp baradı hám bul quramǵa: birinshi tóreshi; ekinshi tóreshi; xatker; tórt (yaki eki) sızıq tóreshileri kiredi.

Birinshi tóreshiniń wazıypaları

Birinshi tóreshi oyın protsessi baslanǵanına baslap, tap oyın juwmaqlanǵanǵa shekem onı basqarıp baradı. Ol usı oyında qatnasıp atırǵan barlıq tóreshi hám oyınshılardı bassılıq etedi. Onı qararı sheshiwshi kúshke iye. Birinshi tóreshi qalǵan tóreshilerdiń qararın nadurıs dep tapsa, onı biykar etiw huqıqına iye. Eger bir tóreshi wazıypasın orınlay almasa, birinshi tóreshi onıń wazıypasın óz juwapkershiligine alıwı múmkin. Birinshi tóreshi shıǵarǵan qarardı talqılawǵa jol qoyılmaydı. Lekin komanda sárdarınıń ótinishine muwapıq ol óz qararına sholıw jasap, túsini beriwı múmkin. Birinshi tóreshi oyınnan aldın maydan, top hám basqa úskelerdiń halatın qadaǵalaydı. Komanda sárdarları menen jerebévka taslawdı shólkemlestiredi. Oyın dawamında tek birinshi tóreshi tómendegiler boyınsha qarar shıǵarıw huqıqına iye: komandalardı eskertiw; jazalaw; top kiritiwshiniń qátesi; top kiritiwshi komanda aǵzalarınıń jaylasıwındaǵı qátesi boyınsha; top penen oynaw qáteleri boyınsha; tor hám onıń ústinde júz beretuǵın qáteler boyınsha; artqı sızıq oyınshıları hám “Libero”nıń hújim soqqısı; “Libero”nıń aldınǵı zonadan joqarıdan uzatılǵan tobına hújim soqqısını qollanılǵanda.

Ekinshi tóreshiniń wazıypaları.

Ekinshi tóreshi birinshi tóreshi aldındaǵı voleybol ústiniń artında birinshi tóreshige qaralǵan halda tik turıp ornalasadı. Ol zahiradaǵı oyınshılardı baqlap turadı; tánepis alıw hám oyınshı almasıwǵa ruxsat beredi; oyınnan burın, hár bir partiyadan burın oyınshılardıń maydandaǵı jaylasıwın qadaǵalap turadı. Oyın waqıtında signal beredi (úshpek shertedi) hám im-ishara háreketleri menen tómendegiler boyınsha qarar qabıllaydı: oyınshı maydan hám tor astınan qarsılas tárepne ótip ketkende; oyınǵa kiritilip atırǵan toptı qabıllawshı komandanıń ornalasıwında qátege jol qoyǵanda; ózi jaylasqan tárepte oyınshı torǵa hám shegaralawshı antennaǵa tiyip ketkende; artqı sızıq oyınshısı, yaki “Libero” tosqı qoyǵanda; oyınshı tordıń tómenǵı tárepine tiyip ketkende.

Xatker

Xatker óz aktivlign júritiw ushın birinshi tóreshi qarsısındaǵı ústiniń artında (ekinshi tóreshiniń arqasında) jaylasadı. Xatker tómendegi wazıypalardı orınlaydı: oyın protokolına oyın hám komanda haqqındaǵı maǵlıwmatlardı jazadı; jıynalǵan ochkolar, tánepisler, oyınshılardı almasıw; jaza sharaları, toptı oyınǵa kiritiw náwbetlerin jazıp baradı hám qadaǵalaydı; joqarıda kórsetip ótilgen jaǵdaylar buzılǵanda, ekinshi tóreshige xabar beredi.

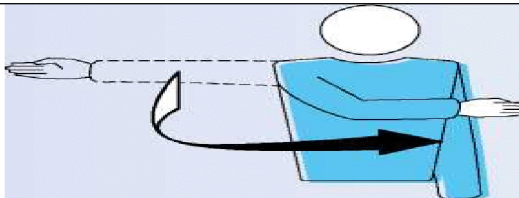

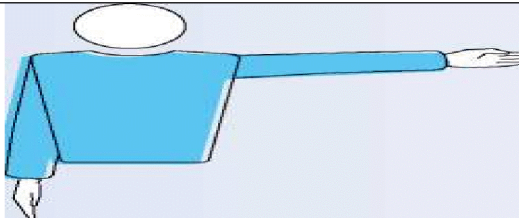

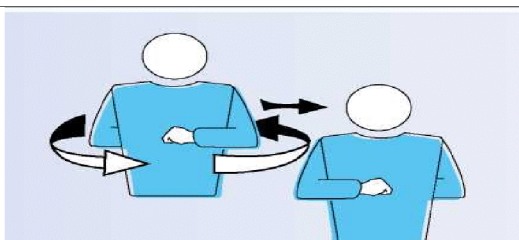

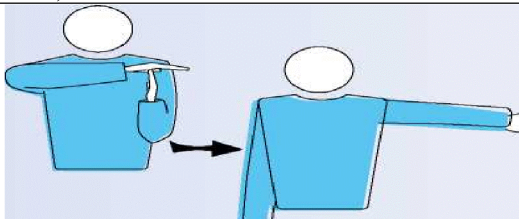

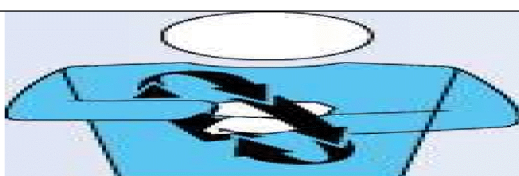
Sızıq tóreshileri

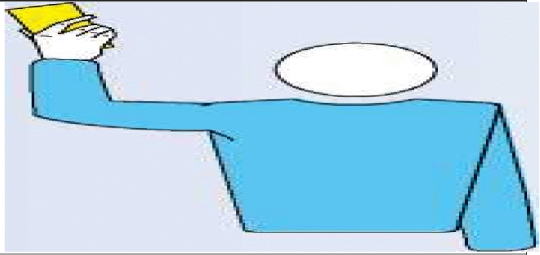
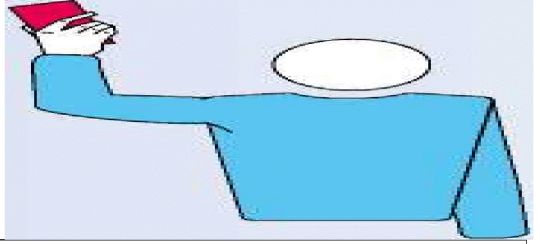
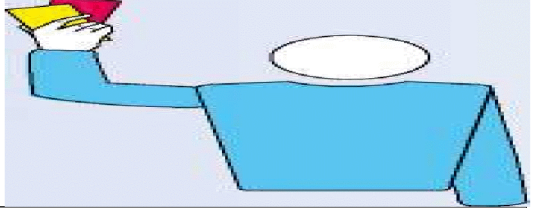
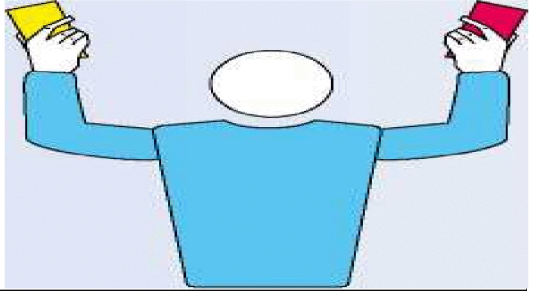
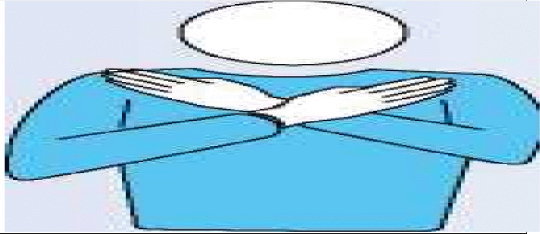
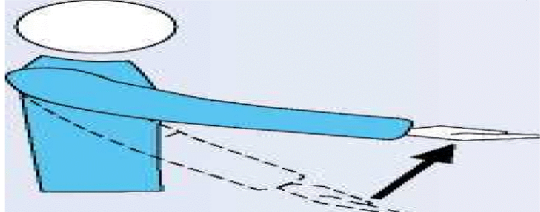
Sızıq tóreshileri (törtew bolǵanda) maydanniń hár bir múyeshinen 1-3 m. uzaqlıqta ornalasadı hám óz sızıqların qadaǵalaydı. Eger oyında 2 sızıq tóreshisi qatnassa, olar maydan múyeshlerinen 1-2 m. uzaqlıqta bir-birine diagonal halatta ornalasadı. Olar qaptaldaǵı hám artqı sızıqlardı óz táreplerinen qadaǵalaydı. Sızıq tóreshileri qollarındaǵı bayraqshalardı háreketlendirip, tómendegilerdi kórsetedi: top maydanǵa yaki sızıq üstine tússe, bayraqtı tómenge (maydandı kórsetip) túsiredi; top maydandan sırtqa tússe yaki shegaralawshı antennanıń sırtınan ótse, bayraqtı joqarıǵa kóteredi.

Voleybol qaǵıydalarınıń barlıǵın bul kitapta jarıtıp beriw múmkin emes, lekin biz eń tiykarǵı halatlar haqqında ǵana qısqasha toqtap óttik. Joqarıdaǵı materialdı ózlestiriwde “Voleyboldıń rásmiy qaǵıydaları” qollanbasınan paydalanıw zárúr boladı.

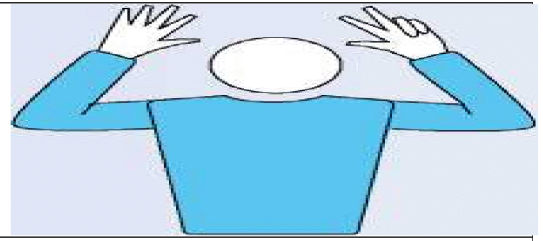
HAKAMNING RASMIY IMO-ISHORALARI

Shartli belgilar:		O'z vazifasiga kóra imo-ishora kórsatuvchi hakam
		Ayrim vaziyatlarda imo-ishora kórsatuvchi hakam

TO'P KIRITISHGA RUXSAT BERISH	
<p>Qól harakati bilan tóp kiritish yónalishini kórsatish</p> <p></p>	
TO'P KIRITUVCHI JAMO'A	
<p>Qól ni yon tomonga yozib, tóp kirituvchi jamoali kórsatish</p> <p></p>	
MAYDON ALMASHINISH	
<p>Tirsak-qóllarni kótarib, ularni gavda oldi va orqasiga bóylab burish</p> <p></p>	
AYM-AUT (TANAFFUS)	
<p>Bir qól kaftini ikkinchi qól barmoqlari ustiga T shaklida qóyish va T aym-aut sóragan jamoat omni kórsatish</p> <p></p>	
O'YINCHI ALMASHTIRISH	
<p>Tirsak-bilaklarni kótarib ózaro aylantirish</p> <p></p>	
NOTO'G'RI HULQ-ATVOR UCHUN OGOHLANTIRISH	

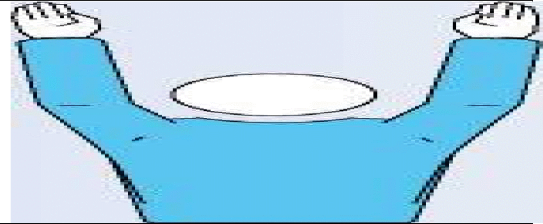
<p>Sariq kartochkani kórsatish</p> <p>П</p>	
<p>NOTO'G'RI HULQ-ATVOR UCHUN DAKKI BERISH</p>	
<p>Qizil kartochkani kórsatish</p> <p>П</p>	
<p>MAYDONDAN CHIQRISH</p>	
<p>Sariq va qizil kartochkani birga kórsatish</p> <p>П</p>	
<p>DISKVALIFIKASIYA</p>	
<p>Sariq va qizil kartochkani aloxida kórsatish</p> <p>П</p>	
<p>PARTIYANI (YOKI O'YINNI) YAKUNLASH</p>	
<p>Tirsaklarni egib bilak panjalarni kesim shaklida joylashtirish</p> <p>П Б</p>	
<p>TO'P KIRITISHDA TO'P IRG'ITILMADI</p>	
<p>Panjayuqorigakótarilganqólnidioganalchózi byuqorigakótarish</p> <p>П</p>	
<p>TO'P KIRITISH VAQTI CHO'ZILDI</p>	

Keng yozilgan 8 barmoqni kótarish

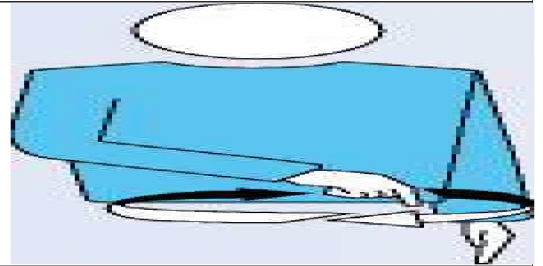
TO'SIQQO'YISH YOKI TO'PYO'NALISH ITO'SISH

Ikki qól panjalarini oldinga qaratib kótarish

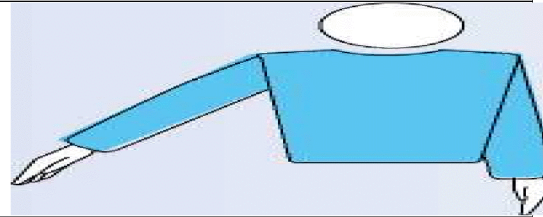
JOYLASHISH YOKI JOY ALMASHINISHDAGI XATO

Kórsatish barmoq bilan aylanma xarakatni kórsatish

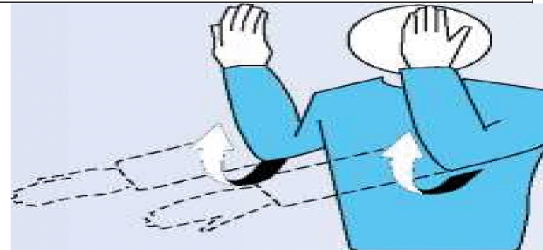
TO'P MAYDONDA

Qól va barmoqlarni maydon yuzasi tomon kórsatish

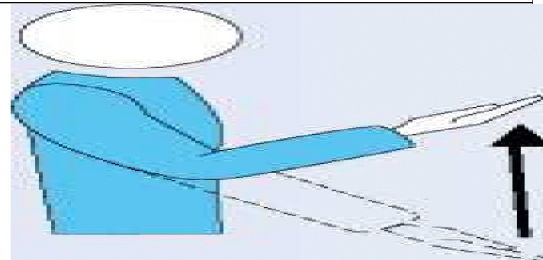
TO'P MAYDONDAN TASHQARIDA

Tirsakdan qullarni kótarib gavda tomon harakatlantirish

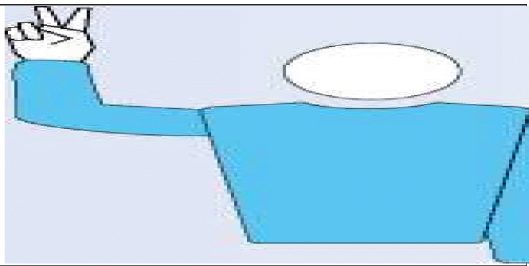
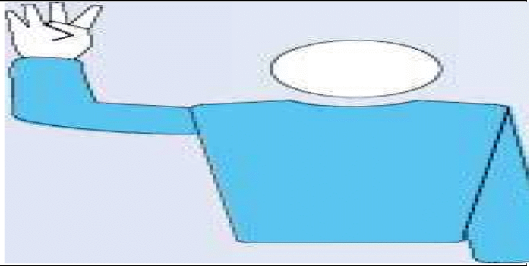
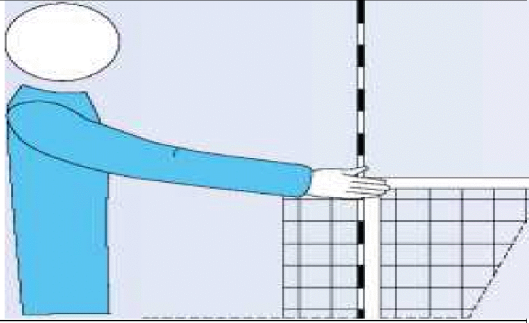
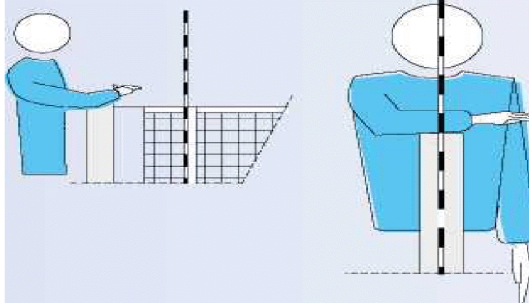
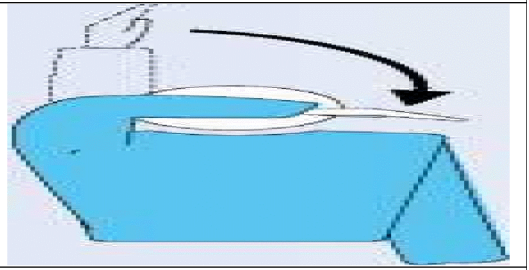
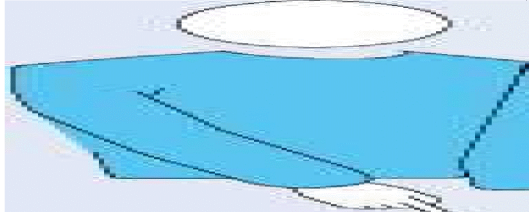
TO'PNI USHLASH

Qóllarni tirsakdan kótarib pastdan yuqoriga harakatlantirish

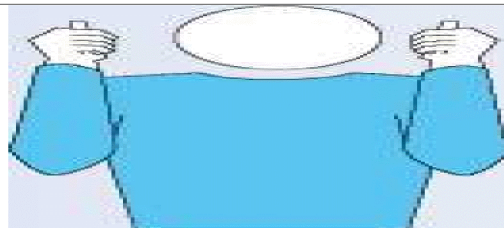
TO'PGA IKKI MARTA TEGISH

<p>Ikki barmoqni kótarish</p> <p>П</p>	
TO'PNI TO'RT MARTA O'YNASH	
<p>Tórt barmoqni kótarish</p> <p>П</p>	
O'YINCHINING TO'RG A TEGISHI KIRITILGAN TO'P TO'RG A TEGIB RAQIB TOMON O'TMADI	
<p>Muvofiq qól bilan tóring muvofiq tomonini kórsatish</p> <p>П В</p>	
TO'RNINIG BOSHQA TOMONIGA TEGISHI	
<p>Panjasi pastga qaratilgan qól bilan tór ustiga kórsatish</p> <p>П</p>	
HUJUM ZARBASIDAGI XATO	
<p>Muvofiqqoidalar; Orqazona óyinchisiLiberooldingizonadayuqoridanikkiqóllabtópuzatish.O rqazona óyinchisiliberovaraqibnitópkiritishida.</p> <p>П В</p>	
TO'P KIRITAYOTGANDA CHIZIQNI BOSISH YOKI MAYDON KENGLIGIDAN CHIQIB KETISH HOLATLARI	
<p>Muvofiq qoidalar; O`rta chiziq yoki muvofiq chiziq tomon qólni pastga yozib barmoq bilan kórsatish</p> <p>П В</p>	

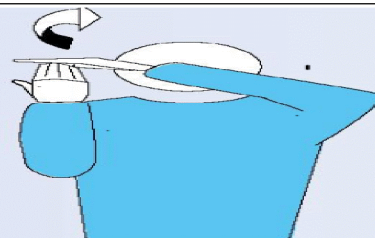
IKKI TOMONLAMA XATO YOKI O'YINNI XATO O'YNASH

Ikki bosh barmoqni vertikal kótarish.

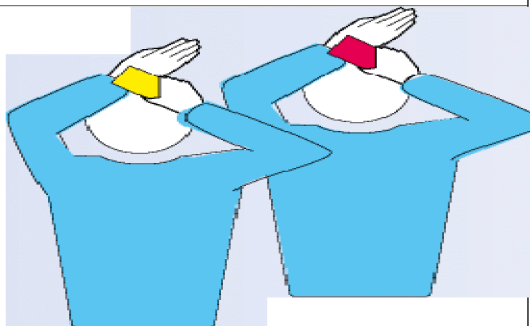
TO'PNI BOSHQA JOYGA TEGISHI

Bir qól panjasini boshqa qól barmoqlariga perpendikulyar qilib kórsatish

O'YIN CHO'ZISH UCHUN OGOHLANTIRISH/ O'YIN CHOZISH UCHUN DAKKI BERISH

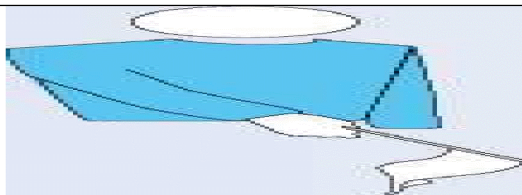
Qól ni kótarib sariq kartochkani ikkinchi qól bilagiga tekkizish va shu ogoxlantirish qizil kartochkada korsatilganda (dakki) beriladi.

CHIZIQ HAKAMINING BAYROQ BILAN ISHORA QILUVCHI HARAKATLARI

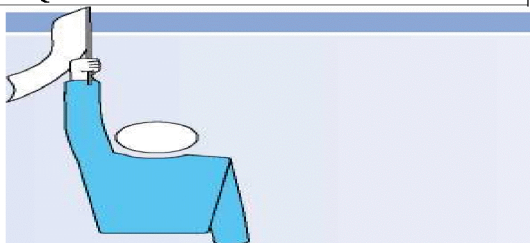
TO'P MAYDONDA

Bayroq bilan pastni ko'rsatish.

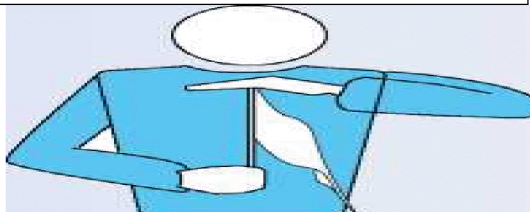
TO'P MAYDONDAN TASHQARIDA

Bayroqni vertikal ko'tarish.

TO'PGA TEGISH

Bayroqni gavda oldida vertikal ko'tarib boshqa qól panjasiga tekkizish.

JOYNI ALMASHISH, TO'PNI BEGONA NARSAGA TEGISHI YOKI TO'P KIRITISHDA CHIZIQNI

BOSISH	
<p>Bayroqni bosh ustida harakatlantirish yoki muvofiq chiziq tomon ko'rsatish.</p> 	
QAROR QABUL QILISH IMKONI YO'Q	
<p>Ikki qo'lni ko'krak tomon ko'tarib kesim shaklida harakatlantirish.</p> 	

Voleybol bo'yinsha jarislar oqiw-shinigiw isleriniñ tiykarǵı bólegi sanaladı. Olar shinigiwlarıdaǵı fizikalıq, texnikalıq, taktikalıq hám psixologiyalıq tayarlıq nátiyjesin kórsetip beriwshi juwmaqlawshı kórsetkish bolıp-ta esaplanadı. Jarislar tastıyqlanǵan kalendarlıq joba tiykarında ótkeriledi. Sport jarisları sportshını tárbiyalawda tiykarǵı orındı iyeleydi. Voleybol bo'yinsha jarislardıń aldına qwyǵan wazıypalarına muwapıq, olar tómendegi toparlarǵa bólinedi: chempionatlar, kuboklar, serelew hám járdemshi jarislar (tayarlaw, qadaǵalaw hám basqalar).

Chempionat hám kubok jarisları – eń tiykarǵı jarislar bolıp, bul jarislarda eń kúshli komandalar anıqlanadı. Bul jarislardıń kólemi boyınsha hár túrli boladı: jáhán, regionlıq, mámleketlik, oblastlıq; qalalıq kólemindegi hám basqalar. Serelew jarisları óz maqseti hám wazıypasına qaray tiykarǵı jarislardıń keyingi basqışına shıǵıw, yaki maman oyınshılardı belgili bir komanda quramına qabıl etiwdi názerde tutadı. Járdemshi jarislar quramına tómendegilerdi kirgiziw múmkin: kórgizbeli jarislar voleyboldı gálabalastırıw hám úgit-násiyatlaw maqsetinde shólkemlestiriledi. Olar gálabalıq sport bayramlarında, oqıw orınlarında, shólkem hám kárxanalarda ótkeriledi.

- qısqartılǵan jarislar (blits turnirler) jeńimpazdı anıqlaw ushın qısqartılǵan partiyalar menen ótkeriledi. Bunday jarislar bayram kúnlerinde, sport máwsimleriniñ ashılıwında shólkemlestiriledi.

- razryad jarisları – sport tayarlıq dárejesin anıqlaw hám sport razryadlar beriw maqsetinde shólkemlestiriledi.

- teńlestiriwshi jarislardıń tiykarǵı wazıypası kúshli qarsılas toparı menen ushırasıwǵa imkaniyat beriw jolı menen kishi razryadtaǵı sportshılardıń ósiwin xoshametlewden ibarat.

- qadaǵalaw hám tayarlaw jarisları komanda hám ayırıqsha oyınshılardıń aldındaǵı rásmiy jarislarǵa tayarlıqtı anıqlaw maqsetinde ótkeriledi.

Shinigiw protsessinde tayarlaw hám qadaǵalaw jarisları ayırıqsha orındı iyeleydi.

Járdemshi jarislar, tiykarınan, tayarlaw hám jaris dáwirleriniñ yarmında jobalastırıladı. Tańlaw hám tiykarǵı jarislar, kóbinese, bir jıldı 2-3 mártebe ótkeriledi. Hár qıylı jarislardıń áhmiyeti hám ornı kóp jıllıq tayarlıqlardıń basqışlarına baylanıslı boladı. Solay etip, baslanǵısh basqışlarda tek tayarlaw hám qadaǵalaw jarisları jobalastırıladı hám ótkeriledi. Sportshılar sheberliginiñ ósip barıwına qarap, keyingi kóp jıllıq tayarlıq basqışında jarislar sanı artıp baradı, jaris dáwirine tańlaw hám tiykarǵı jarislar kiritiledi. Jarislar sportshınıñ tayarlıq dárejesiniñ tiykarǵı qadaǵalaw forması bolıp ǵana qolmay, al sport sheberligin tereńlestiriwdiń zárúr usılı sanaladı.

Jarıslardı jobalastırǵanda tayarlıqtıń ózine tán ózgesheliklerine ayrıqsha itibar qaratıw lazım: birinshiden, jarıslar sonday tańlanıwı kerek, olardıń jónelisi, qıyınshılıq dárejesi kóp jıllık tayarlıqtıń dúzilisi, wazıypası menen qatań say keliwi shárt. Ekinshiden, eger sportshı onı óziniń fizikalıq, texnikalıq-taktikalıq hám psixologiyalıq qábiletine qoyılǵan wazıypalardı sheshe alatuǵın bolsa, jarıslarǵa qatnassın. Ushinshidnen, jarıs hám shınıǵıw ámeliyatın jobalastırıw kerek, ásirese, tayarlıq protsessiniń nátiyjeli ámelge asıwı hám sportshı tańlaw jáne tiykarǵı jarıslarda óz imkaniyatın ashıp beriwı zárúr. Tórtinshiden, jarıslar baǵdarlaması hám qatnasıwshılar quramı kúshli báseki ortalıǵın támiynlewi kerek.

3. Jarıslardı ótkeriw tártibi

Birinshi naubetde, oyın sistemasın tańlawdan burın tómendegi wazıypalar esapqa alınıwı lazım. Onı ótkeriw múmkin bolǵan múddeti, qatnasıwshılardıń sport-tayarlıq dárejesi, jarıstı ótkeriw ushın aymaqlıq jaylasıw haqqında maǵlıwmatlar bolıwı kerek. Jarıslar aylanba, jeńilgen shıǵıp ketetuǵın hám aralas sistemalar tiykarında ótkeriledi.

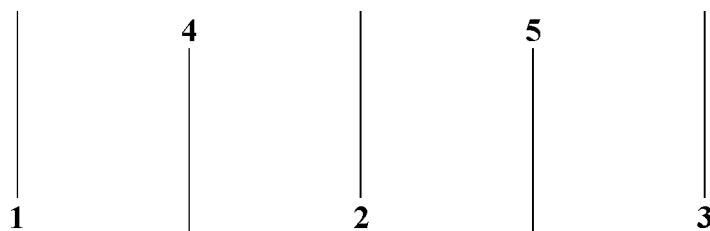
Aylanba sistema boyınsha barlıq qatnasıwshı komandalar bir-biri menen ushırasadı. Jarısıwshılardıń kúshleri ortasındaǵı ayırmashılıqtı aylanba usıl obektiv anıqlawǵa múmkinshilik beredi. Bul sistema tosattan bolatuǵın nátiyjelerdiń aldın aladı hám sportshılardıń tayarlıqların tekseriwge hám jeńimpazlardı anıqlawǵa tolıq imkaniyat beredi.

Aylanba sistema boyınsha ótkeriletuǵın jarıslar kóp waqıttı talap etedi, bul onıń tiykarǵı ázzi tárepi boladı.

Aylanba sistema boyınsha oyın kalendarlıq grafigi tómendegishe dúziledi.

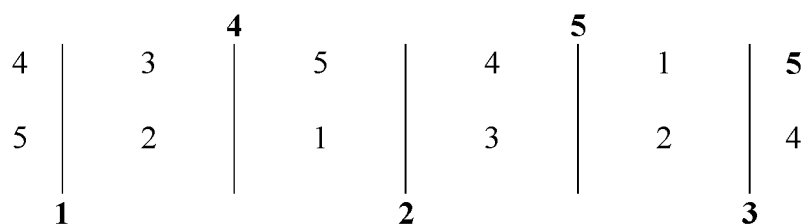
Oyınlardıń gezegi arnawlı tablitsa járdeminde anıqlanadı. Barlıq komandalar jerebėvka taslaw tiykarında tártip sanların aladı. Sońınan jarıstıń hár bir kúnde qaysı komandalar (jerebėvkada túsken san boyınsha) bir-biri menen ushırasıwı tablitsa járdeminde anıqlanadı. Eger qatnasıwshı komandalar sanı taq bolsa, onda hár kúni bir komanda qawıs ishinde sanı kórsetilgen komanda menen ushırasatuǵın kún (komanda joqlıǵı) dem aladı. Tablitsa túziwde qatnasıwshılar sanına qarap vertikal sızıqlar sızıladı. Sızıqlar, tiykarınan, taq etip alınadı. Máselen 7, 8 komanda qatnasıwında 7, 9-10 ta komanda bolǵanda 9 vertikal sızıq sızıp alınadı. Onda qatnasıwshılar sanı (jerebiğvka nátiyjesine tiykarlanıp) tómendegishe jazıladı: birinshi sızıqtıń astında 1 sanı qoyıladı, bir sızıqtan soń 2 sanı, jáne birinen soń 3 sanı hám taǵı basqa. Joqarıdaǵı ekinshi sızıqtan baslap, keyingi sanlardıń jaylasıwın dawam ettiremiz: 4 sanı, birewinen soń 5 sanı hám taǵı basqa. Aqırǵı, jup sanı bar bolǵanda joqarıdaǵı sanlardıń qasına jazıladı.

Qatnasıwshı komandalar sanı bes yaki altı bolǵan jaǵdaydaǵı úlgi:

Onnan keyin 1 den 5 ke shekem sanlar qıya sızıq boyınsha úlgide kórsetilgendey etip jazıladı.

Sanlardan hár bir vertikal sıziqtıń oń tárepinen baslap oynaytuǵın juplıq kelip shıǵadı hám olar birinshi sıziqtıń tómeninen joqarısına, ońnan shepke, ekinshi vertikal sıziqtıń joqarısınan tómenine qarap jazıladı.

1kún	2 kún	3 kún	4 kún	5 kún
1- 6)	4-6)	2-6)	5-6)	3- 6)
2-5	5 - 3	3 - 1	1 - 4	4 - 2
3-4	1-2	4 - 5	2 - 3	5 - 1

Shep tárepte turǵan komandalar maydan iyeleri esaplanıp, olar miyman komandalardıń sport kiyminen reńi menen ajıralatuǵın ekinshi sport kiyimine hám iye bolıwları kerek.

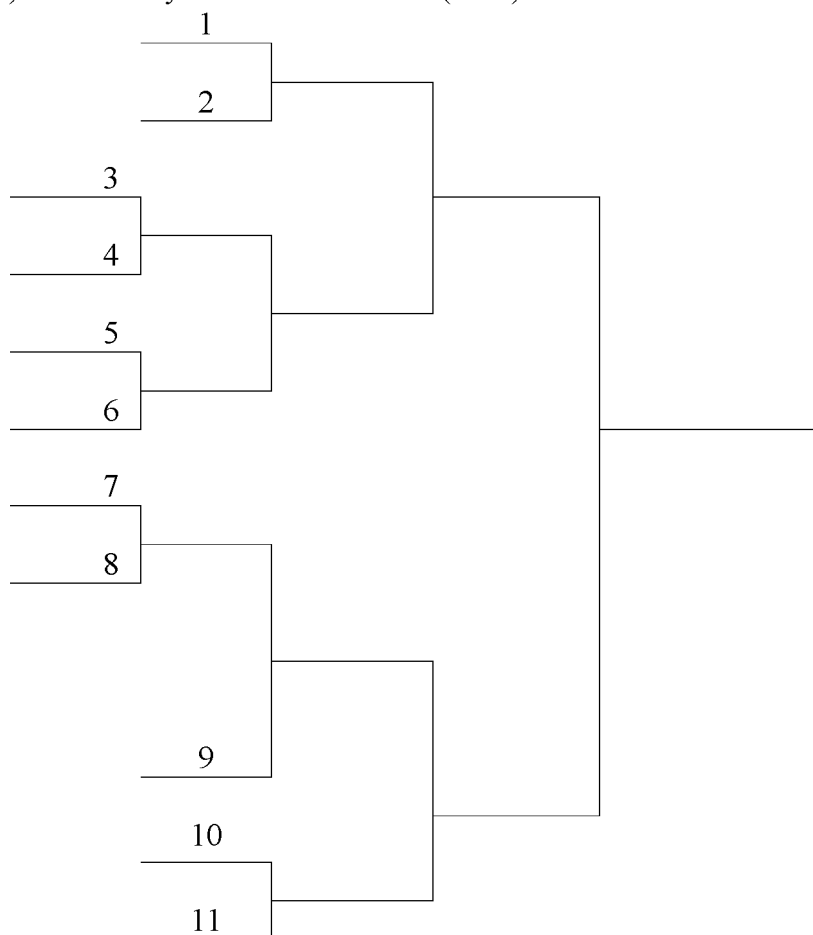
«Jeńilgen shıǵıp ketiw» sisteması

Jeńilgen shıǵıp ketiw tártibinde ótkerilip atırǵan jarısta ushırasıwda jeńilgen komanda jarıslardan shıǵıp ketedi. Bul tártiptiń kemshiligi sonda, yaǵnıy oyın nátiyjesi tosattan da bolıwı múmkin. Al ústinligi sonda, kóp sanlı komandalar qatnasıp atırǵan jarıslardı ótkeriw ushın azǵana waqıt kerek boladı. Jarısta qatnasıp atırǵan komandalar sanı 4, 8, 16, 32 hám taǵı basqa bolǵanda, hámme qatnasıwshılar jarıstıń birinshi turınan qatnasadı. Juplıqlardıń tártip sanları joqarıdan tómenge qarap dúziledi. 8 komanda ushın úlgi:

Eger komandalar sanı 2 dárejege barabar bolmasa, onda ayırım komandalar (jerebėvka nátiyjesine qaray) ekinshi qurdan baslap qatnasadı. Tablitsanı sonday dúziw kerek, ekinshi turda oynaytuǵın komandalar sanı teń bolıwı kerek. Birinshi qurda neshe komanda qatnasıwı tómendegi formula menen anıqlanadı. $(A - 2^n) \times 2$, bunda A - barlıq komandalar sanı; n – qatnasatuǵın komandalar sanına jaqın bolǵan dáreje.

Mısalı 11 komanda qatnasatuǵın jarıstı alatuǵın bolsaq: $A=11.11$ ge eń jaqın san 8 boladı ($2^3 = 8$).Formula tiykarında sheshemiz: $(11-8) \times 2 = 6$.

Birinshi turda 6 komanda oynawı kerek. Ekinshi qurdan baslap oynaytuǵın komandalar ushın 2 joqarıdaǵı hám 2 tómenдеgi sanlar belgilenedi. Barlıq sanlar (birinshi qurda oynaytuǵın sanlar hám) tablitsada joqarıda hám tómenде jaylasqan komandalar ortasında teń bólinedi. Eger komandalar sanı toq bolsa, onda ekinshi qurdan oyındı baslaytuǵın komandalardıń sanı tablitsanıń tómeninde joqarıdaǵıǵa salıstırǵanda birge artıq boladı. Birinshi qurdan oyındı baslaytuǵın komandalarda bolsa, kersinshe, tablitsanıń joqarısında bir san artıq boladı.

Qatnasıwshı komandalardıń ulıwma sanı	Birinshi qurda qatnasıwshı komandalar sanı	Ekinshi qurda qatnasıwshı komandalar sanı		
		jámi	joqarıdan	tómennen
4	4	-	-	-
5	2	3	1	2
6	4	2	1	1
7	6	1	-	-
8	8	-	-	-
9	2	7	3	4
10	4	6	3	3
11	6	5	2	3

12	8	4	2	2
13	10	3	1	2
14	12	2	1	1
15	14	1	-	1
16	16	-	-	-
17	2	15	7	8
18	4	14	7	7
19	6	13	6	7
20	8	12	6	6

Bir jaris sheńberinde eki sistemadan da paydalanıw múmkin bolıp, bul sistema shártli túrde aralas sistema dep ataladı. Aralas sistemaǵa muwapıq toparlar yaqi zonalarda oyın aylanba sistemada, sońınan bolsa jeńilgen shıǵıp ketiw sistemasında alıp barıladı yaqi kersinshe bolıwı múmkin.

Jaris qaǵıydaları hám onı shókemlestiriw teması boyınsha qadaǵalaw sawalları.

1. Maydan, tor, antena hám toptıń ólshemleri.
2. Oyın usılların orınlawdaǵı qátelikler.
3. Esaptıń alıp barılıwı, partiyalarda hám partiyalar aralıǵında beriletuǵın dem alıslar.
4. Tóreshilerdiń wazıypaları hám olar tárepinen qátelerdı ımlap-ishara menen kórsetiliwi.
5. Jaris rejesi hám onı shókemlestiriw tártibi.
6. Jarıstı shókemlestiriw sistemaları aylanba, shıǵıp ketiw hám aralas sistemalardıń áhmiyeti.
7. Jaris qaǵıydalarınıń ózgeriliw sebepleri.

3-Tema O'zbekstandavoleyboloyınıńrawajlanıw

Tariyxtı, ata-babalarımız miyrasların bilmey turıp-búgingi kúnge baha beriw, keleshek joybarın sızıw hám gárezsizlik imaratın qurıwǵa kirisiw-bası berk kóshege kirip qalıw itimalınan shette emes. Sonıń ushın hár bir tarawdıń orınlarda payda bolıw hám rawajlanıw tariyxın úyrenbesek, sol taraw búgingi hám erteńgi keleshekke támiynlewi múshkil shınıǵıwala esaplanadı. Voleybol dene tárbiyası hám sport sistemasınıń erkin tarawlarınan biri esaplanıp, O'zbekstan, onıń oblastları hám rayonlarında ózine tán rawajlanıw tariyxına iye. Voleybol O'zbekstanda keń taralǵan sport túrleriniń qatarına kirse de, respublikamızdıń barlıq ayaqlarında ol túrli dárejede «abroy-itibar»ǵa iye bolıp kelgen. Tashkent qalası hám Tashkent oblastında, A'ndijan, Fergana, Namangannıń qala hám awıllarında voleybol basqa oblast rayonlarındaǵıǵa salıstırǵanda nátiyjelirek «húrmet»ke sazawar bolǵan. Bunday jaǵdaydıń sebepleri, derlik, usı oblastlardıń tariyxıy-sotsiallıq negizleri menen baylanıslı dep boljaw etilse de, biraq másele tereń izleniwdi, bul temaǵa tiyisli tariyxıy maǵlıwmatlardı ilimiy tiykarda úyreniwdi talap etedi.

Voleybol O'zbekstanda qashan, qayjerde hám qanday jaǵdayda payda bolǵanı tuwralı anıq maǵlıwmat joq. Lekin ayırım boljawlarǵa qaraǵanda 1921-24--jıllarda voleybol oyını Qoqan, Tashkent hám Ferganada payda bola baslaǵan. SOL dáwirdiń sport veteranı K.Lebedevtiń aytıwı boyınsha 1924-25--jıllarda kóplegen jaslardı sheńber formasında joylasıp bir-birine top uzatıw oyınları tarqala basladı. Qızıq, bul dáwirde voleybol boyınsha qabıl etilgen xalıqaralıq jaris qaǵıydaları ádewir quramalasqan bolıp, maydan 9x18 m., top penen tek úsh márte oynaw múmkinligi, oyınshılar quramı bir

komandada 6 adamdan ibarat bolıwı, tordıń biyikligi 243 sm. (erler ushın), esap 15 ochkoǵa jetkende oynıń bir bólimi juwmaqlanıwı, toptı oyınǵa kiritiw – qullası, barlıq oyun qaǵıydaları zamanagóy voleybol oyını qaǵıydalarına uqsas edi. Usıǵan qaramay O'zbekstanda voleybol qaǵıydaları 1924-25--jıllarda ele ádewir ápiwayı bolǵan. Sol dáwirdeń V.I.Perevoznikov degen sport ıqlasbentiniń aytıwınsha, 1926--jılda Tashkent qalasındaǵı Chernıshevskiy atlı mektep oqıtıwshısı Moskvadan jarıs qaǵıydaları, voleybol torı hám tobin birinshi ret alıp kelgen. 1927--jıldıń 26-aprelinde bolsa mine usı mekteptiń voleybol dógeregi komandası birinshi rásmiy jarıs shólkemlestirip, onda ol joqarı sheberlik kwrsetti hám jarıs jeńimpazı boldı. Bul jarıs voleyboldıń ǵalabalasıwı hám qalıplesiwinde úlken burılıspayda etti. 1927--jıldıń jaz aylarınıń birinde voleybol boyınsha Tashkent qalası birinshiligi ótkerilip, onda 9 voleybol komandası qatnastı. Chernıshevskiy atındaǵı mektep voleybol komandası bul jarısta da jeńimpazlıqtı qoldan bermedi.

Voleyboldıń keń ǵalabalasıwına KIM stadionında ótkerilip kelingan jarıslar úlken tásir kórsetti.

1927--jılda Tashkentte 6 voleybol maydanshası bar bolıp, olar Chernıshevskiy hám KIM atındaǵı mekteplerde, Mexanika texnikumında (2 dana), «Metallist» sport dógeregi qasında hám Profintern jazǵı sport klubında jaylasqan edi.

1928--jılda Tashkentte gúzgi voleybol jarısları bolıp ótti, onda 10 erler hám 4 hayal-qızlar komandaları qatnasqan edi. 1929--jıldan baslap voleybol boyınsha Tashkent qalalıq birinshiligi turaqlı ótkerile basladı.

1930--jıllarda «Dinamo» erikli sport jámiyetinde voleybol komandaları dúzildi. Birinshi ret dúzilgen «Dinamo» voleybol komandasınıń birinshi treneri B.A.Vorontsov O'zbekstanda voleyboldıń rawajlanıwına salmaqlı úles qostı. Usı menen bir qatarda maman qánigelerdi jetispewshiligi, ásirese, jergilikli milletten másláhátshi, trener hám shólkemlestiriwshilerdiń sanawlı bolǵanlıǵı voleyboldıń uzaq oblast hám awıllarda keń qulash jayıwına kesent etip keldi.

Miynetkeshlerdi, ásirese, hayal-qızlardı dene tárbiyası hám sportqa, sonıń ishinde, voleybolǵa tartıw maqsetinde Tashkent qalalıq keńesi Tashkent komiteti menen birgelikte 1929--jıl 25-aprelden 15 mayǵa shekem Respublika kóleminde ámeliy háptelik shólkemlestirgen edi. Bul ilaj sezilerli nátiyjelerdi berdi. Sonıń ishinde, orınlarda dene tárbiyası hám sport, kóbirek voleybol menen shuǵıllanıwshılar sanı keskin artıp barıwı kózge taslandı. Kóplegen orınlarda voleybol maydanları hám basqa sport imaratlarınıń qurılıwı háwij alıp bardı. Oqıw-trenirovka ishlerine hám qánigelerdiń mamanlıǵın asırıwǵa, ayırıqsha áhmiyet berildi. 1929--jıl 30-sentyabrde Samarqandta jergilikli milletten bolǵan jaslardan ibarat dene tárbiyası hám sport boyınsha másláhátshi-shólkemlestiriwshiler tayarlandı.

1933--jılda O'zbekstan Spartakiadası ótkerildi. Erler ortasında «Dinamo» hám hayal-qızlar bellesiwinde «Uztrans» komandaları birinshi orındı iyeledi.

1934--jıl ózbek voleybolı ushın áhmiyetli burılıs -jılı bolıp qaldı. Sonıń ishinde, ózbek voleybolshıları birinshi ret Moskvada mámleket birinshiliginde qatnastı. Usı -jılı voleybol birinshi ret orta Aziya hám Qazaqstan Spartakiadası baǵdarlamasınan orın aldı.

1936--jılı Tashkentte «Dene tárbiyası tsiklı» hám «Fizkultura úyi» ashılıwı voleyboldıń jánede ǵalabalasıwında úlken áhmiyetke iye boldı. Bunnan tisqari, Tashkent finans-ekonomika institutında voleybol boyınsha shınıǵıw hám jarıslar ótkeriwge mólsherlengen úlken sport zal ashıldı. Samarqandta qala adminstratsiyası hám qala fizkultura keńesi Qararına muwapıq 60 adamǵa mólsherlengen voleybol sport mektebi ashıldı.

Sonı da belgilep ótiw orınlı, ózbek voleybolınıń birinshi ret rawajlanıwında A.Saakov, G.L.Keshishev, V.X.Shnurov, V.F.Shveduks, A.A.Bogachenko, B.A.Vorontsov siyaqlı trenerlerdiń xızmeti ayrıqsha áhmiyetke iye.

1938-jılǵa kelip O'zbekstanda kúshli komandalardıń sanı 72 ge jetti. Bular SAMU «Dinamo», ODO, Qurılıs texnikumı, «Lokomotiv», O'zTRANS, SazPI (Tashkent), Fergana, Xarezm, Buxara, Qaraqalpaqstan, Samarqand, Qoqan hám basqa komandalardan ibarat boldı.

1938--jıldıń dekabrinen baslap birinshi ret Konstitutsiya kúnine baǵıshlangan dástúriy jarıslar engizildi.

1939--jıldıń fevral ayında Tashkentke Moskva «Lokomotiv» jámiyetiniń kúshli voleybol komandaları keldi. O'tkerilgen jarıslarda Tashkenttiń hayal-qızlar saylandı komandası 2:1 esabı menen jeńiske erisken bolsa, erler komandası jeńilip qaldı.

Voleyboldıń jánede ǵalabalasıwına hám voleybolshılar sheberliginiń asıwına 1939--jılda ótkerilgen mámleket birinshiliginiń Tashkentte shólkemlestirilgen zonal jarısları ayrıqsha tiykar boldı. bul zonal jarıslarda «Nauka» (Tbilisi), «Spartak» (Stalinabad), «Uchitel» (Chkalov), «Lokomotiv» (Baku), «Uchitel» (Kuybıshev), «Spartak» (Ashxabad) hám «Stroitel» (Tashkent) komandaları qatnasqan edi. Tashkenttiń erler komandası úshinshi, hayal-qızlar komandası tórtinshi orındı iyeledi.

Ekinshi Jáhán urısı -jıllarında jarıslar sanı ádewir kemeygen bolsada, voleybol xalıqtı fizikalıq-áskeriý baǵdarda tayarlawda óz wazıypasını taptı. Sol dáwirdeń esaplarına qaraǵanda, 1941--jıldıń 1- yanvarında járiyalanǵan kórsetkishler boyınsha, respublikada voleybol menen shuǵıllanıwshılardıń sanı 14429 adamdı quradı.

1941--jıldıń oktyabr oyında O'zbekstannıń barlıq oblast, qala hám rayonlarında áskeriý oqıw shaqapshaları shólkemlestirilip, olarıń iskerliginde fizikalıq tayarlıqqa ayrıqsha itibar berildi. 1943--jıl 18- iyulda O'zbekstan sportshıları hám sport iqlasbentleri "Mámleket" fizkulturashılar kúnin nıshanladı. «Pishevik» stadionında bul sánege baǵıshlangan voleybol jarısları bolıp ótti.

Urıstıń awır -jıllarına qaramastan, Orta Aziya hám QazaqstanRespublikası Spartakiadası ótkerilip, ondaǵı baǵdarlama boyınsha shólkemlestirilgen voleyboljarıslarında O'zbekstannıń erler komandası birinshi orındı, hayal-qızlar komandaları bellesiwinde bolsa Qazaqstan sportshıları joqarı nátiyjege eristi.

1944--jılda ótkerilgen gezektegi Orta Aziya hám QazaqstanRespublikası Spartakiadasında ózbek voleybolshıları joqarı sheberlik kórsetip, erler hám hayal-qızlar komandaları birinshi orındı iyelewge miyasar boldı.

1945--jıldan baslap dene tárbiyası hám sport jáne komandalardı qayta tiklew dáwiri kúshke kire basladı.

1946--jılı Tashkent, A'ndijan, Samarqandta qala birinshilikleri, sol -jılı iyun ayında respublika birinshiligi ótkerilgen bolsa, oktyabrde Tashkenttiń «Lokomotiv» komandası Odessa qalasına "Mámleket" birinshiliginde qatnasıw ushın bardı. Bul jarısta erler hám hayal-qızlar komandaları óz toparlarında tórtinshi hám úshinshi orınlardı iyeledi.

1947--jıl 1-yanvarda berilgen esaplarǵa qaraǵanda voleybol menen turaqlı shuǵıllanıwshılardıń sanı 9278 adamdı quraǵan. Respublika boyınsha 1 razryadlı voleybolshılar – 6 adam, 2 razryadlılar 344 adamdı óz ishine alǵan. Bunnan kórinip turıptı, voleyboldıń ǵalabalıq dárejesi de, voleybolshılardıń sheberlik dárejesi de kewildegidey bolmaǵan.

Dene tárbiyası hám Sport Komitetiniń 1947--jılǵı esabatında bul awhal haqqında Surxandárya, Xarezm, Buxara oblastlarındaǵı sawlı sport imaratlarınıń, sonıń ishinde,

voleybol maydanlarini hesh qanday talaplarga juwap bermeytuginligi qatañ sinqa alinqan edi.

O'zbekstanda voleyboldin galabalıq sheñberi keñeyiwinespublikamızdin 1948--jil 27-dekbrde qabil etken «Dene tárbiyası hám sporttıxalıq arasında rawajlandırıw jáne sporttin galabalasıwinkóteri» haqqındağı Qararıayırıqsha kúsh bağıshladı.

1949--jildan baslap awıl sportshılarına, sonın ishinde, kolxozshı-voleybolshılar sport háreketin jedellestiriwge úlken itibar berildi. Sol -jılı ótkerilgen awıl sportshılarının VII Spartakiadasında qatnasqan voleybol komandalariniñ ulıwma sanı 29887 adamğa jetken edi.

1947--jılı jarıs qağıydasına oynınıñ 5 partiya dawam etiwı haqqındağı jañalıq kiritilgennen soñ, shuğıllanıwshılardan úlken fizikalıq tayarlıq, shıdamlılıq hám mártlik talap etile basladı. Oyinlar mazmunı hám áhmiyeti jánede qızıqlı tárepke ózgerip bardı. Lekin usınday bolsada, ózbek voleybolshılarınıñ sheberligi ele awqamdağı kúshli komandalardıkinen ádewir tómen edi.

Bulardan 1326 adam institut talabaları bolsa, qalğanları jumısshılar, kolxozshılar, xızmetkerler hám balalardı quraytuğın edi.

1950--jıllardan baslap O'zbekstan voleybolında úzliksiz hújim taktikasınıñ ústinligi kózge taslana basladı. Oyinlarda túrli taktikalıq kombinatsiyalar qollanıla baslandı.

1950--jıldın iyulinde Tashkent Temirjolshılar bağıniñ sport maydanında erler hám hayal-qızlar komandaları ortasında Awqam Kubogı oınları ótkerildi. O'zbek voleybolshıları bul jarısta jeñiliske ushıradı. Bul jeñiliw tiykarlı edi, sebebi qarsılas Moskvanıñ «Dinamo» komandası boldı. Esap 0:3.

1951--jildan óspirimler ortasında «Awqam» birinshiligi ótkerile baslandı. O'zbek óspirimleri 14 orın menen sheklendi.

1953--jilda jarıs tablitsasında qısqı jarıslar payda boldı. 1954--jildan baslap voleybol boyınsha Awqam birinshiligi «A» hám «B» toparlarına bólingen halda shólkemlestirile basladı. O'zbek voleybolshıları «B» toparına kiritildi. Usı -jılı «Awqam» jarısları jabıq sport maydanlarında ótkerile basladı.

1954--jil 1-yanvarğa kelip, voleybol menen shuğıllanıwshılar sanı 64942 adamğa kóbeydi. Biraq respublikada, oblast, rayon hám awıllarda voleyboldın sheberlik dárejesi júdá tómen bolıp, joqarı maman voleybolshılar sanawlı edi.

1955--jıldın sentyabr ayında Tashkentte birinshi ret O'zbekstan Mámleketlik dene tárbiyası instituti shólkemlestirilip, onın quramında sport oınları kafedrası iskerlik kórsete basladı. 1955--jildan baslap respublikamız voleybolshıları «Awqam» xalıqları Spartakiadasına tayarlıq shınığıwları hám jarısların jobalastırdı.

Sonlıqtan, 1955--jil juwmağında Dene tárbiyası hám sport komitetiniñ usınısına muwapıq Tashkentke Alma-atanıñ erler hám hayal-qızlar komandaları keldi. Birinshi oyında ózbek hayal-qızlar komandası 3:0 esabında jeñiske erisken bolsa, erler komandası 2:3 esabında jeñildi. Ekinshi oyında, hám hayal-qızlar (3:0), hám erler (3:2) komandaları galabağa eristi.

1956-jılı (iyul-avgust) Moskvanıñ «Lujniki» sport kompleksinde «Awqam» xalıqları Spartakiadası ashıldı. Spartakiadanın voleybol jarıslarında respublikamız erler komandası 14-inshi hám hayal-qızlar komandası 13-inshi orınlar menen sheklendi.

O'zbek voleybolshıları bul Spartakiadada jaqsı nátiyjelarge erise almağanınan soñ 1957 -jildan baslap «Awqamlas» respublikalardıñ voleybol komandaları menen qatar doslıq ushırasıwları uyımlastırıldı. Sonın ishinde, ózbek voleybolshıları Baku, Tbilisi hám Erevan komandaları menen kúsh sinasıp barlıq oınlarda jeñilip qaldı.

1958-jilda respublikamızda mekteplara aralıq jarıslar háwıj alıp basladı. A'sirese, bul dáwirde joqarı oqıw orınları komandaları ortasındaǵı jarıslar qızǵın tús aldı. SAMU hám «Burevestnik» talabaları erkin sport jámiyeti komandaları eń kúshliler qatarınan orın aldı. Mektep oqıwshıları arasında Tashkenttiń 64-mektep óspirimler komandası hám 104-mekteptiń qızlar komandası mazmunlı voleybol oyınıń kórsetti.

1959-jilda ózbek voleybolshıları “Awqam” xalıqları Spartakiadasında qatnasıp, erler 14-orın, hayal-qızlar komandası bolsa 11-orındı iyeledi.

Usı jılı, yaǵnıy 1959-jilda O'zbekstan Mámleketlik dene tárbiyası institutı óziniń birinshi pitkeriwshilerin qutlıqladı. Olardıń arasında voleybol qánigeligi boyınsha 11 adam joqarı maǵlıwmatqa iye boldı (1 ózbek hayalı hám 2 ózbek jigiti voleybol boyınsha institutı pitkergen edi).

1960-jilda «SKİF» voleybolshıları (erlerlar hám hayal-qızlar komandası) jazǵı respublika talabalar oyunlarında eń joqarı nátiyjelerge eristi. Usı jılı «SKİF» komandaları Xarkov qalasında ótkerilgen “Awqam” jazǵı talabalar oyunlarında qatnasıp, erler komandası 13-orındı, hayal-qızlar aqırǵı 18-orındı aldı.

1961-jıl oktyabr ayında Tashkentte O'zbekstan hayal-qızlar Spartakiadası ashıldı. Bul ilaj hayal-qızlar voleybolınıń ǵalabalasıwında úlken túrtki boldı.

1962-jilda Tashkentte Moskvanıń «Buravestnik» hayal-qızlar komandası, «SKİF» hám O'zbekstan saylandı komandaları ushırasıw ótkerdi. Bunda wákıllerimiz jeńisti qoldan berdi.

1963-jılı “Awqam” xalıqları III Spartakiadasında respublikamız erler komandası 9-nshı, hayal-qızlar bolsa 15-nshı orındı iyeledi. Mine usı jılı ózbek voleybolshıları trener İ.L.Kiblinskiydiń bassılıǵında «Dinamo» oraylıq Birlespesi birinshiliginde jeńimpaz bolıwdı hám O'zbekstan voleybol tariyxında birinshi ret 6 «Sport ustası» razryadı dárejesine iyelegen sportshılarına iye boldı. Bular – G.Xudyakov, G.Bagirov, Yu.Simonov, V.Kucherov, V.Ananich hám R.Xusainovlar edi.

Hayal-qızlar ortasında bolsa L.Velichko, E.Sklyarova, M.Katasonova, L.İshmaeva, L.Raxmanqulova, İ.Nazarova hám basqalar birinshi ret «Sport ustası» degen atqa sazawar boldı.

1964-65-jıllardan baslap ózbek voleybolı barǵan sayın qalıplesip rawajlandı. Joqarı maman voleybolshılar sheńberi keńeyip bardı. Bulardıń qatarına Olimpiada chempionları V.Duyunova, L.Pavlova, jaslar ortasında Evropa chempionları L.İshmaeva, L.Suleykina, O.Belova, L.Lepilina, O.Dubyaga, S.Myachinlar kiredi.

O'zbek voleybolı tariyxında respublikamız saylandı komandalarınıń xalıqaralıq jarıslarında qatnasıp keliwi ayrıqsha áhmiyetke iye. Sonı da belgilep ótiw orınlı, ózbek voleybolshıları óziniń eń birinshi ret xalıqaralıq ushırasıwın 1935-jıl oktyabr ayında Tashkentte Awǵanıstan saylandı komandası menen ótkergen edi. Bul ushırasıw “Awqam” dárejesinde birinshi xalıqaralıq jarıs sıpatında orın olǵan edi. Bul dáwirde xalıqaralıq jarıs qaǵıydaları bir-birinen sezilerli dárejede ózgeshelenedi. Sonıń ushın Awǵanıstan voleybolshıları menen bolǵan ushırasıw usı mámleket qaǵıydalarına say ótti. Sonlıqtan, maydanda 9 adam óz orınların almastırmastan háreket qıldı. Esap 22 ge shekem dawam etti. 3 partiyadan ibarat bolǵan oyun 2:0 esabında bizniń voleybolshılarımız paydasına sheshildi.

1961-jılı awǵan voleybolshıları Tashkentke ekinshi ret keldi. Birinshi kúni miymanlar 0:3 esabında «Mehnat rezervleri», ekinshi kúni bolsa 2:3 esabında «ODO» komandalarına ushırasıwdı qoldan berdi.

Usı jılı O'zbekstanğa Mongoliyanıń erler hám hayal-qızlar komandaları keldi. Miymanlar respublikamızdıń «ODO», «SKİF» hám «Buravestnik» komandaları menen kúsh sinastı hám barlıq ushırasıwlarda jeńildi.

1961-jıldıń dekabrında O'zbekstan voleybolshıları İndoneziyağa doslıq ushırasıwların ótkeriw ushın bardı. Olar Suratayya qalasında qatar ushırasıwlarda qatnasıp bir oyında jenilgen bolsa, qalğanlarında mezbanlar komandasınan üstin keldi. 1962-jıl iyun ayında O'zbekstanıń erler hám hayal-qızlar komandaları Mongoliyağa bardı hám barlıq ushırasıwlarda jeńimpazlıqtı qolğa kiritti.

1964-jıl avgust ayında O'zbekstanğa juwap saparı menen İndoneziyanıń erler hám hayal-qızlar komandaları keldi. Miymanlardıń erler komandası O'zbekstanıń «Dinamo» (Tashkent) komandası menen oynap, ushırasıwdı 0:3 esabında qoldan bergen bolsa, İndoneziyanıń hayal-qızlar komandası Tashkenttiń «Spartak» komandası qızlarına 2:3 esabında uttırdı.

Bul xalıqaralıq oýınlarda erler voleybol komandasınan G.Xudyakov, G.Bagirov, R.Xusainov, Yu.Simonov, V.Kucherov, V.Ananich, hayal-qızlar komandasınan bolsa M.Katsonova, E.Sklyarova, L.Raxmanqulova, Yu.Xoliqnazarova hám L.Korchaginalardıń ayrıqsha sheberlik kórsetkenligin aytıp ótiw orınlı.

1970-72-jıllarğa kelip ózbek voleybolshıları Bangladesh, Hindistan hám basqa shet mámleketlerde xalıqaralıq doslıq ushırasıwların ótkerip, joqarı sheberlik kórsetti.

1970-jıldan 1991-jıllarğa shekem ózbek voleybolshıları kóplegen xalıqaralıq rásmiy hám doslıq jarıslarında qatnasıp keldi. Bularğa misal etip L.İshmaeva, V.Galushko (Duyunova), L.Pavlova (Lunina), O.Belova, L.Lepilina, O.Dubyaga, S.Myachin hám basqalardı keltiriw múmkin. Biraq bul jarıslarda O'zbekstanlı sportshılar mámlekettiń túrli komandalarınıń abroyın qorǵawğa qatnastırılǵan edi. Sonı da qosımsha etiw múmkin, Respublikamızdıń erler hám hayal-qızlar komandaları 1934-jıldan, derlik, 1988-jıllarğa shekem "Awqam" Chempionatında hám 1956-jıldan 1986-jılğa shekem "Awqam" xalıqları Spartakiadasında qatnasıp hesh bir joqarı orınlarğa iye bolmaǵan. Erler bir márteden 6-orın (1967) hám 8-orınlardı (1975), hayal-qızlar bolsa 6-orın (1971) hám 5-orınlardı (1975) iyelegen. Watanımızdıń óz ǵárezsizligin qolğa kiritiwi ózbek voleybolınıń xalıqaralıq dárejedeǵi ornına da unamlı tásir kórsetti. Sonlıqtan, 1993-jıl 24-31 iyulında Shanxay (QXR) qalasında ótkerilgen Aziya Chempionatında ǵárezsiz O'zbekstanıń hayal-qızlar milliy saylandı komandası voleybol tariyxında birinshi ret qatnasıp, sıylı 6-orındı qolğa kiritti. Bul chempionatqa shekem usı jarıslarğa tayarlıq maqsetinde Amerika Qurama Shtatlarınıń bir neshe qalalarında bolıp, túrli universitetlerdiń voleybol komandaları menen doslıq ushırasıwların ótkerdi hám oýınlarda jeńislerge iye bolǵan edi.

1994-jıldı Taylandta ótkerilgen «Printsessa Kubogı» jarıslarında L.Ayrapetyants bassılıǵında shólkemlestirilgen «SKİF-İnterkross» klubı qasında quralǵan hayal-qızlar voleybol komandası qatnasıp, maqtawğa ılayıqlı oýın kórsetti.

1997-jıl 21-28-sentabrde Manila qalasında ótkerilgen Aziya Chempionatında hayal-qızlar saylandı komandası 6-orın, 1998-jıldı ótkerilgen Qazaqstan Respublikası Prezidenti Kubogı xalıqaralıq turnirde 3-orın, sol jılı Taylandta ótkerilgen IX «Printsessa Kubogı»nda 6-orın, 1998-jıl 24-28-mayda ótkerilgen X Aziya Chempionatında 3-orın hám 1999-jıl Tashkentte ótkerilgen «Kubok Mikasa» xalıqaralıq turnirinde 1-orınlardı alıwǵa miyasar bolǵan.

Dıqqatqa ılayıq tárepi sonda, ǵárezsizlikten soń ózbek voleybolınıń rawajlanıwı respublikamızda jańasha jóneliste dawam etiwı kózge taslanıp atır. Sonıń ishinde, 1992-

jıldan baslap turaqlı ótkerilip kiyatırǵan O'zbekstan milliy Chempionatı voleyboldıń jánede rawajlanıwına hám ósiwine úlken tásir kórsetpekte.

A'sirese, sońǵı jıllarda engizilgen oqıw mákemeleri ortasında ótkerilip atırǵan 3 basqıshlı jarıslar «Umid niholları», «Barkamol avlod» hám «Universiada» voleyboldı oqıwshı-talaba jaslar ortasında keń en jaydırıwǵa arawlı túrtki bolmaqta.

Sonı da aytıwımız kerek, sońǵı jıllarda respublika kóleminde ótkerilip atırǵan jarıslarda professional komandalar sheńberi keńeyip barmaqta. Bulardıń qatarına «Kinap» (Samarqand q.), «Viktoriya» (Nawayı q.), MHSK (Shırshıq q.), «SKİF» (Tashkent q., WzMDTİ) hám basqa komandalar kiredi. Bul voleybol komandalarınıń aǵzaları bolǵan oyınshılar, «Sport ustaları» A.Sovich, Sh.Muslimov, İ.Vlasov, A.Popovkin, S.Juravlev, İ.Tambiev (hamması «Viktoriya» komandasınan), S.Bannov, A.Rıbalkin, A.Serebryannikov, S.Myachin (Tashkent-Samarqand komandasınan), A.Kolesnikov, K.Pak, A.Jirnov, V.Petrov, M.Mamatyuk, F.Bavatov, D.Sultanov, S.Siddiqov, («SKİF»), A.Qosimov, R.Knyazev, İ.Ermish («MHSK»), V.Domnidi (Qoqan) barlıq jarıslarda ózleriniń joqarı dárejedegi sheberliklerin kórsetken. Hayal-qızlar jámáátlerinen «SKİF» (Tashkent) oyınshıları E.Lebedyanskaya, P.Kibardina, S.Ashurkova, E.Shpachuk, M. Martinenko (xalıqaralıq dárejedegi "Sport ustaları"), S.Grigoreva, N.Xomenko, N.Xodjaeva hám basqalar O'zbekstan "Sport ustası" degen atqa miyasar boldı.

Bul baǵdarda trener-qánige hám shólkemlestiriwshilerdiń de xızmeti húrmetke ılayıqlı. Sonıń ishinde, A.Kim (Samarqand), T.Abramova (Tashkent), G.Ponomarev (Tashkent), A.Asqarov (Qoqan), L.Ayrapetyants (Tashkent) hám basqalardı ayırıqsha atap ótiw orını.

Jaris oyınların mazmunlı, qızıqlı hám usı menen bir qatarda talap dárejesinde ótkeriwde O'zbekstan voleybol Federatsiyasınıń bas xatkeri, xalıqaralıq dárejedegi tóreshi L.Ayrapetyants, milliy hám respublika dárejelerindegi tóreshiler V.Shnurov, V.Bardin, N.Yaparov, V.Bausov, A.Pwlatov, İ.Zoxidov, N.Mamasharipov hám usı siyaqlı kóplegen qánigelerdiń xızmeti úlken.

O'zbekstan voleybolın jańasha jóneliste rawajlandırıwda onı oblastlarda «háreketke» keltiriw, shet mámleketlerdiń voleybol komandaları menen baylanısıwda, olar menen rásmiy jarıslardı shólkemlestiriwde O'zbekstan voleybol Federatsiyasınıń prezidenti hám federatsiyanıń barlıq aǵzaları úgili xızmet kórsetpekte.

SSSR xalqlari Spartakiadasida Wzbekiston terma jamoasi ishtiroki

1956 yil	
Jamoa tarkibi (aëllar)	Jamoa tarkibi (erkaklar)
1.Gutchenko Zinaida	1. Beregovskiy Vladimir
2.Dautova Elmira	2. Simonov Aleksey
3.Olixova Larisa	3. Krepker Emil
4. Shamsutdinova Zoya	4. Tarasevich Leonid
5.Kalandarova Klara	5.Bekmuxammedov Vili
6.Machina Zinaida	6. Silakov Yuriy
7.Buxvostova Lidiya	7. Kremensov Leonid
8.Marakina Liliya	8. Omargaliev Salim
9. Klementova Valentina	9. Papov V.
10.Raximova Lyudmila	10. Pankratev Vadim
11.Gapirjanova Sanobar	11. Xudyakov Gennadiy
12.Maksimova Valentina	12. Gubanov Gennadiy
Bosh murabbiy: Shnurov V.X.	Bosh murabbiy: Keshishev G.L.
Egallangan wrin: XIII	Egallangan wrin: XIV

Musobaqa wtkazilgan joy: Moskva shahri	
1959 yil	
Jamoa tarkibi (aëllar)	Jamoa tarkibi (erkaklar)
1. Gutchenko Zinaida	1. Xudyakov Gennadiy
2.Kotsareva (Machina) Zinaida	2. Gerasin Boris
3.Gapirjanova Sanobar	3. Beregovskiy Vladimir
4. Kalandarova Klara	4. Marchenko Aleksandr
5. Golovkina Svetlana	5. Bagirov Garri
6. Xayrullabekova P.	6. Reznik Genri
7. Leshina L.	7. Kasparov Gennadiy
8. Jolobova G.	8. Pankratev Vladimir
9.Maksimova Valentina	9. Simonov Aleksey
10. Raximova Lyudmila	10. İbragimov Maxmud
11.Ananieva Elena	11. Omirgaliev Salim
	12. Morjov Evgeniy
Bosh murabbiy: Shnurov V.X.	Bosh murabbiy: Keshishev G.L.
Egallangan wrin: XI	Egallangan wrin: XV
Musobaqa wtkazilgan joy: Moskva shahri	
1963 yil	
Jamoa tarkibi (aëllar)	Jamoa tarkibi (erkaklar)
1. Galushka Lyudmila	1. Ananich Vladimir
2.Gutchenko Zinaida	2. Abduraxmanov Xakim
3. Dotsenko Svetlana	3. Bagirov Garri
4. Katasonova Svetlana	4. Gridnevskiy Dmitriy
5. Kotsareva Zinaida	5. Galaev Yuriy
6. Potapova Lidiya	6. Knyazev Sergey
7. Radostina Tatyana	7. Kucherov Vladimir
8. Sisorova Nelli	8. Simonov Yuriy
9. Sultangaliyeva Matfiya	9. Xudyakov Gennadiy
10. Xalknazarova Yulduz	10. Xusainov Rustam
11. Xirina Mariya	11. Xubbiyev Rashid
Bosh murabbiy: Shveduks V.F.	Bosh murabbiy: Kiblitsskiy L.İ.
Egallangan wrin: XV	Egallangan wrin: IX
Musobaqa wtkazilgan joy: Moskva shahri	
1967 yil	
Jamoa tarkibi (aëllar)	Jamoa tarkibi (erkaklar)
1. Velichko Lyudmila	1. Bagirov Garri
2.Sklyarova Tamara	2. Bogdanov Vladimir
3.Serafimova (Sabitova) Lyudmila	3. Grishenkov Vladimir
4. Katasonova Svetlana	4. Juravlev Dinar
5. Duyunova Vera	5. Zaxaryan Georgiy
6. Xolomkina (Lepilina) Lyudmila	6. Korchagin Mixail
7. Korj V.	7. Knyazev Sergey
8.Chernichenko Natalya	8. Kucherov Vladimir
9.Pavlova Larisa	9. Xusainov Rustam
10. Skobeleva D.	10. İrgashev Yu.
11. Nazarova İ.	11. Karelin Konstantin
Bosh murabbiy: İzrailov A.N.	Bosh murabbiy: Gugel İgor Viktorovich
	murabbiy: Galaev Yuriy Serafimovich
Egallangan wrin: VIII	Egallangan wrin: VI
Musobaqa wtkazilgan joy: Moskva shahri	
1971 yil	
Jamoa tarkibi (aëllar)	Jamoa tarkibi (erkaklar)
1. Duyunova Vera	1. Borisov Sergey
2.Shafenkova Elena	2. Voronov Vladimir
3. Velichko Lyudmila	3. Gurfinkel Lazar
4.Talepchik Galina	4. Grishenkov Vladimir
5.Rogulina Natalya	5. Juravlev Dinar
6. Chuverova Larisa	6. Zaxaryan Georgiy
7.Lisenko Klavdiya	7. Kabulniyazov

8. Ishmaeva Lyudmila	8. Korchagin Mixail
9. Toshrova I.	9. Kucherov Vladimir
10. Makushkina Nadejda	10. Nemirovskiy Aleksandr
11. Gubacheva Nataya	11. Semenov Vladimir
12. Petrova Irina	12. Churikov Gennadiy
Bosh murabbiylar: Izrailov A.N., Lopatin A.M.	Bosh murabbiy: Shurov Valentin Xaritonovich
	Murabbiy: Bagirov Garri Ervandovich
Egallangan wrin: VI	Egallangan wrin: X
Musobaqa wtkazilgan joy: Moskva shahri	
1975 yil	
Jamoat tarkibi (a'ellar)	Jamoat tarkibi (erkaklar)
1. Duyunova Vera	1. Voronov Vladimir
2. Pavlova (Lunina) Larisa	2. Solovov Sergey
3. Lepilina Lyubov	3. Zaritovskiy Vladimir
4. Shafrenkova Elena	4. Zaritovskiy Valeriy
5. Rogulina Natalya	5. Tereshkov Vitaliy
6. Panara Zoya	6. Kovalev Vladimir
7. Velichko Lyudmila	7. Lopin Nikolay
8. Petrunina Elena	8. Myachin Sergey
9. Avdeeva (Lisenko) Klavdiya	9. Potapov Stanislav
10. Krashkova Olga	10. Xabibullin Yuriy
11. Makushkina Nadejda	11. Ivanov Valeriy
	12. Churikov Gennadiy
Bosh murabbiy: Izrailov A.N.	Bosh murabbiy: Bagirov Garri Ervandovich
Vasserman A.I.	Murabbiy: Zaxaryan Georgiy
Egallangan wrin: V	Egallangan wrin: VII
Musobaqa wtkazilgan joy: Moskva shahri	
1979 yil	
Jamoat tarkibi (a'ellar)	Jamoat tarkibi (erkaklar)
1. Petrunina Elena	1. Badaev Vyacheslav
2. Shulga Lyubov	2. Bannov Sergey
3. Suleykina Lyudmila	3. Gusev Mixail
4. Slepakova Svetlana	4. Domnidi Yuriy
5. Belyakova Lyudmila	5. Zaritovskiy Vladimir
6. Shafenkova Elena	6. Zaritovskiy Valeriy
7. Lepilina Lyubov	7. Kazakov Allayar
8. Koldobenko Natalya	8. Kovalev Vladimir
9. Panara Zoya	9. Myachin Sergey
10. Lunina Larisa	10. Pilipenko Vladimir
11. Ukolova Lyubov	11. Xabibullin Yuriy
12. Roman Marina	12. Shoshin Aleksandr
Bosh murabbiy: Izrailov A.N.	Bosh murabbiy: Bagirov Garri Ervandovich
Gurfinkel L.B. Vasserman A.I.	Murabbiy: Churikov G.M.
Egallangan wrin: VI	Egallangan wrin: XI
Musobaqa wtkazilgan joy: Moskva shahri (erkaklar), Boku shahri (a'ellar)	
1983 yil	
Jamoat tarkibi (a'ellar)	Jamoat tarkibi (erkaklar)
1. Aripova Luiza	1. Abduraxmanov Igor
2. Belyakova Elena	2. Aziev Shamil
3. Dubyaga Olga	3. Bannov Sergey
4. Isupova Svetlana	4. Gidasov Sergey
5. Petrunina Elena	5. Domnidi Yuriy
6. Shulga Lyubov	6. Zaritovskiy Valeriy
7. Pavlova Larisa	7. Klassen Vladimir
8. Koldobenko Natalya	8. Myachin Sergey
9. Suleykina Lyudmila	9. Pilipenko Vladimir
10. Shafenkova Elena	10. Popov German
	11. Serebryannikov Aleksandr
	12. Shoshin Aleksandr
Bosh murabbiy: Izrailov A. N.	Bosh murabbiy: Bagirov Garri Ervandovich

Murabbiy: Gurfinkel L.M.	Murabbiy: Pokrovskiy Boris Mixaylovich
Egallangan wrin: VII	Egallangan wrin: VIII
Musobaqa wtkazilgan joy: Moskva shahri	
1991 yil	
Jamoat tarkibi (aëllar)	Jamoat tarkibi (erkaklar)
1. Askerova Viktoriya	1. Aziev Shamil
2. Slepakova Svetlana	2. Juravlev Dinar
3. Ayvazova İrina	3. Krasnikov Sergey
4. Makshantseva Elena	4. Kazakov Azat
5. Azieva Zulfiya	5. Kulishkin Oleg
6. Stasyuk Elena	6. Myachin Sergey
7. İsaenok İrina	7. Masalev Dmitriy
8. İsupova Svetlana	8. Popovkin Andrey
9. Lukyanenko Natalya	9. Popov German
	10. Serebryannikov Aleksandr
	11. Chinnov Andrey
	12. Chumichev Yuriy
Bosh murabbiy: İzrailov A.N.	Bosh murabbiy: Zaritovskiy Valeriy
	Murabbiy: Myachin Sergey
Egallangan wrin: X	Egallangan wrin: XIII

Musobaqa wtkazilgan joy: Kiev shahri
Wzbekiston chempionatlarida sovrindor jamoalari

№	yillar	Musobaqa wtkaziladigan joy va sana	Erkaklar jamoasi	Aëllar jamoasi
1	1929	Toshkent	Toshkent terma jamoasi	Toshkent terma jamoasi
2	1930	Toshkent	Toshkent terma jamoasi	Toshkent terma jamoasi
3	1934	Toshkent	Toshkent terma jamoasi	Toshkent terma jamoasi
4	1935	Toshkent	Toshkent terma jamoasi	Toshkent terma jamoasi
5	1936	Toshkent,	Toshkent terma jamoasi	Toshkent terma jamoasi
6	1937	Toshkent	Toshkent terma jamoasi (2-wrin – Samarqand, 3-wrin – Fargona)	Toshkent terma jamoasi (2-wrin – Qwqon)
7	1938	Toshkent	«Stroitel»(Toshkent)	«Motor»(Toshkent)
8	1939	Toshkent	«Stroitel»(Toshkent)	«Stroitel»(Toshkent)
9	1940	Toshkent	«Uchitel»(Toshkent)	«Uchitel»(Toshkent)
10	1945	Toshkent	«Lokomotiv»(Toshkent)	«Lokomotiv»(Toshkent)
11	1946	Toshkent	«Lokomotiv»(Toshkent)	«Lokomotiv»(Toshkent)
12	1947	Toshkent	BSJ(Toshkent)	«Lokomotiv»(Toshkent)
13	1948	Toshkent	BSJ(Toshkent)	«Lokomotiv»(Toshkent)
14	1949	Andijon,	BSJ(Toshkent)	«Nauka»(Toshkent)
15	1950	Samarqand	«Lokomotiv»(Toshkent)	«Lokomotiv»(Toshkent)
16	1951	Fargona,	«Nauka»(Toshkent)	«Lokomotiv»(Toshkent)
17	1952	Toshkent	«Nauka»(Toshkent)	«Lokomotiv»(Toshkent)
18	1953	Namangan	«Nauka»(Toshkent)	«Nauka»(Toshkent)
19	1954	Toshkent,	Toshkent terma jamoasi	Toshkent terma jamoasi
20	1955	Toshkent	Toshkent terma jamoasi	Toshkent terma jamoasi
21	1956	Toshkent	Toshkent terma jamoasi	Toshkent terma jamoasi
22	1957	Qwqon	TBSJ(Toshkent)	«Burevestnik» Toshkent
23	1958	Buxoro,	SKIF(Toshkent)	«Burevestnik»Toshkent
24	1959	Toshkent	WODU(Toshkent)	SKIF(Toshkent)
25	1960	Toshkent,	Mehnat zahiralari (Toshkent)	3-d Chiroqchilar (Toshkent)
26	1962	Buxora	SKA(Toshkent)	Burevestnik»Toshkent
27	1963	Toshkent	Toshkent terma jamoasi	Toshkent terma jamoasi
28	1966	Toshkent	Toshkent terma jamoasi	Toshkent terma jamoasi
29	1967	Toshkent	«Dinamo»(Toshkent)	«Spartak»(Toshkent)
30	1968	Toshkent	Toshkent terma jamoasi	Toshkent terma jamoasi
31	1970	Toshkent	«Splav»(Chirchiq)	SKIF(Toshkent)
32	1971	Chirchik	Toshkent terma jamoasi	Toshkent terma jamoasi
33	1972	Qwqon	SKIF(Toshkent)	«Spartak»(Toshkent)

34	1973	Qwqon	SKIF(Toshkent)	SKIF(Toshkent)
35	1974	Chirchik	Splav g.Chirchik	SKIF(Toshkent)
36	1975	Toshkent	Splav g.Chirchik	Mehnat zahiralari (g.Toshkent)
37	1976	Toshkent	SKIF(Toshkent)	Mehnat zahiralari (g.Toshkent)
38	1977	Toshkent	SKIF(Toshkent)	Mehnat zahiralari (g.Toshkent)
39	1978	Toshkent	SKIF(Toshkent)	Mehnat zahiralari (g.Toshkent)
40	1979	Kokand	Mexnat (Tashkent)	Mehnat zahiralari (g.Toshkent)
41	1980	Mehnat (Toshkent)	Mehnat(Toshkent)	Mehnat zahiralari (g.Toshkent)
42	1981	Kinap (Samarqand)	Kinap(Samarqand)	Mehnat zahiralari (Toshkent)

Ozbekiston voleybol terma jamoalarining xalqaro wyinlardagi ishtiroki

1. 1935 yil 24-25/10, Toshkent shahri, erkaklar jamoalari Afġoniston
24/10 (Wzbekiston, Toshkent) - Afġoniston 2:0
(afġon qoidalari asosida (jamoatarkibi 9 azodan iborat, wyinchi almashtirilmaydi)
25/10 (Wzbekiston, Toshkent) - Afġoniston 2:0
(milliy terma jamoa) sobiq Ittifoq qoidalari asosida
2. 1958 yil 26-27/06, Toshkent shahri, erkaklar va a llar jamoalari - XXR(Xitoy)
26/06 Burevestnik (erkaklar jamoasi, Toshkent) – XXR  shlar terma jamoasi 1:3
Mehnat (a llar jamoasi, Toshkent) - XXR  shlar terma jamoasi 0:3
27/06 erkaklar terma jamoasi (Toshkent) – XXR  shlar terma jamoasi 1:3
a llar terma jamoasi (Toshkent) – XXR  shlar terma jamoasi 1:3
3. 1961 yil 24-25/06, Toshkent shahri, erkaklar jamoalari- Afġoniston
24/0 Mehnat zahiralari (Toshkent) - Afġoniston 3:0
25/06 BSJ (Toshkent) - Afġoniston 3:2
4. 13-14/09, Toshkent shahri, erkaklar va a llar jamoalari - MXR
13/09 SKIF (erkaklar, Toshkent) - MXR 3:1
Mehnat (a llar, Toshkent) - MXR 3:0
14/09 SKA (erkaklar, Toshkent) - MXR 3:2
SKIF (a llar) - MXR 3:1
5. 7-13/12, Suriya, Djakarta
7/12 Wzbekiston – Indoneziya terma jamoasi 2:3
8/12 Wzbekiston – Indoneziya terma jamoasi 3:0
11/12 Wzbekiston – Indoneziya terma jamoasi 3:0
13/12 Wzbekiston – Indoneziya terma jamoasi 3:0
6. 1962 yil 7-10/06, Toshkent, erkaklar va a llar jamoalari – Indoneziya
9/06 SKA (erkaklar, Toshkent) - Indoneziya 3:0
Burevestnik (a llar) – Indoneziya 3:1
10/06 Wzbekiston (erkaklar, terma jamoa) – Indoneziya 3:1
Wzbekiston a llar terma jamoasi – Indoneziya 3:1
7. iyun, Ulan-Bator, erkaklar va a llar jamoalari. Hammasi bwlib 4 wyin wtkazilgan. Erkaklar twrt wyindan uchtasida zafar quchishgan, a llar esa barcha twrt wyinda  alaba qozonishgan.
8. 1963 yil 27-28/10, Toshkent, erkaklar va a llar - MXR terma jamoalari
27/10 SKA (erk.) – MXR 3:2 Toshkent a llar terma jamoasi – MXR 3:2
Dinamo – MXR 3:0
Toshkent a llar terma jamoasi – MXR 3:2
9. 1964 yil 13-14/08, Toshkent shahri, erkaklar va a llar – Indoneziya terma jamoasi

- 13/08 Dinamo (erkaklar) – Indoneziya 3:0
 Spartak (aëllar) – Indoneziya 3:2
 14/08 Dinamo (erkaklar)– Indoneziya 3:0,
 Aëllar ëshlar terma jamoasi – Indoneziya 3:1
10. 1965 yil 5-6/07, Toshkent (erkaklar) - Livan terma jamoasi
 5/07 Toshkent kasaba uyushmalari terma jamoasi -
 Livan terma jamoasi 2:3
 6/07 Dinamo - Livan terma jamoasi 3:0
11. 1968 yil 5-17/04, Farqona - Frantsiya kasaba uyushmalari terma jamoasi
 (erkaklar)
 15/04 Neftyanik (Farqona) 3:2
 16/04 Burevestnik (Toshkent) 3:2
 17/04 Spartak (Toshkent) 3:1
12. 13-21/09, Chirchiq 1:3, 2:3 Gvineya terma jamoasi, erkaklar
 Samarqand 3:1, 3:0 Gvineya terma jamoasi, erkaklar
 Farqona 3:0, 3:1 Gvineya terma jamoasi, erkaklar
 Toshkent 3:1, 3:0 Gvineya terma jamoasi, erkaklar
13. 6-8/12,
 Rangun Birma terma jamoasi, erkaklar
 Wzbekiston terma jamoasi 3:1 Birma terma jamoasi, erkaklar
 Wzbekiston terma jamoasi 3:0 Birma terma jamoasi, erkaklar
- 2017 1969 yil 3/06, Toshkent MXR terma jamoasi
 (erkaklar va aëllar)
 sobiq Ittifoq (erkaklar, Moskva) 3:1
 sobiq Ittifoq (aëllar, Toshkent) 3:0
15. 26-29/08 Toshkent 3:1 Birma terma jamoasi, erkaklar
 Farqona 3:1
16. 1971 yil 9/10, Chirchiq,
 Wzbekiston terma jamoasi – Vengriya terma jamoasi (aëllar)
 3:2
17. 1974 yil. İyun, Bangladesh. Dakka,
18. 1976 yil 2-14/10, Kobul. Wzbekiston terma jamoasi – Afqoniston (erkaklar) terma
 jamoasi 6 uchrashuv wtkazildi va barchasida 3 : 0 hisobida muvaffaqiyat qozonildi.
19. 1979 yil İordaniya. Amman. Wzbekiston terma jamoasi (erkaklar) 5 uchrashuv
 wtkazildi va barchasida Wzbekiston g'alabasi qayd qilindi.
- Umuman, 1935 yildan 1979 yilga qadar 44 yil mobaynida Wzbekiston jamoalari
 75 xalqaro uchrashuv (erkaklar-49, aëllar-16) wtkazishdi, ulardan erkaklar 44 wyinda,
 aëllar 14 wyinda zafar quchishdi.

SSSR Chempionatida Uzbekistan jamoasi natijalari

	yil	Wtkazilgan wrin	Erkaklar	Aëllar
1	1933	Dnepropetrovsk	n/u	n/u
2	1934	Moskva	Sborn. VIII	Sborn. IX
3	1935	Baku	Sborn. XI	Sborn. VII
4	1936	Rostov na Donu	Sborn. XI	Sborn. IX
5	1938	Moskva	Stroitel v finale n/u	Motor v finale n/u
6	1939	Odessa	Stroitel v zone IV V finale n/u	Stroitel v finale n/u
7	1940	Tbilisi	Uchitel v zone VI v finale n/u	Uchitel v finale n/u
8	1945	Dzaujdjikau	Sbor n/u	Sbor VIII
9	1946	Odessa	n/u	n/u
10	1947	Grozny	ODO – IX1-m po 2 gr	Lokomotiv XII
11	1948	Xarkov	Lokomotiv XII	Lokomotiv XII
12	1949	Leningrad	ODO XV	Nauka XII
13	1950	leningrad	XIX	Lokomotiv XIV
14	1951	Tbilisi	Sbor XVIII	Sbor XVII
15	1952	Lvov	Sbor XVII	Sbor XV
16	1953	Odessa	Nauka XV	Nauka XVIII
17	1954	Riga (zimn)Xarkov (letn)	IX	XII
18	1955	Leningrad (zimn) Dnepropetrovsk (letn)	XIII	XIII
19	1957	Dnepropetrovsk	TODO XV	Burevestnik XI
20	1958	Talin II gr12-21 IV	CKIF XIII	Burevestnik XII
21	1960	Ashxabad II gr.	Burevestnik XII	Lampov z-d VI
22	1961	Turi vo mnogix gorodax	Sborn. VIII	Burevestnik XII
23	1962	Turi vo mnogix gorodax	Sborn. K-da	Sborn. K-da
24	1964	Turi vo mnogix gorodax	I liga VI	Burevestnik XII
25	1965	Turi vo mnogix gorodax	I liga VII	Burevestnik XII
26	1966	Turi vo mnogix gorodax	I liga VIII	I liga IX
27	1968	Turi vo mnogix gorodax	I liga IX	I liga IV
28	1969	Turi vo mnogix gorodax	I liga VIII	II
29	1970	Turi vo mnogix gorodax	XII	II
30	1971	Turovaya sistema vo mnogix gorodax	I liga VI	I liga I
31	1972	Turovaya sistema vo mnogix gorodax	I liga II	Visshaya liga VII
32	1973	Turovaya sistema vo mnogix gorodax	I liga VI	I liga VIII
33	1974	Turovaya sistema vo mnogix gorodax	I liga X	I liga XI
34	1975	Turovaya sistema vo mnogix gorodax	I liga VI	
35	1976	Turovaya sistema vo mnogix gorodax	I liga IV	
36	1977	Turovaya sistema vo mnogix gorodax	I liga III	Visshaya liga IV
37	1978	Turovaya sistema vo mnogix gorodax	I liga II	Kubok CCCR I
38	1979	Turovaya sistema vo mnogix gorodax	I liga IV	Visshaya liga V
39	1980	Turovaya sistema vo mnogix gorodax	I liga I	Visshaya liga VI
40	1981	Turovaya sistema vo mnogix gorodax	Visshaya liga IX	Visshaya liga VI
41	1982	Turovaya sistema vo mnogix gorodax	I liga IX	Visshaya liga X
42	1983	Turovaya sistema vo mnogix gorodax	I liga X	Visshaya liga X
43	1984	Turovaya sistema vo mnogix gorodax	Vissh.liga 6	Visshaya liga X
44	1985	Turovaya sistema vo mnogix gorodax	Vissh.liga 10	Visshaya liga X
45	1986	Turovaya sistema vo mnogix gorodax	Vissh.liga 10	Visshaya liga X
46	1987	Turovaya sistema vo mnogix gorodax	Vissh.liga 7	Visshaya liga X
47	1988	Turovaya sistema vo mnogix gorodax	Vissh.liga 12	Visshaya liga X
48	1989	Turovaya sistema vo mnogix gorodax	I liga 15	Visshaya liga X
49	1990	Turovaya sistema vo mnogix gorodax	n/u	
50	1991	Turovaya sistema vo mnogix gorodax	1 mesto za vıxod v pervuyu ligu	

Wzbekiston terma jamoasi Wrtta Osië va Qozoğiston Spartakiadalarida ishtiroki

Wtkazilgan sana	Wtkazilgan wrin	Egallangan wrin	
		Erkaklar	Aëllar
1948	Dushanbe	I	I
1951	Toshkent	I	I
1952	Ashxobod	I	I
1954	Toshkent	I	I
1957	Frunze (Bishkek)	II	I

G'árezsizlikten soñgíotkerilgen O'zbekstan CHempionatunínatíyjeleri

Yillar	Erkaklar			Aëllar		
	I wrin	II wrin	III wrin	I wrin	II wrin	III wrin
1993	“Avtomobilchi (Qwqon)”	“SKIF” (Toshkent)	“Kanop” (Samarqand)	“SKIF” (Toshkent)	Andijon	Fargóna
1994	“Avtomobilchi (Qwqon)”	“Kanop” (Samarqand)	“SKIF” (Toshkent)	Avtomobilchi (Toshkent)	“RVShSM” (Toshkent)	Andijon
1995	“MHSK” (Chirchiq)	“SKIF” (Toshkent)	“Avtomobilchi” (Qwqon)	-	-	-
1996	“Kanop” (Samarqand)	“Viktoriya” (Navoiy)	“MHSK” (Chirchiq)	“SKIF” (Toshkent)	Navoiy	Fargóna
1997	“Kanop” (Samarqand)	“Avtomobilchi” (Qwqon)	“MHSK” (Chirchiq)	“SKIF” (Toshkent)	-	-
1998	“Kanop” (Samarqand)	“Avtomobilchi” (Qwqon)	“JTISI” (Toshkent)	“SKIF” (Toshkent)	Fargóna	Navoiy
1999	“Samarqand Telekom” (Samarqand)	“Avtomobilchi” (Qwqon)	“Kesh-kristall” (Shaxrisabz)	“SKIF” (Toshkent)	Fargóna	Navoiy
2000	“Samarqand Telekom” (Samarqand)	“Progress” (Zarafshon)	“Kesh-kristall” (Shaxrisabz)	“SKIF” (Toshkent)	Namangan	Fargóna
2001	“Samarqand Telekom” (Samarqand)	“Avtomobilchi” (Qwqon)	“Progress” (Zarafshon)	“SKIF” (Toshkent)	Buxoro	Namangan
2002	“Samarqand Telekom” (Samarqand)	“Avtoywlchi” (Qwqon)	“Muhandis” (Namangan)	“Eg-moy” (Fargóna)	Namangan	Fargóna
2003	“UZI Samarqand Telekom” (Samarqand)	“AGMK” (Olmaliq)	“Dinamo-AGU” (Andijon)	“Algoritm” (Toshkent)	“Yujanin” (Navoiy)	“Eg-moy” (Fargóna)
2004	“AGMK” (Olmaliq)	“UZI Samarqand Telekom” (Samarqand)	“Parvoz” (Namangan)	“Twmari-SKIF” (Toshkent)	“Samki” Samarqand	Pedkollej (Namangan)
2005	“UZI-Samarqand” (Samarqand)	“AGMK” (Olmaliq)	“Omad” (Toshkent)	“Twmari-SKIF” (Toshkent)	İqtisodchi Samarqand	İqtisodchi (Namangan)
2006	“Omad” (Toshkent)	“UZI-Samarqand” (Samarqand)	“AGMK” (Olmaliq)	“SKIF” (Toshkent)	“Shifokor” (Navoiy)	İqtisodchi (Namangan)
2007	“UZI-Samarqand” (Samarqand)	“AGMK” (Olmaliq)	“Dinamo” (Namangan)	“SKIF” (Toshkent)	“Alanga” (Muborak)	SDYuSShOR (Navoiy)
2008	“UZI-Samarqand” (Samarqand)	“AGMK” (Olmaliq)	“O.Akbarov” (Yaypan)	“SKIF” (Toshkent)	“Alanga” (Muborak)	SDYuSShOR (Navoiy)
2009	Uzbektelekom (Samarqand)	“AGMK” (Olmaliq)	“KGPU” (Qwqon)	“SKIF” (Toshkent)	“Alanga” (Muborak)	Nukus GPI
2010	Uzbektelekom (Samarqand)	“AGMK” (Olmaliq)	“İqtisodchi” (Andijon)	“SKIF” (Toshkent)	Nukus GPI	“Xorazm kolledj”

2011	Uzbektelekom (Samarqand)	“AGMK” (Olmaliq)	«Yujanin» Navoiy	“SKIF” (Toshkent)	Nukus GPİ	Xorazm kolledj
2012	Uzbektelekom (Samarqand)	“AGMK” (Olmaliq)	«Yujanin» Navoiy	“SKIF” (Toshkent)	Nukus GPİ	Xorazm kolledj
2013	Uzbektelekom (Samarqand)	Arientfinans bank. Tashkent	«Yujanin» Navoiy	“SKIF” (Toshkent)	Nukus GPİ	Navoi kolledj
2014	Arientfinans bank. Tashkent	Uzbektelekom Samarqand	“AGMK” (Olmaliq)	“SKIF” (Toshkent)	Nukus GPİ	Xorazm kolledj
2015-2016	Arientfinans bank. Tashkent	Uzbektelekom (Samarqand)	«Yujanin» Navoiy	“SKIF” (Toshkent)	Nukus GPİ	Xorazm kolledj
2016-2017	Arientfinans bank. Tashkent	Uzbektelekom (Samarqand)	“AGMK” (Olmaliq)	Nukus GPİ	Xorazm kolledj	Navoiy kolledj
2017-2018	Arientfinans bank. Tashkent	“AGMK” (Olmaliq)	«Yujanin» Navoiy	“SKIF” (Toshkent)	Nukus GPİ	Andijon
2019	Arientfinans bank. Tashkent	“AGMK” (Olmaliq)	Fergana	Nukus GPİ	“SKIF” (Toshkent)	Namangan
2020	Uzbektelekom (Samarqand)	Arientfinans bank. Tashkent	“AGMK” (Olmaliq)	“SKIF” (Toshkent)	Nukus GPİ	Jizzax

Voleybol bo'yinsha «Universiada» jarislarimnı natiyjeleri

Erkaklar					
T/r	Yil	Wtkazilgan joyi	I wrin	II wrin	III wrin
1.	2000	Namangan	Toshkent II	Toshkent I	Samarkand
2.	2002	Buxoro	Toshkent I	Fargona	KKDU
3.	2004	Samarkand	Samarkand	KKDU	Namangan
4.	2007	Toshkent	KKDU	Toshkent	Navoi
5.	2010	Andijon	Andijon	Navoi	Toshkent
6.	2013	Buxoro	Toshkent	Samarkand	Xorazm
7.	2016	Fergana	Toshkent	KKDU	Namangan
8.	2020	Namangan	Namangan	Toshkent viloyat	KKRespublikasi
Aëllar					
1.	2000	Namangan	Toshkent I	Fargona	Namangan
2.	2002	Buxora	Toshkent I	Fargona	Namangan
3.	2004	Samarkand	Samarkand	Toshkent I	Namangan
4.	2007	Toshkent	NDPI	Toshkent	Namangan
5.	2010	Andijon	Toshkent	NDPI	Andijon
6.	2013	Buxoro	Toshkent	NDPI	Navoi
7.	2016	Fergana	Toshkent	NDPI	Navoi
8.	2020	Nukus	NDPI	Namangan	Jizzax

“Voleyboldin rawajlanish tarixi” bo'yinsha qadagalaw sawallari

1. Voleybol qashan, qay jerde ham kim tarepinen oylap tabilgan?
2. Voleybol o'yinini birinshi qag'iydalar ham olardin ozgeris dinamikasina tusinik berin.
3. Voleybol O'zbekstanda qashan ham qay jerde payda bolgan?
4. Voleyboldin g'arezsizlikke shekem ham g'arezsizlikten keyingi rawajlanish tariyxina tiyisli mag'liwmatlardi tusindirip berin.
5. O'zbekstanda voleyboldin bugingi awhali, onin “Umid nihollari”, “Barkamol avlod” ham “Universiada” siyaqli galabaliq jarislaridagi ornini.
6. O'zbekstanda voleybol imaratlari ham voleyboldi janede rawajlandirish imkaniyatlarini.
7. O'zbekstan ham xalqaraliq voleybol federatsiyalari haqqinda tusinik.

4-Tema Voleybol o'yini texnikasini klassifikatsiyasi

Sport texnikasi haqida tushuncha.

Harakat texnikasining umumiy asoslari.

Voleybol malakalari texnikasining tafsifi.

Wyin texnikasini jismoniy va psixofunksional tayergarlik bilan bog'liqligi. Wyin usullari texnikasining fazalari va elementlari, ularni pedagogik ahamiyati. Wyin texnikasining klassifikatsiyasi.

Voleybolda qullaniladigan terminologik iboralar.

Voleybol oz manisi, mazmuni ham ozgesheligi menen basqa sport o'yinlaridan parqlanadi. Voleybol o'yini salistirmali kishi bolgan, yagniy ortasidan ten ekige bolingen 18x9 metrli tuwri muyeshli tortmuyesh formasidagi maydandahada amelge asiriladi. Zamanagoy voleybol turli oyin konlikpeleri ham taktikalik kombinatsiyalarina ogada bay bolip, ogada ulken pat ham tezlikte otedi. Usigan muwapiq, voleyboldin joqarida aytip otilgen ozine tan ozgeshelikleri o'yinshilardan teren quramalasqan texnikaliq sheberlikni talap qiladi. Jaris o'yinlarinda texnikaliq sheberlik qanshelli ken ham sirtqi tasirlerge qaraganda quramali qaliplesken bolsa, sonshelli jenisti qolga kiritish imkaniyati kop boladi.

O'yin texnikasi – bul bir waqitnin ozinde izbe-iz ham aniq maqsetli tartipte orinlanatugin qanigelesken hareket yaki hareketler kompleksi bolip esaplanadi. O'yin texnikasi – hareketni aniq, tez, jenil, jagdayga muwapiq, kem kush sariplap joqari natijede orinlawga molsherlengen bolishi lazim.

“Texnika” atamasi grekshe (tehnus) soz bolip, juda ken manide qullaniladi ham ozbek tilinde “sanat” tusinigin, al qaraqalpaq tilinde “oner” manisin anlatadi. Eramizdan aldinni 776 -jildan baslap har 4 jilda Gretsiyadagi Olimp tawlarinin eteginde jaylasqan Olimp awilinda Zevs qudayi martebesine otkeriletugin uliwma-grek bayram jarislarinin qatnasishilari eki dongelekli arbashalarda jarisish, mushlasish, gures sporti bo'yinsha oz onerlerin (texnikasin) korsetken. Qizigi sonda, har bir qatnasishli jaristan aldini oz qaddi-qawmetin, muskullarinin tartilganligi ham basqa usi sportqa tiyisli belgilerdi korsetishi bul jaristin shartlerinen biri bolgan. Demek, aniq sport turi menen shugillanish natijesinde adamnin qaddi-qawmeti, muskullari ham organizminin barliq organlari qaliplesedi, bul sportshinin texnikaliq sheberligi ham onerinin terenlesishi tamiylenedi.

Texnikaqa tiyisli barliq qurallardin (samolet, avtomobil, raketa, televizor, suwıqtish, saat ham basqalar) texnikaliq pasporti bar bolip, onda bul quraldin texnikaliq korsetkishleri

hám ólshemleri berilgen boladı. Sportta hám anıq háreket kónlikpesiniń ózine tán texnikalıq kórsetkishleri, ólshemleri hám onı orınlawda qáliplesken texnikalıq tártibi bar boladı.

Voleybol oyunınıń texnikası oyındı alıp barıw ushın zárúr bolǵan háreket usılları kompleksinen ibarat boladı. Háreketler texnikası túrli jaǵdaylarda maqsetke muwapıq, nátiyjeli háreket etiw menen bahalanadı. Oyındaǵı hár bir texnikalıq usıldı orınlaw bir-biri menen tıǵız baylanısqa háreketleniw sistemasınan quraladı. Háreket texnikası háreket wazıypaların anıq usıl menen sheshiw ushın zárúr hám jeterli bolǵan hárekettiń dinamikalıq hám kinematikalıq ózgesheligi (kúshlerdiń anıq izbe-izligi, gewdeniń ayırım bólimleri ortasındaǵı muwapıqlıq hám usı siyaqlılar) boladı.

Texnikanıń tiykarǵı bólegi–belgili bir hárekettegi tiykarǵı mexanizmiń eń áhmiyetli hám sheshiwshi bólegi sanaladı. Texnikanıń tiykarǵı bólegin orınlaw salıstırmalı qısqa waqıtta úlken kúsh sarıplanıwı menen kórinedi.

Texnikanıń detalları – hárekettiń tiykarǵı mexanizmin buzbaytuǵın ekinshi dárejeli ózgesheligi boladı. Texnikalıq detallardıń túrli sportshılarda túrlishe bolıwı, bul olardıń morfologiyalıq hám funktsionallıq imkaniyatlarına baylanıslı boladı.

Texnikalıq háreketlerdi orınlawda háreketlerdiń waqıt boyınsha belgili bir fazaları parıqlanadı. A'dette, háreketlerdiń úsh fazası: tayarlıq, tiykarǵı hám juwmaqlawshı fazaların belgilep qoyıw múmkin.

Tayarlıq fazasınıń áhmiyeti háreketti bas fazada orınlaw ushın qolaylı sharayat jaratıwdan ibarat. Bul sharayatlar juwırıp keliw, sekiriw, aylanba háreketlerdi (tosıq qoyǵanda, toptı oynıǵa kiritkende, hújim soqqısın beriwde) orınlaw menen jaratıladı. Tiykarǵı fazadaǵı háreketler tikkeley tiykarǵı háreket wazıypaların sheshiwge qaratıladı. Biodinamikalıq kóz-qarastan bul fazadaǵı eń áhmiyetli nárseler háreketlendiriwshi kúshlerden tiyisli jaǵdayda, zárúrli jóneliste nátiyjeli paydalanıwdan ibarat.

Juwmaqlawshı fazadaǵı háreketler gewde (balansın) turaqlılıǵın saqlaw maqsetinde sónip baradı yaki keskin tormozlanadı. Voleybol júdá dinamikalıq oyun bolǵanlıqtan voleybolshı túrli texnikalıq usıllardı iyelewi, oynı jaǵdayınan kelip shıqqan halda olardı tańlay alıwı hám onı tez, anıq orınlawı lazım. Mine bul oynıshınıń texnikalıq sheberligin belgileydi.

Joqarı texnikalıq sheberlik belgileri tómendegiler menen belgilenedi:

- háreket usıllarınıń anıq hám nátiyjeli orınlanıwı;
- kesent beriwshi halatlar (sharshaw, sırtqı sharayattıń unamsız tásirleri) bar bolsada háreketlerdiń orınlanıw anıqlılıǵı;
- qarsılas háreketlerine qarap juwap háreketlerin tańlaw, olardı qayta qurıw hám bunda háreket bóleklerin basqara alıw;
- usıllardıń orınlanıw isenimlilikigi.

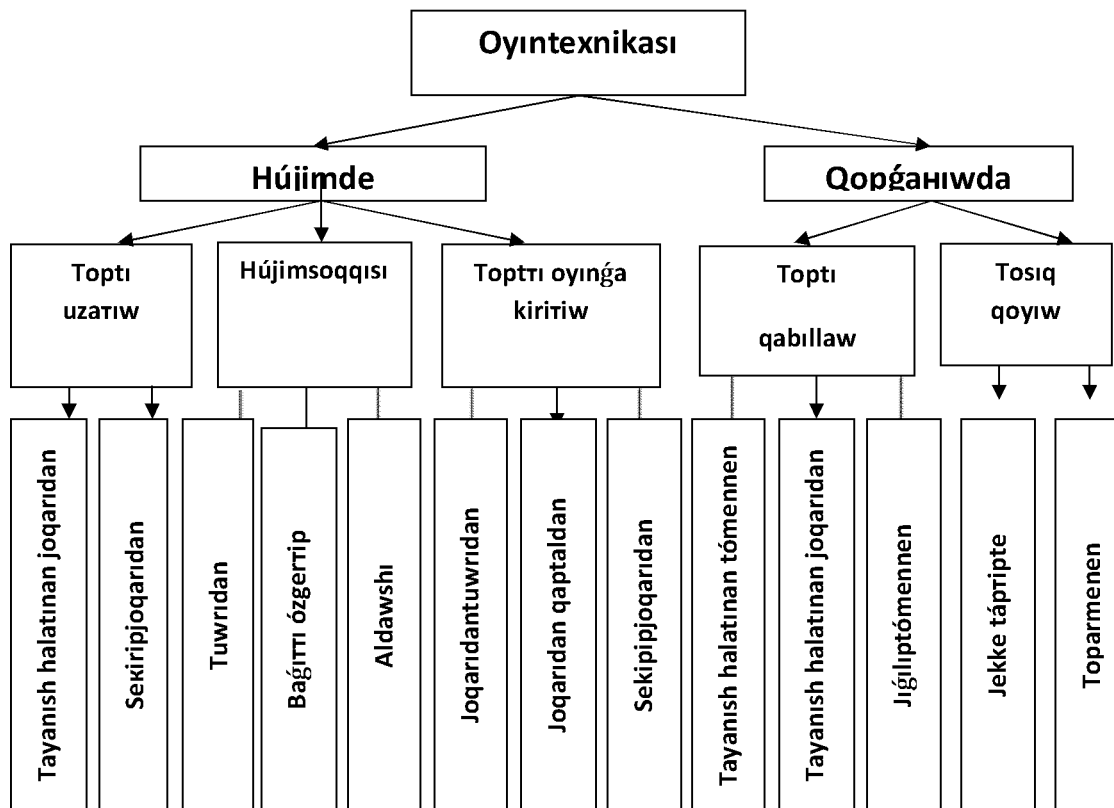
Voleyboldıń hár qıylı rawajlanıw dáwirlerinde texnikalıq háreketlerdi orınlaw usılları, talapları, forması, mazmunı ózgeredi hám quramalasıp baradı. Texnikalıq usıllardıń ózgeriwine oynı qaǵıydalarınń ózgeriwı, taktikalıq háreketlerdiń quramalasıwı, oynıshılardıń fizikalıq tayarlıq dárejesiniń ósip barıwı tiykarǵı sebep boladı. Hújim hám qorǵanıwdaǵı oynı dinamikasınıń ósiwi, háreketler potentsialınıń asıp barıwı, hújim hám qorǵanıwdaǵı kombinatsiyalar arsenalınıń keńeyiwı menen texnikalıq usıllardı jańalawǵa yaki qayta qurıwǵa túrtki boladı.

Sonday bolsa-da, oynı texnikasında paydalanılatuǵın usıllardıń bunnan-da nátiyjelirek imkaniyatları joq dep bolmaydı. Maman sportshılardıń funktsional hám fizikalıq imkaniyatları oynı texnikasına jańa, aldınıǵı usıllardı kiritiw hám onı júzege shıǵarıw ushın múmkinshilik jaratadı.

3.1. Oynı texnikasınıń klassifikatsiyası

Oyin texnikasını klassifikatsiyalaw – olardı forması, mazmunı, qollanılatuǵın usıllardıń nege mólsherlengenligi, háreketlerdiń bir-birine baylanıslılıǵı, háreketlerdiń kinematikalıq hám dinamikalıq dúzilisine qarap belgili toparlar hám bólimlerge ajratıwıdan ibarat.

Voleybol texnikası eki úlken bólim: hújim hám qorǵanıw texnikalarına bólinedi. O'z nábwetinde, joqarıdaǵı bólimler hám texnikalıq usıllardıń forması hám mazmunına qaray bir qansha toparlarǵa bólinedi. Hár bir toparda texnikalıq háreketlerdiń ózine tán orınlaw usılları bar boladı .

3.2. Hújim texnikası.

Halatlar, háreketleniw, dáslepki halatlar.

Halatlar. Voleybol oyunında oynashılar top penen qısqa waqıt ishinde háreket etiwleri lazım. Sonlıqtan ol, yaki bul oyun sharayatında oynashı top penen oynawı ushın joqarı tayarlıq kóriwi talap etiledi. Usı maqsatte túrli háreket usılların orınlaw ushın hár túrli halatlardı iyelawı kerek boladı.

1-súwret.

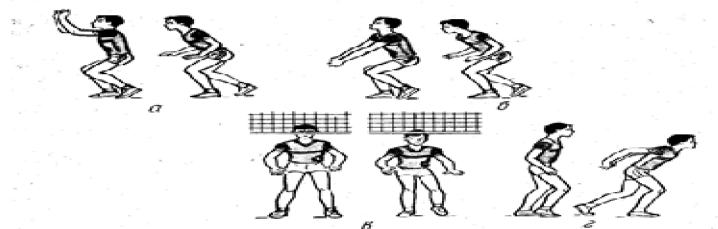
Hújim soqqısın beriw hám tosıq qoyıwda – biyik (1 a-súwret), oyınǵa kiritilgen toptı qabil etiwde – orta (1 b-súwret), hújim soqqısın yaki tosıqtan pásten qaytqan toptı qabil etiwde – pás (1 v-súwret) halatlar iyelenedi. Bunda UAO (ulıwma awırlıq orayı) nıń halatı gezektegi háreketiń ózgesheligine baylanıslı boladı. Sonı da aytıp ótiw orınlı, oynashı nıń boyı hám onıń koordinatsion qábileti UAO na sezilerli tásir kórsetedi. Sonıń ushın da nátiyjeli

turıw halatı sonday bolıwı kerek, bunda UAO tez tayanısh shegarasınan shıǵarılıp, zárúr háreketleniw hám aktivlik kórsetiw imkaniyatın bere alsın.

Turıw halatları gezektegi háreketlerdiń qollanıw ózgesheligine qarap statik (oyınshınıń háreketsiz) yaki dinamik (tiykarǵı tayanishtı bir ayaqtan ekinshisine ótkeriw menen toptı qabil etiw, hújim soqqısın beriw yaki tosıq qoyıwdı kutiwde) halatlarda boladı. Bul turıw halatlarında qollar beldiń barabarında, barmaqlar alaqaqlarǵa qaraǵan, gewde bolsa biraz aldǵa iyilgen boladı. Gewde erkin halatta bolıwı kerek.

Háreketleniw. Oyınshı belgili bir texnikalıq usıldı orınlaw ushın maydan boylap háreketlenedi. Bunda usıl hám oyınshıń jaǵdayına baylanıslı halda qádem taslap (aldıǵa, arqaǵa, qaptalǵa), shapshıp, sekirip, juwırıp, jıǵılıp-túrli háreketlerdi ámelge asıradı. Qádem taslaw hám juwırıp menen orınlanatuǵın háreketler birqansha jumsaq (UAO tebreńiwiniń tómenligi sebepli) boladı. Qaptalǵa adımlawdan, kóp hallarda, úlken bolmaǵan aralıqtı basıp ótiwde hám tosıq qoyǵanda, hújim soqqısın qabil qılǵanda, yaki tosıqtan óz jónelisin ózgerтип qaytqan toptı qabil etiwde paydalanıladı. Háreket mudamı kerekli háreket jónelisine jaqın bolǵan ayaqtan baslanadı. Shapshıp, sekirip, juwırıp menen bolatuǵın háreketlerden tez juwap háreketlerin ámelge asırıwda qollanıladı. Kórip shıǵılǵan háreketlerden, kópshilik jaǵdayda, ulıwma birlikte de paydalanıladı.

Dáslepki halatlar. Dáslepki halatlar belgili bir texnikalıq usıllardı orınlawǵa tayarlıqtıń fazasın belgileydi. Dáslepki halatlardı iyelew kútilip atırǵan háreketti orınlaw ushın qolaylı sharayattı hám háreketleniwdi támiynlewi kerek. Texnikalıq usıldıń orınlanıwınan ǵárezsiz, dáslepki halatlar biraz statikligi menen parıqlanadı: toptı uzatıwdan aldın (2a-súwret), tómenen toptı qabil etiwde (2b-súwret), tosıq qoyıwda (2v-súwret) hám hújim soqqısın beriwde (2g-súwret).

2-súwret.

3.3. Texnikalıq háreketler

Top uzatıw – bul texnikalıq usıl arqalı hújimdi shókemlestiriw hám ámelge asırıw ushın qolaylı sharayat júzege keltiriledi. Toptı: tayanısh halattan eki qollap, sekirip eki qollap, sekirip bir qollap, arqaǵa jıǵılıp turıp eki qollap uzatıw múmkin. Aqırǵı usıldan voleybolda oǵada kem, keskin halat júzege kelgende paydalanıladı.

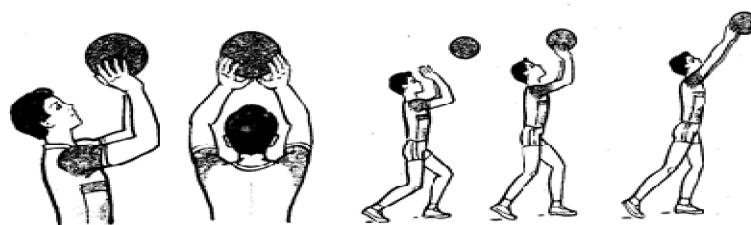
Jónelisi boyınsha top uzatıwlar (top uzatıwshıǵa salıstırǵanda) tómendegishe boladı: aldǵa, óz ústine, arqaǵa.

Uzınlıǵı boyınsha: uzın – zonalardan asırılıp; qısqa – zonadan zonaǵa; qısqartılǵan – zona (sheńberinde) ishinde.

Biyyikligi boyınsha: biyyik – 2 m. den joqarı, ortasha – 2 m. ge shekem, tómen – 1 m. ge shekem. Joqarıdaǵı kórsetkishlerge baylanıslı halda topqa ásten, tez hám úlken pát beriledi. Toptı torǵa jaqın – 0,5 m. ge shekem hám uzaq – 0,5 m. den artıq aralıqta beriw múmkin.

Toptı uzatıw texnikasınıń dáslepki halatı, qoldıń topqa qarama-qarsı háreketi, amortizatsiya hám toptı jóneltiriwden ibarat boladı. Dáslepki halattan top tárepke háreketlengen soń voleybolshı vertikal halatta, ayaqlarınıń búgiliw dárejesi top jónelisiniń biyyikligine hám ushıw tezligine baylanıslı halda, tabanları parallel yaki bir ayaǵı

(tiykarǵı qolǵa qarama-qarsı) biraz aldılawda boladı. Qollar aldıǵa shıǵarıladı, barmaqлар oval formasınıń kórinisin payda etedi (3-súwret).

3-súwret.

Qollar top penen (betiniń) júziniń joqarisında gezlesedi. Bunda bas barmaq tiykarǵı nagruzkanı qabıl qıladı, kórsetkish barmaqлар bolsa soqqı beriwde tiykarǵı wazıypanı atqaradı. Orta barmaq azıraq, atamasız hám shunatay barmaqлар, tiykarınan, toptı qaptal tárepten uslap turıwǵa xızmet qıladı. Topqa baǵıt beriwde qol, ayaq hám gewde muskullarınıń kúshleniwi óz-ara birgeliktegi pútinlikte júzege keledi. Bunda gewdeniń UAO birqansha joqarıǵa-aldıǵa kóshedi hám gewdeniń awırılıǵı eki ayaqtıń ushına túsedı. Qollar toptı uzatıwında tolıq tuwrılǵan halatta boladı.

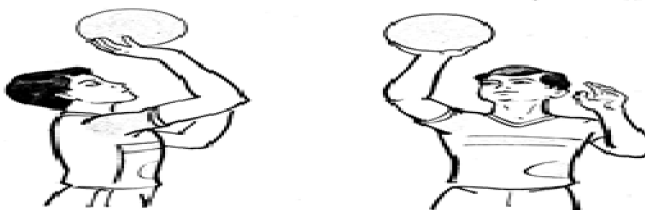
Quramalı hújim kombinatsiyaların shókemlestiriwde, top biyikten berilgende, yaki toptıń ushıw waqtın kemeytiw maqsetinde sekirip top uzatıw usılınan paydalanıladı. Bul halatta qollar bas ústinen biraz biyikke kóteriledi hám qollarıń aktiv islewinen sekiriwdiń joqarı noqatınan top uzatıladı. Tap usı halatta qısqa top uzatıwda tiykarǵı háreket qol barmaqларınıń aktiv islewi menen ámelge asırıladı (4-súwret).

4-súwret.

5-súwret.

Toptı arqa tárepke (nıshanǵa arqa tárep penen turǵanda) uzatıwda oyınshı toptıń astına kirip baradı. Bunda qoldıń alaqaınıń arqası basınıń artına shekem kóteriledi. Top uzatıw qolları tirsekte (shıǵanaqta) búgip-tuwırılaw arqalı orınlanadı, gewde arqaǵa-joqarıǵa háreketlenedi, bunda háreket omırtqanıń kókirek hám bel átiraplarınıń búgiliwi esabınan boladı (5-súwret). Sekirip arqaǵa top uzatıw tap tayanısh halatta arqaǵa top uzatıw siyaqlı orınlanadı. Top uzatıwdıń eń quramalı usılı-bul sekirip bir qol menen top uzatıw bolıp esaplanadı. Bul usıl top tor üstine kelip qalǵandaǵı quramalı sharayatta orınlanadı. Bul halda shıǵanaq búgilip, qol aldıǵa shıǵarıladı (6-súwret). Alaqaılar aldıǵa qaratıladı, barmaqлар búgilip, tartılǵan halǵa keltiriledi. Top uzatıw shıǵanaqtıń búgip-jazılıwı arqalı ámelge asırıladı.

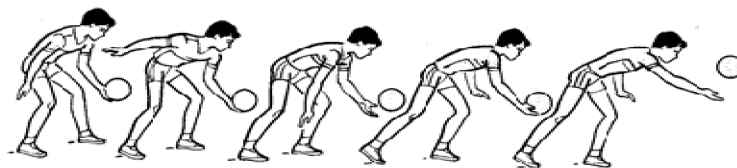
6-súwret.

Topti kiritiw. Bul texnikalıq usıl arqalı top oyınǵa kiritiledi. Bul usıldıń tiykarǵı maqseti: toptı qarsılas toparǵa ilajı barınsha qıyın etip jetkerip beriwden ibarat. Sonıń ushın bul usıl hújim texnikasınıń quralı (ádisi, pşemi) bolıp esaplanadı. Toptı kiritiw dáslepki halattan hám úsh izbe-iz: tayarlıq (toptı taslaw, qoldı silkiw), tiykarǵı (soqqı beriw) hám juwmaqlawshı (qoldı túsiriw hám keyingi háreket) fazalardan ibarat.

Voleybolda tomennen tuwrı, joqarıdan tuwrı, tomennen –jokarıdan qaptallap, joqarıdan hám sekirip tuwrı top kiritiw usılları bar.

Bul usıllardı orınlawda topqa soqqı beriw túrli tárizdegi izbe-izlikte orınlanadı. Birinshi náwbette topqa aylanba háreket beriw, sońınan aylanba háreket bermey top kiritiw (biraz quramalı bolǵanlıǵı sebepli) usılları úyretiledi, yaki tákirarlanadı.

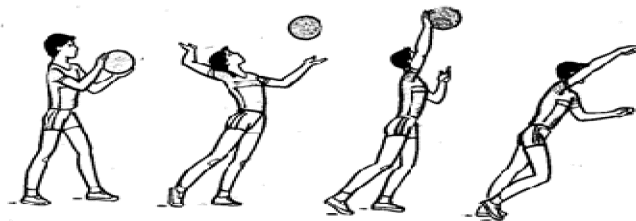
Pásten tuwrı top kiritiw. Oyınshı aldǵa iyilip, ayaqlarınıń dizesin búgip, bir ayaǵın (soqqı beriwshı qolǵa qarama-qarsı) aldǵa shıǵarǵan halatta turadı (7-súwret).

7-súwret.

Tirsek (shıǵanaq) bir az búgilib, qolı beliniń tusında toptı uslap turıladı. Top gewdeden 20-30 sm. aralıqta taslanadı. Soqqı beriwde qol keskin arqaǵa háreketlenedi. Soqqı pásten joqarıǵa-tuwrıǵa orınlanadı. Oyınshı bir waqıttıń ózinde arqa bettegi ayaǵın tuwrılaydı hám gewdeniń awırlıǵın aldınǵı ayaqqa ótkeredi. Soqqıdan soń qol háreketi toptı “baqlap” barıw menen juwmaqlanadı. Pásten tuwrı top kiritiw anıqlıǵı tiykarǵı úsh ádis penen anıqlanadı: qoldı silkitiw (zamax) jónelisi menen – ol keskin arqaǵa háreketleniwı kerek; top taslaw biyikligi menen – ol biyik bwlmaıwı kerek; topqa soqqı beriw – ol shama menen beldiń átirapında ámelge asırılıwı zárúr.

Joqarıdan tuwrı top kiritiw. Oyınshı torǵa qaraǵan halda joqarı halattı iyeleydi (8-súwret).

8-súwret.

5-Tema Voleybol oyını taktikasınıń klassifikatsiyası

1. Sport taktikasining umumiy asoslari.
2. Taktika haqida tushuncha.
- 3-Oyin taktikasi vositalari, usullari.
- 4-Yakka, guruh va jamoa taktikasi.
- 5-Oyin taktikasini tashkil qilish va taktik kombinatsiyalar.
- 6-Zamonaviy voleybolda taktikaning wrni.“Sport razvedkasi” – raqib
- 7-jamoalarning taktik sirlarini wrganish.
- 8-Taktikaning jismoniy sifatlarva psixologik xislatlar bilan bogliqligi. Hujum va himoya taktikasi.

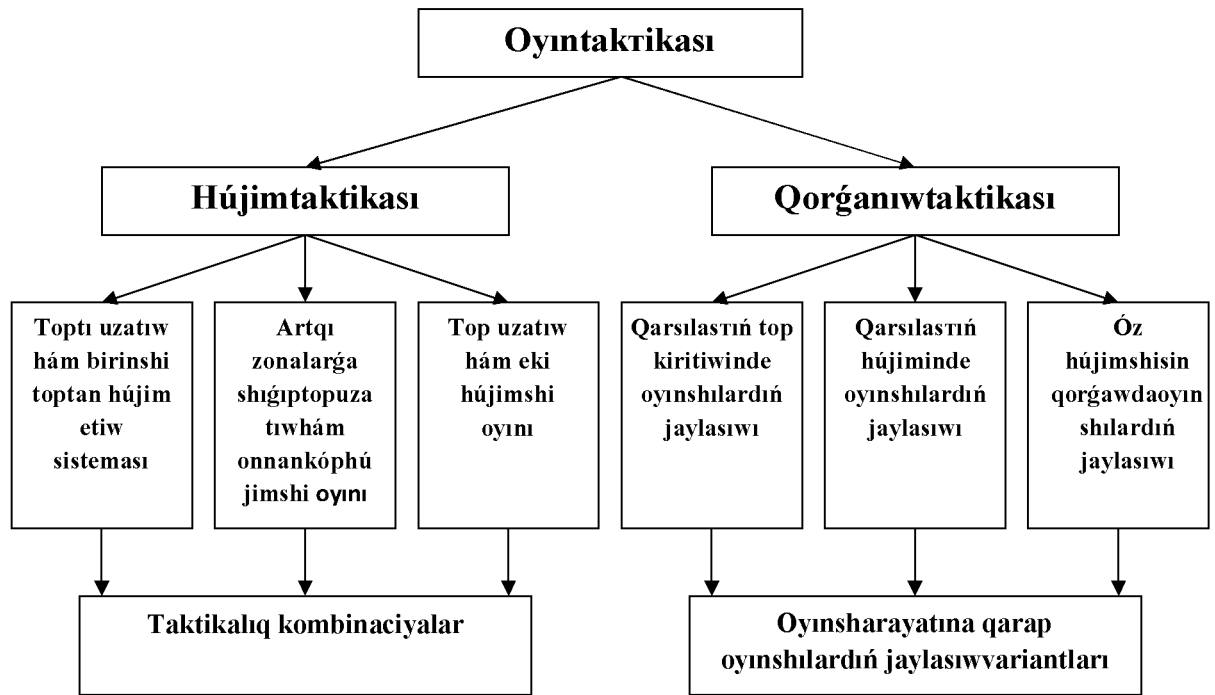
9-Oyin taktikasi klassifikatsiyasi.

“Taktika” – grekshe sózdan alıńan bolıp, ózbek hám qaraqalpaq tilinde “tártip”, “tártiplestiriw” maǵanasın ańlatadı. Voleybolda oyın taktikasi dep anıq bir komandanıń ekinshi bir komanda ústinen jekke, topar hám komanda háreketleri járdeminde jeńiske erisiw ónerine aytıladı. Taktikanıń tiykarǵı wazıypası bir qarsılas toparǵa qarata bar jaǵdayǵa qarap jeńiske qaray qollanılatuǵın oyın quralları, usılları hám formaların anıqlap, qollanıp alıwdan ibarat. Taktikalıq kombinatsiya – bul bir oyınshıǵa onıń hújim etiw ushın qolaylı sharayat jaratıp beriwge qaratılǵan bir neshshe oyınshınıń háreket aktivligi bolıp esaplanadı. Oyın tártibi – hár bir oyınshı aktivliginiń komanda aktivligine boysınıwı, bolajaq oyında jobalastırılǵan taktikalıq kórsetpelerdi ámelge asırıw, oyın qaǵıydaları hám ulıwma insanıy belgilerge ámel etiw hám basqalardan ibarat boladı. Oyın taktikasında tómendegi túsiniqlar qollanıladı: Birinshi temp ataması hújim kombinatsiyasın birinshi bolıp baslaytuǵın oyınshıǵa tiyisli bolıp, ol derlik, “pásten” hám tez uzatılatuǵın top penen hújim uyımlastıradı. Ekinshi temp – Hújimshilerdi «temp boyınsha» ajıratıw shártli tiykarda qabil etilgen, sonıń ushın hújimshilerden barlıq hújim usılların hám taktikalıq kombinatsiyalardı ámelge asırıw talap etiledi. Baylanıstırıwshı oyınshı oyınınıń barısın durıs bahalay alıwı hám hár túrli bolǵan oyın jaǵdaylarınan hújimdi nátiyjeli shólkemlestire alıwı lazım. Sol sebepli bul funktsiyanı orınlawǵa oyındı názik táreplerine shekem túsinetuǵın, komandanıń pikirini tez ańlap, oyınınıń mazmunına say kombinatsiyalardı shólkemlestire alatuǵın, keń pikirli, saldamlı oyınshılar tańlanadı. Oyındı nátiyjeli shólkemlestiriwde komanda imkaniyatlarınan kelip shıǵıp, onı tómendegi printsipte shólkemlestiriw múmkin: 4+2 (tört hújimshı hám eki baylanıstırıwshı oyınshılar) hám 5+1 (bes hújimshı hám bir baylanıstırıwshı oyınshı). Aqırǵı variant házirgi zaman voleybolında júdá keń qollanıladı. Taktikanıń jekke toparlıq hám komandalıq formaları bar. Taktikanıń usılları oyın sistemalarınan hám kombinatsiyalarınan ibarat. Taktikanıń qurallarına bolsa oyın ádis(priëm)leri hám olardıń barlıq túrleri kiredi. Belgili bir jarıslarǵa arnalǵan taktikalıq jónelis, taktikalıq forma, usıl hám qurallar aldın-ala jobalastırılǵan strategiyalıq baǵdarlamaǵa boysınıwı lazım. Barlıq taktikalıq háreketler taktikalıq bilimler, pikirlew, jaǵdaydı durıs bahalaw, maqsetke muwapıq qarar qabil etiw, fizikalıq qábilet, texnikalıq sheberlik hám erk kúshi imkaniyatlarına tiykarlanıwı kerek. Taktikalıq háreket kibernetika kóz-qarasınan quramalı jaǵdayda eń nátiyjeli qarardı tabıw hám oǵan múnásip háreket etiw menen baylanıslı bolǵan óz-ózin sazlap basqarıwshı háreketti ańlatadı. Taktikalıq háreket MNStıń afferent – efferent nerv retseptorları, talshıqları qatnasıwında sırtqı ortalıq tásirlerin qabil etiw, yadta saqlaw, analizlew, jaǵdayǵa múnásip qayta islep motivizatsiyanı qanaatlandırıwshı qararǵa keliw siyaqlı háreketler menen baylanıslı bolǵan psixofiziologiyalıq protsessen ibarat boladı. Taktikalıq háreketniń nátiyjeli bolıwında bas miy yarım sharları jaǵdayın aldın-ala biliw (sáwlelendiriw) qábileti ayrıqsha orın iyeleydi. Bul qábilet jarıs jaǵdaylarına boyınsha durıs qararǵa keliw hám maqsetke muwapıq taktikalıq háreket etiw nátiyjeliliginiń asırıwǵa imkaniyat jaratadı. A’lbette, bunday qábiletin quramalasıwı sportshınıń oyın tájiriyesine baylanıslı boladı. Sonıń ushın oqıwshınıǵıwlar protsessinde ele júz bermegen jaǵdaydı aldın-ala ańlaw, oǵan tán qarardı tayarlaw hám boljaw háreket jobasın yadında sáwlelendiriw qábiletlerin rawajlandırıwǵa tiyisli shınıǵıwları tańlaw hám olardan ónimli paydalanıw júdá úlken áhmiyetke iye. Joqarı dárejedegi quramalasqan bul qábilet taktikalıq hám strategiyalıq jobanı ámelge asırıwda áhmiyetli tiykar bolıp esaplanadı. Aldın-ala seziw hám jaǵdayǵa say háreket etiw qábiletin rawajlandırıwǵa tiyisli shınıǵıwları qollanıwda 3 protsessen ibarat háreketin orınlaw zárúr boladı.

5.2. Oym taktikasınıń klassifikatsiyası

Oym taktikasını eki bólimnen: **hújim** hám **qorǵanıw taktikasınan** ibarat bolıp, individual, toparlı hám komandadaǵı taktikalıq háreketler tiykarında ámelge asırıladı. Oym taktikasınıń klassifikatsiyası 3-súwrette berilgen.

3- sızılma

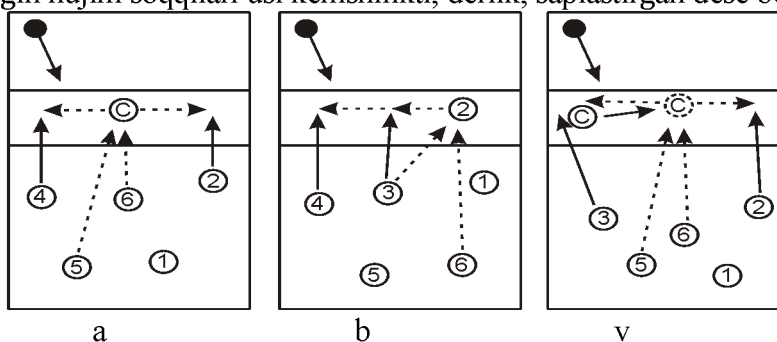
5. 3. Hújim taktikası

Hújim taktikası degende komandanıń taktikalıq háreketi, toparlı taktikalıq háreket hám individual taktikalıq háreketler túsiniledi. hújimdegi keń kólemlı taktikalıq háreket belgili bir taktikalıq kombinatsiya tiykarında baslanadı hám kombinatsiya sońında individual háreket usılı menen juwmaqlanadı. Hújim taktikasınıń logikalıq izbe-izligin hám mazmunın tómendegi tártipte kórip shıǵamız. Jáámátlik taktikalıq háreketler hújimdegi jáámátlik taktikalıq háreketler tómendegi úsh jónelis boyınsha ámelge asırıladı: ekinshi top uzatıwdan soń aldınǵı qatar(hújim zonasın)daǵı oymshılar tárepinen; ekinshi top uzatıwdan soń ekinshi qatar (qorǵanıw zonasın)daǵı oymshılar tárepinen; birinshi top uzatıwdan soń. 2-tablitsada oymshılar hám top háreketiniń shártli belgileri berilgen.

	- toptıń joli		- oymshı
	- top kiritiw		- baylanstırıwshı oymshı
	- oymshınıń joli		- tosıq (blok) qoyıwshı oymshı
			- háreketleniwden sońǵı oymshı

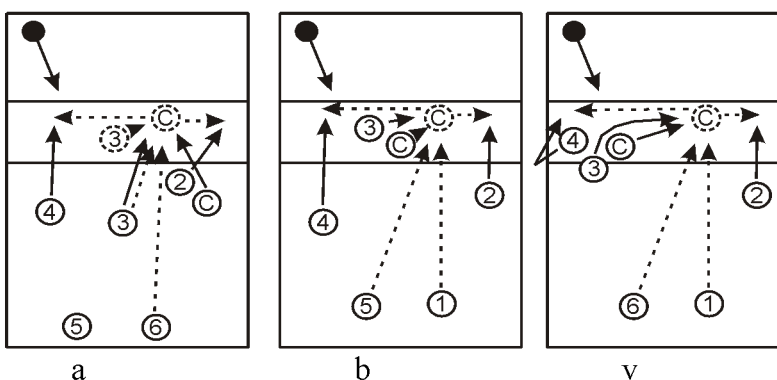
Baylanstırıwshı oymshı aldınǵı zonada jaylasqanda hújimdi uyımlastırıw variantları 17-súwrette berilgen halatta jiberiledi. Bunday hújimdi uyımlastırıwdıń aytarlıqtay kemshiliklerinen biri – bul hújimde aldınǵı qatar oymshılardıń eki adamnıń qatnasıwı

múmkínshiligi boladı. Lekin zamanagóy voleybolda qorǵanıw zonasınan shólkemlestiriletuǵın hújim soqqıları usı kemshiliktı, derlik, saplastırǵan dese boladı.

17-súwret.

Hújimdi uyımlastırıwda baylanıstırıwshı oyınshı artqı qatardan tor aldına shıǵıp ekinshi toptı uzatqanda, hújim etiw hám onıń nátiyjeligin asırıw imkanıyati keńeyedi. Baylanıstırıwshı oyınshı arqada jaylasqan 1, 5, 6 zonalardan tor aldına shıǵıp, túrli hújim kombinatsiyaların shókemlestiriw úlgisi 18-súwrette keltirilgen.

18-súwret.

Birinshi toptı uzatıwdan soń hújim etiw yaki aldap top taslaw (otkidka) hújim háreketlerin (19-súwret) nátiyjeli orınlawǵa imkanıyat bese-de, biraq bul usıllardı orınlaw ushın zárúrli sharayat (uzatılǵan toptıń júdá qolaylı bolıwı) hám hújimshiden úlken mamanlıq talap etiledi. Aldap top taslaǵanda, hújimshı yaki baylanıstırıwshı oyınshı (aldıńǵı zonada jaylasqan waqıtta ǵana) sekirip hújim soqqısın orınlap atırǵanday (imitatsiya) bolıp, aldamslı háreketti ámelge asıradı. Toparlı taktikalıq háreket degende eki yaki onnan artıq oyınshılardıń hújim wazıypasın orınlawı túsınıledi. Toparlı taktikalıq háreketler tómendegishe ámelge asırıladı:

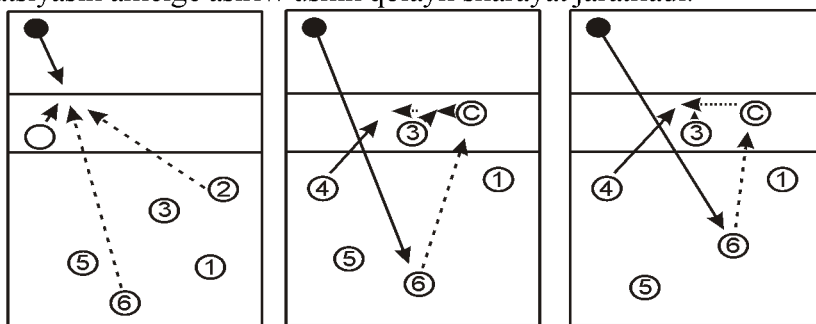
1. Baylanıstırıwshı oyınshı aldıńǵı qatarda bolǵanda, onıń qatnasıwında hújim uyımlastırıw;
  2. Tap sonday, tek baylanıstırıwshı oyınshı artqı qatarda jaylasqanda;
  3. Toptı qabıl etiw hám hújimshı tárepinen ekinshi toptıń soqqı beriwshı hújimshige jetkerip beriliwi;
  4. Hújimshiniń hújim soqqısına eliklewi menen aldamslı top taslawdı ámelge asırıwı.
- Hár bir toparlı háreket aldın-ala kelisilgen hám úyretilgen taktikalıq kombinatsiyalar arqalı orınlanağı. Hújimshiler hújim háreketlerin ámelge asırıwda tómendegi tártipte háreketlenedi: háreket jónelisin ózgeripesten (hár kim óz zonasında); háreket jónelisin ózgeritip; shatasqan háreket jónelisinde. Joqarıda kórsetilgen jónelisler boyınsha shókemlestiriletuǵın taktikalıq kombinatsiyalardı kórip shıǵamız.
1. Toptı qabıl etiwshı onı 3 zonada jaylasqan baylanıstırıwshıǵa jetkerip beredi, óz náwbetinde, baylanıstırıwshı toptı 4 yaki 2-zonaǵa (basınıń artınan) uzatadı. Eger

baylanıstırıwshı 2-zonada jaylasqan bolsa ol toptı 4 yaki 3-zonalardıń birine uzatadı. Usı kombinatsiyanı baylanıstırıwshı arqa zonadan aldınıǵı zonaǵa shıǵıp top uzatıwda da qollanıwı múmkin. Bul kombinatsiyada tiykarǵı wazıypanı 3-zonadaǵı oyınshı orınlaydı. Ol qarsılası pásten, qısqa yaki tezlikte ushıp barıwshı toptı hújim etiliwi múmkin degen oydı payda etiwı kerek.

2. Toptı qabıllawshı onı 3-zonadaǵı baylanıstırıwshı oyınshıǵa jetkerip beredi. Baylanıstırıwshı oyınshı bolsa toptı tómendegishe uzatıp beriwı múmkin: 4-3-zonalar aralıǵına qısqa soqqı ushın; tómengi traektoriya boyınsha óz zonasına; pás traektoriya boyınsha basınıń artına; 3-2-zonalar aralıǵına qısqartılǵan aralıq boyınsha. Hújimshiler soqqı beriw ushın belgili múyesh tiykarında háreketlenedi. Hújimshilerdiń usı tártiptegi bir qatar háreketleri belgili mánidegi kombinatsiyalardıń atalıwına sebep boladı. Bularǵa «eshelon» hám «tolqın» kombinatsiyaların mısál keltiriw múmkin.

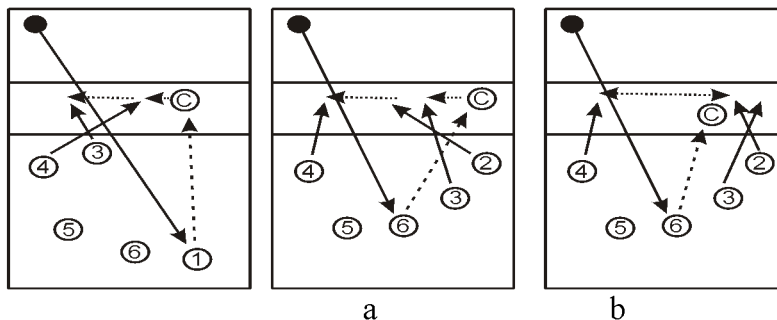
«Tolqın» kombinatsiyasında úsh oyınshı – baylanıstırıwshı hám 3-4 zonalardaǵı hújimshiler qatnasadı (20-súwret). 3-zonadaǵı oyınshı pásten top uzatıw (qısqa, ushıw) menen bolatuǵın hújimdi baslap beriw ushın juwırıp keledi. Top 4-zonadaǵı oyınshıǵa, 4 hám 3 zonalar aralıǵına jetkerip beriledi. 3 zonadaǵı oyınshı hújim soqqısına eliklep, qarsılasınıń tosıq qoyıwshı oyınshılardıń shalǵıtadı

Bul 4-zonadaǵı oyınshınıń hújimdi nátiyjeli juwmaqlawına (tosıqsız yaki tosıq qoyıw keshikkenligi menen baylanıslı) imkaniyat jaratadı. Kelisiwge tiykarlanıp top uzatıw aralıǵı ózertip borıladı. Eger toptı qabıl etiw 4-zonaǵa jaqın jerde júz bergen bolsa, «eshelon» (21-súwret) kombinatsiyasınıń ámelge asırıw ushın qolaylı sharayat jaratıladı.

19-súwret. 20-súwret. 21-súwret.

Bul jaǵdayda 3-zonadaǵı oyınshınıń háreketi joqarıdaǵı siyaqlı boladı, 4-zonadaǵı oyınshı juwırıp jónelisin ózertip, 3-zonadaǵı oyınshınıń artına ótpekshi boladı, biraq bul háreketti bir temp keyinirek orınlaydı. Usı kombinatsiyanı top 2-zona átirapına uzatılǵan bolsa, 3 hám 2-zonalarda da orınlaw múmkin.

22-súwret.

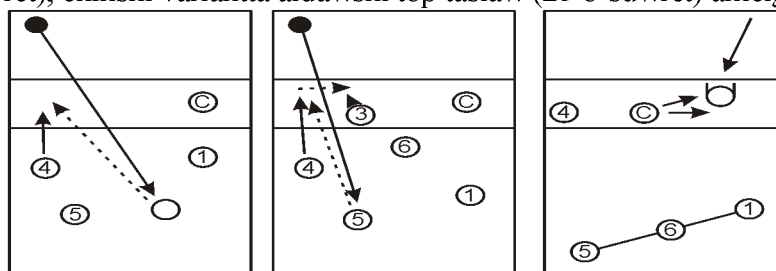
23-súwret.

3. Shatasqan kesim háreketleniwler menen ámelge asırılatuǵın taktikalıq kombinatsiyalardı orınlaw joqarı tayarlıq hám mamanlıqtı talap etedi. Bularǵa «Krest» (tiykarǵı), «Aldıǵa krest», «Artqa krest» kombinatsiyaları kiredi. «Krest» hújiminde 3 hám 4-zonalardaǵı hújimshiler qatnasadı. 4-zonadaǵı hújimshiler tezlikke iye háreket penen baylanıstırıwshı

oyınshınıń qasına pás (qısqa, ushıp) uzatılǵan topqa hújim soqqısını beriw yaqı eliklew ushın baradı(22-súwret). 3-zonadaǵı oyınshı biraz keyinirek 4-zona oyınshısınıń artına ótedi hám hújimdi juwmaqlaydı. Top uzatıw traektoriyası aldın-ala kelisip alınadı, biraq top uzatıw ortashadan joqarı bwlmawı zárúr, eger olay bolmasa kombinatsiya óz áhmiyetin joǵaltadı.

«Aldıǵa krest» kombinatsiyasınıń 3-zona oyınshısı baslaydı (23 a-súwret), 2-zonadaǵı sherigi onıń artına ótip, biraz keshigip sekiredi hám hújimdi juwmaqlaydı.

«Artqa krest» kombinatsiyasında bolsa háreketi birinshi bolıp 2-zona oyınshısı baslap beredi, 3-zona oyınshısı bolsa onıń artınan 2-zonada hújim etiw ushın háreketlenedi. Bul varianttaǵı kombinatsiya biraz quramalı bolıp esaplanadı. Toparlı hújim háreketleri birinshi top uzatıwdan keyin ámelge asırılıwı joqarıda bayan etilgen edi. Bunday hújim háreketlerin tek ǵana birinshi top sapalı qabıl etilgende (qarsılas topar óz háreketlerin hújim menen juwmaqlay almasa, oyınǵa kiritilgen top qıyınshılıq tuwdırmasa) ámelge asırıw múmkin. Bunda hújim eki qıylı variantta juwmaqlanıwı múmkin. Birinshi variantta hújim soqqısı beriledi (25 a-súwret), ekinshi variantta aldawshı top taslaw (25 b-súwret) ámelge asırıladı.

24-súwret.

25-súwret.

Tilekke qarsı, jas voleybolshılar menen islegende, taktikalıq kombinatsiyalardı úyretiw hám olardıń oyın protsessinde qollanıwına az(kem) diqqat beriledi. Taktikalıq kombinatsiyalardı «birme-bir» túrinde jantasiladı hám olar mexanikalıq ráwishte ózlestiriledi. Taktikalıq kombinatsiyalardı qollanıwda tómendegi eki halattan kelip shıǵıw zárúr:

1. Taktikalıq kombinatsiyalardı qollanıw anıq oyın sharayatınan kelip shıǵıwı kerek;
2. Kombinatsiyalar komandanıń texnikalıq-taktikalıq tayarlıq imkanıyatlarına tiykarlanıwı kerek.

Jekke taktikalıq háreketler komanda hám toparlı oyın háreketleriniń tiykarǵı quramı bolıp esaplanadı. Olar topsız hám top penen bolatuǵın háreketlerge bólinedi. Topsız háreketlerge toptı oyınǵa kiritiw, top uzatıw, hújim etiw ushın orın tańlaw hám topar, toparlı háreketlerge say háreketleniwler kiredi.

Hújim soqqısı ushın top uzatıwda oyınshınıń háreketlerine tómendegiler kiredi:

- 1) baylanıstırıwshı oyınshı aldında turǵan hújimshige top uzatıw;
- 2) baylanıstırıwshı oyınshı artında turǵan hújimshige top uzatıw;
- 3) hújimshilerga bir ólshemde top uzatıwdı bólistiriw;
- 4) qarsılas topardıń kúshsiz tosıq qoyıwshısına qaray top uzatıw;
- 5) toptı qabıl etiw hám oyınshınıń taktikalıq jobasınan kelip shıǵıp top uzatıw traektoriyasınıń belgilew;

6) toptı aldawshı háreketler menen eliklew túrinde uzatıwlar: aldıǵa top uzatıp atırǵanday bolıp, onı qarsılastıń maydanshasına taslaw; aldıǵa top uzatıp atırǵanday bolıp, bastıń artına top uzatıw; bastıń artına top uzatıwdı kórsetip aldıǵa top uzatıw.

Toptı oyınǵa kiritiwde tómendegiler tiykarǵı taktikalıq háreketler esaplanadı:

- 1) toptı kúsh tárepine qaray gezeklestiriw;
- 2) toptı qarsılas topardıń sapasız qabıl etiwshı oyınshısı tárepke jóneltiriw;
- 3) toptı qarsılastıń tiykarǵı hújimshisine jollaw;

- 4) toptı jańa túsken oyınshıǵa jollaw;
- 5) toptı arqa zonadan shıǵıp atırǵan baylanıstırıwshı oyınshıǵa jollaw;
- 6) toptı oyınshılar orasına jollaw;
- 7) toptı maydannın bos hám qıyın qabıl etiletuǵın orınlarına jollaw.

Hújimdegi hám hújim soqqıların beriwdegi tiykarǵı taktikalıq háreketlerge tómendegiler kiredi:

- 1) hújim etiw usılın tańlaw;
- 2) hújim soqqısın hám aldawshı háreketlerdi imitatsiya etiw;
- 3) oyın jaǵdayınan kelip shıǵıp, hújim soqqıların beriw usılların gezeklestiriw;
- 4) tosıq ústinen soqqı beriw, tosıq ushın kóterilgen qollar arasınan, toptı tosıqtan maydan qaptalına shıǵarıp jiberiwdi gózlep soqqı beriw;
- 5) hújim soqqısın imitatsiya qılıp, sekirip top uzatıw;
- 6) sekirip top uzatıwdı imitatsiya qılıp aldawshı háreket penen toptı qarsılaslardın maydanına taslaw.

5.4.Qorǵanıw taktikası

Qorǵanıwdaǵı taktikalıq háreketlerdiń tiykarǵı maǵseti – qarsılastıń hújim háreketlerin saplastırıw hám oǵan qarsı turıwdan ibarat. Qorǵanıwdaǵı taktikalıq háreketlerge jámaát, topar hám jekke tártiptegi háreketler kiredi. Jámaátlik taktikalıq háreketler oyında komandanıń qorǵanıwdaǵı háreketleri úsh tiykarǵı jaǵdayı menen kórinedi: oyınǵa kiritilgen toptı qabıl etiw; hújim soqqısın (háreketin) yaqı tosqıtan qaytqan toptı qabıl etiw; hújim etip atırǵan oyınshını qorǵaw. Komanda háreketleriniń mazmunı tómendegi tiykarǵı ádisler: qarsılas topardıń hújim háreketleriniń ózgeshelikleri; oyınshılardıń oyın sheberlikleri; oyın ózgesheliginen kelip shıǵıp, gezektegi háreketlerdi ámelge asırıw menen belgilen. Joqarıda sanap ótilgen ádisler (premlar) den hám oyın jaǵdayınan kelip shıǵıp, maqul bolǵan qorǵanıw taktikalarınan birin qollawı kerek boladı. Tórende usı taktikalıq usıllardı hám onıń variantların kórip shıǵamız. Oyınǵa kiritilgen toptı qabıl etiwde oyınshılardıń maydan boyınsha ornalasıwı, tiykarınan, eki variantta boladı: sızıqlı (sızıq boylap) hám basqıshlar boyınsha. Sızıqlı varianttan (26 a-súwret) barlıq oyınshılar toptı qabıl etiw kónlikpesine iye bolǵanda hám hújimde quramalı bolmaǵan kombinatsiyalardı uyımlastırıw jobalastırılǵanda paydalanıladı.

4			
5			
6	3		
1			
2			

26 a-súwret

	4		
5	3		
6			
1	2s		

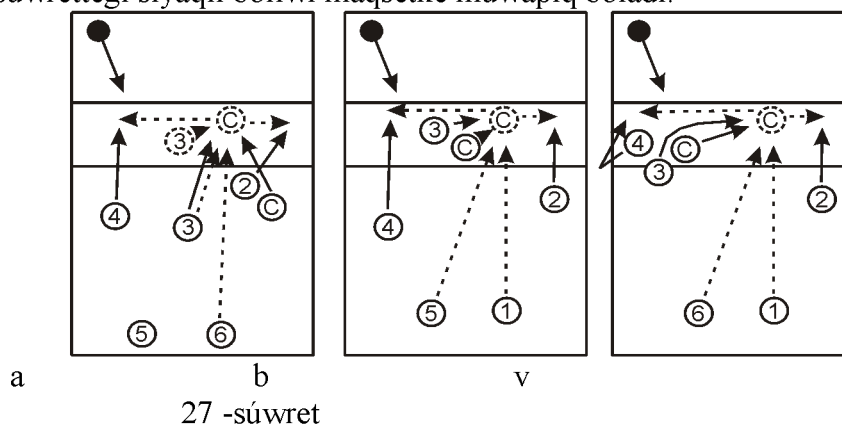
26 b-súwret

Bul variantta oyınshılar maydan boylap bir tegis jaylasadı. Bunda qarsılastıń top uzatıwındaǵı tómendegi taktikalıq ózgesheliklerdi esapqa alıw zárúr:

- maydanda orın tańlaw (tordan qansha aralıqta jaylasıw);
- qarsılas tárepten oyınǵa kiritilgen toptıń túrli kúshleniwdegi gezeklesiw itimalına;
- oyınshılar arasına beriw itimalına;
- tordıń qasına shıǵıp atırǵan baylanıstırıwshıǵa top jollaw itimalı.

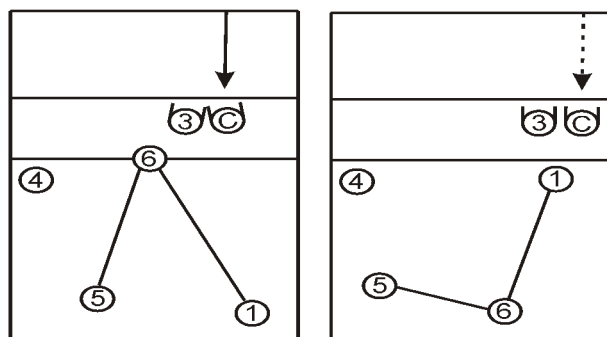
Zamonagóy voleybolda, kóp hallarda, oyınshılardıń baǵandı boylap jaylasıwı bayqaladı. Bunda oyınǵa kiritilgen toptıń sheber voleybolshılar tárepinen qabıl etiliwine hám hújim háreketleriniń nátiyjeli shólkemlestirilwine imkaniyat jaratıladı. Eger 3-zonadaǵı oyınshı toptı jaqsı qabıl etiw, 4-zonadaǵı oyınshı bolsa jaqsı hújim etiw sheberligine iye bolmasa, 26 b – súwrette keltirilgen ornalasıwdan paydalanıw múmkin. 3-zonadaǵı oyınshı toptı jaqsı qabıl etetuǵın bolsa, ol maydanshanıń arqaraǵına súrilip

turadı (6-zonadaǵı oyınshıdan ótip ketiwi múmkin emes). Baylanıstırıwshı oyınshı 1-zonada turǵan bolsa, oyınshılardıń ornalasıwı 27 a-súwrettegi siyaqlı, eger 6-zonada bolsa, 27 b-súwrettegi siyaqlı bolıwı maǵsetke muwapıq boladı.

27 -súwret

Baylanıstırıwshı oyınshınıń 5-zonadan shıǵıw waqıtındaǵı komandanıń jaylasıwı 27 v-súwrette keltirilgen. Bul jaylasıw biraz qıyın bolıwına qaramastan, tez-tez ushırasıp turadı. Bunda komandanıń 5+1 sistemasınan paydalanıwı, ásirese, nátiyjeli boladı. Hújim soqqıların qabıl etiwde qorǵanıwdı uyımlastırıwdıń tiykarǵı úsh variantı bar: sızıq boylap – bunda aldınǵı qatar oyınshılarında biri tosıq qoyıwshı oyınshılardı qorǵaydı (28-súwret); aldınǵı basqıshlı – bunda tosıq qoyıwshılardı 6-zonadaǵı oyınshı qorǵaydı; arqa basqıshlı – bunda tosıq qoyıwshılardı 1 yaki 5-zonadaǵı oyınshılar qorǵaydı. Bul sistemalar tosıq qoyıw hám hújim soqqılarınń ózgesheliklerine qarap tańlanadı. Qorǵanıw háreketlerin shókemlestiriwde qarsılastırın hújimdegi háreketleri tiykar etip alınadı. Birinshi varianttan oyınshılardıń birgeliktegi háreketin ózgeriwde, ekinshi varianttan qarsılas topar tosıq ústinen aldawshı háreketlerdi tez-tez qollanǵanda, úshinshi varianttan qarsılaslar tárepinen kúshli hújim soqqıları berilgende paydalanıladı. Hújim etiwshı oyınshı qorǵawdı shókemlestiriw eń quramalı oyın jaǵdaylarınan biri esaplanadı. Bul toptıń ushıw tezligi, jónelisi hám tosıqtan qaytqan top jónelisin anıqlawdıń qıyınlıǵı menen belgilenedi.

28-súwret

Hár bir oyınshınıń háreket etiw tańlangan qorǵanıw sistemasına baylanıslı. Hújimshı yaki tosıq qoyıwshını qorǵaw tómendegishe bolıwı múmkin: baylanıstırıwshı oyınshı (eger ol hújim etip atırǵan oyınshıǵa jaqın bolsa) tárepinen, qorǵanıwshılar (6 yaki 5, 1-zonadaǵılar) tárepinen hám hújim háreketlerinde qatnaspay atırǵan eń jaqın turǵan hújimshı tárepinen (27a-súwret). Qorǵanıwda eń nátiyjeli jaylasıwlardan biri 27b-súwrette keltirilgen. Toparlı taktikalıq háreketlerge bir neshe oyınshılardıń ayırım oyın jaǵdaylarında birgelikte qılǵan háreketleri kiredi. Bul jaǵdaylarǵa- toptı qabıl etiw, hújim soqqıların qabıl etiw, tosıq qoyıw, hújim soqqısın beriwshı hám tosıq qoyıwshı oyınshılardı qorǵaw kiredi. Toparlı taktikalıq háreketlerge, tiykarınan, toparlı tosıq qoyıw

(kóp hallarda ekilik) kiredi. U'sh adamlıq tosıqtan, salıstırmalı túrde, kem paydalanıladı. Tosıq qoyıwshılar orta hám shette tosıq qoyıwshılardıǵa ajratıladı. Eki adamlıq tosıq qoyılǵanda, tiykarǵı roldi hújim jónelisin tosatuǵın oyınshı iyeleydi. Máselen, qarsılastırn hújimi diagonal boyınsha bolsa, onda tornıń ortasında kúshli tosıq qoyatuǵın oyınshı bolıwı kerek. U'shlik tosıqta (kóp hallarda tor ortasında qoyıladı) ortada turǵan oyınshıǵa shettegi oyınshılar jantasıp keledi. Toparlı tosıqtaǵı nátiyje tosıqta qatnasqan oyınshılardıń óz-ara kelisip etken háreketlerine baylanıslı boladı. Eki adamlıq tosıq qoyıwda eń áhmiyetli ádisler (priëmlar) tómendegiler:

a) joqarı top uzatıwdan soń tuwrı jónelis boyınsha hújim uyımlastırılǵanda, tosıq qoyıwshılardıń qolları bir-birine tiyip turıwı kerek;

b) 4-zonadan shep tárepke hújim qılınǵanda, ortadaǵı oyınshı toptan shebirekke jaylasıp, qolların torǵa salıstırǵanda múyesh etip turadı, shetten tosıq qoyıwshı top qarsısına turedi hám qolların ortada turǵan oyınshınıń qolına jaqınlastıradı. Oyinga kiritilgen toptı qabil etiwde hám toparlı háreketlerge itibar qaratiw lazım. Bunda, tiykarınan, tórt wazıypa sheshiledi:

a) toptı qabil etiwshi oyınshını qorǵaw;

b) toptı qabil etiw sheberligi tómen bolǵan oyınshını qorǵaw;

v) ayırım oyınshılardı toptı qabil etiwden shetlestirgenen soń ózaro háreket etiw;

g) topqa shıǵıwshı oyınshı menen óz-ara keliisip háreket etiw.

Jekke taktikalıq háreketler qorǵanıwda jekke tártiptegi taktikalıq háreketlerge: oyinga kiritilgen toptı, hújim soqqısın, tosıqtan qaytqan toptı qabil etiw, tosıq qoyıw, tosıq qoyıwdan soń óz-ózin qorǵaw (straxovka)kiredi. Oyinga kiritilgen toptı qabil etiwde oyınshı óz zonasın (radius boyınsha) hám top kiritiw ózgesheligin ańlaǵan halda orın tańlaydı. Qarsılastırn oyinga qanday usılda top kiritiwın, onıń top urıwdaǵı háreketi (amplitudası) boyınsha anıqlaw múmkin. Hár qanday halatta da oyınshı óz zonasınan arqada jaylasqanı maqulıraq boladı, sebebi top qabil etiw ushın aldıǵa háreket etiw arqaǵa háreket etiwden ádewir jeńil boladı. Hújim soqqıların qabil etiwde orın, soqqı jónelisi, uzatılǵan toptıń traektoriyası hám jónelisi, onıń tuwrıdan uzaq-jaqınlıǵı, hújim etip atırǵan oyınshınıń individual ózgeshelikleri hám komanda qabil etken oyın sistemasına qaray tańlanadı.

Qorǵanıwda oynaǵanda, tómende keltirilgen maǵlıwmatlarǵa tayanıw kóbirek paydalı boladı:

a) top tordan uzaqlaw uzatılǵan bolsa, demek, hújim soqqısınıń artlaw zonalarına beriliwi kútiledi;

b) top tómenen berilgen bolsa hám hújimshi tezligin asırıp juwırıp kelse, soqqı iyrek yaki aldap taslaw menen orınlanadı;

v) hújim boyı pás tosıq qoyıwshı tárepke uyımlastırılǵan bolsa, soqqı arqa zonalarǵa beriledi yaki top tosıqqa tiyip qaytadı.

Hújimshini qorǵawda onıń menen bolǵan aralıqtı, qarsılas tárepinen qoyılǵan tosıq ózgesheligin, soqqı ushın uzatılǵan toptıń jaǵdayın biliw zárúr. Eger top torǵa jaqın berilip, soqqıǵa tosıq qoyılǵan bolsa, top kópsilik hallarda vertikal túrde qaytadı. Sonıń ushın hújim etip atırǵan oyınshıǵa jaqın turǵan qorǵawshı oǵan 1m. átirapında pás turıw halatın iyeleydi hám toptı pásten qabil qıladı. Pásten berilgen hám tordan uzaqlasqan topqa soqqı berilgende, onıń tosıqtan (yaki tordan) shapshıp arqa zonalarǵa túsiw itimalı joqarı boladı. Tosıq qoyıwda orınınıń tuwrı tańlanıwı hám tosıqtıń óz waqıtında qoyılıwı júdá áhmiyetli boladı. Zonalı (háreketsiz) tosıq qoyıwda oyınshı tek ǵana jónelisi jolın bekleydi. Háreketli tosıq qoyılǵanda, soqqı jónelisi beklenedi. Tosıq qoyıwshınıń sekiriw waqtı kóp hallarda soqqı ushın uzatılǵan top halatı menen anıqlanadı. Joqarı hám ortasha

biyiklikte uzatilgan toplarga tosiq qoyiwshi hujimshiden son sekiredi. Pasten ham tezlikke iye uzatilgan toplarga hujimshi menen birdey sekiredi. Hujimshi hawada uship soqqi beretugin toplarga hujimshiden aldinqaraq sekiredi. Tosiq qoyganda, qollar tor ustinen aqirgi jagdayda otkeriledi. Qollar ham alaqanlardin qanday qoyilwi soqqi jonelisine baylanisli boladi.

Voleybol wyini taktikasi mavzusidan nazorat savollari

1. Taktika tushunchasi.
2. Twp kiritish taktikasi.
3. Kiritilgan twpni qabul qilish va uzatish taktikasi.
4. Twpni qabul qilishga joy tanlash taktikasi.
5. Twsiqsiz zarba berish taktikasi.
6. Yakka twsiqqa qarshi zarba berish taktikasi.
7. Twsiq orqasiga chalgitib tashlash taktikasi.
8. Guruhli twsiqqa qarshi zarba berish taktikasi.
9. Yakka twsiq qwyish taktikasi.
10. Twsiq qwyuvchilarni qwriqlash (swrovnoma) taktikasi.